



Geordie Benfey

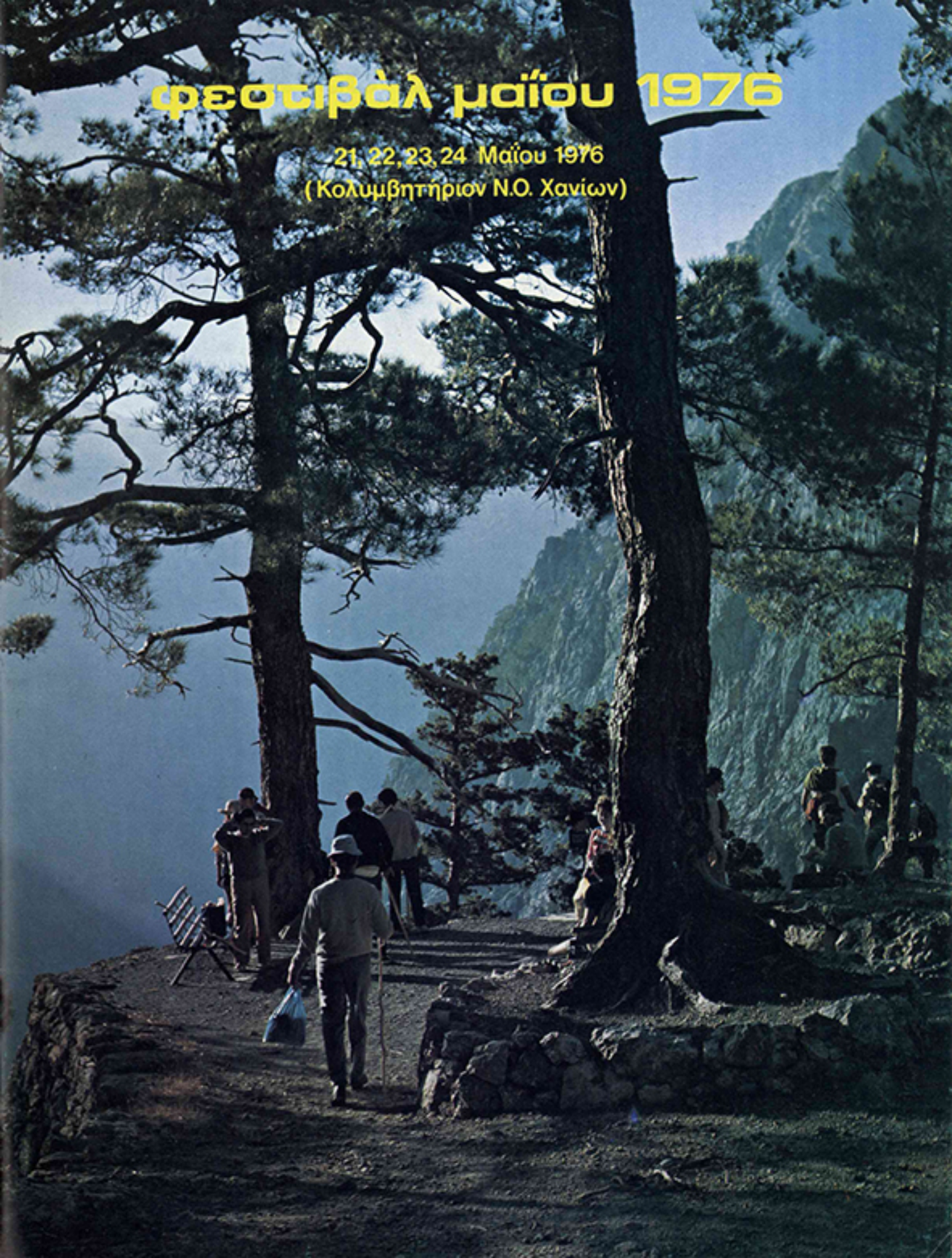
Xaviá 1976



Ο ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΣ ΝΕΚΡΟΣ ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΦΙΛΟΙ ΗΤΑΝ
ΕΝΑΣ ΑΛΛΗΘΙΝΟΣ ΑΝΔΡΑΣ ΜΕ ΜΕΓΑΛΟ ΘΑΡΡΟΣ ΜΕ
ΑΥΤΟΓΕΝΟΙΕΡΗΝ ΚΑΙ ΔΙ' ΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΟΝ ΛΛΟΝ
ΤΟΝ ΟΠΟΙΟΝ ΕΚΛΗΘΗ ΝΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΔΕΞΕ ΕΚΑΜΕ
ΠΟΛΛΑ ΣΦΑΛΜΑΤΑ ΑΛΛΑ ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΤΟΥ ΑΠΕΛΙΠΕ
ΤΟ ΘΑΡΡΟΣ ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΥΠΗΡΞΕ ΜΟΙΣΘΙΑΤΡΗΣ
ΔΙΟΤΙ ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΕΠΕΡΜΕΝΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΟΙΡΑΝ ΝΑ
ΙΔΗ ΤΗΝ ΚΕΡΑΝ ΤΟΥ ΠΡΟΗΓΜΕΝΗΝ ΑΛΛΑ ΕΘΕΞΕ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑΝ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΤΟΥ ΠΥΡ ΠΟΥ ΕΙΧΕ
ΜΕΣΑ ΤΟΥ ΚΑΘΕ ΔΥΝΑΜΙΝ ΦΥΣΙΚΗΝ ΚΑΙ ΣΕΜΑΤΙΚΗΝ
ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΑΥΤΟΥ ΕΚΦΕΡΗΘΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΝ ΝΕΚΡΟΝ ΕΝ ΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΕΝ ΤΗΝ 28 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1932

φεστιβάλ μαΐου 1976

21, 22, 23, 24 Μαΐου 1976
(Κολυμβητήριο Ν.Ο. Χανίων)



μπροστά στον Τάφο Του

Μπροστά στον Τάφο Του



Χρυσά τὰ φύλλα πού μιλάν για τή δική σου δόξα,
μαύρα τὰ φύλλα πού ιστορούν τὰ πάθη τὰ δικά σου!
Μέ τὸ σπαθί σου τάγραψες, μοσκοβολοῦν μπαρούτι,
σάν ἀγριεμένος οὐρανὸς ἀστράφτουν καὶ θρονιάνε
(Κ. Παλαμάς)

Μεγάλος ἀνορθωτὴς ὁ Θάνατος! Πῆρε τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, ἀλλὰ τὸν ἀποδίδει σὲ μᾶς ἀκέραιο, ὄρθιο, ὁλόρθο, ἀφτειασίδωτο, γνήσιο, ἀληθινό. Ἀπὸ τὸν Τάφο του, ἀπὸ τὸ ἔρεθος τῆς αἰώνιας νύχτας, προβάλλει ἡ πραγματική ιστορική μορφή του, ὅπως τὴν ἔχει διαγράψει ἡ πολυκύμαντη καὶ πολυτάραχη ζωὴ του μὲ τὶς λαμπρὲς Ἡρωϊκὲς τῆς ἐκρήξεις, μὲ τὶς θριαμβευτικὲς ἀνόδους, μὰ καὶ μὲ τὶς θλιθερὲς καθόδους τῆς, πάντα ὁμως ἀγωνιστικῆς, πάντα γεμάτης πάθος καὶ ἀγώνα. Γιατί, ἀληθινά, καὶ τὴ δόξα Του, καὶ τὰ πάθη Του, καὶ τὶς εὐτυχίες καὶ τὶς ἀτυχίες Του, καὶ τὶς ἐπιτυχίες καὶ τὶς ἀποτυχίες Του, καὶ τὴ λατρεία τῶν φίλων καὶ τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν, μὲ τὸ σπαθί Του τάγραψε. Ὑπῆρξε, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, Ἀγωνιστής. Καὶ — γι' αὐτό — μεγάλος δημιουργός. Γι' αὐτό δὲν πέρασε στὴν ἱστορία μονάχα σὰ μεγάλος ὀνειροπόλος καὶ μεγαλοφάνταστος ὁραματιστής, μὰ καὶ σὰ μεγάλος πραγματοποιιός. Καί, ἀκόμα, σὰ μεγάλος Δάσκαλος τῆς μεγαλεπήβολης πολιτικῆς καὶ τῆς ἡρωϊκῆς, γενικώτερα, ζωῆς. Καὶ γι' αὐτό, ὁ Τάφος του αὐτοῦ τοῦ Προφήτη Ἡλίου εἶναι πηγὴ ζωῆς — μιὰ δροσερὴ πηγὴ ζωῆς, μιὰ δαση εὐγενῶν ὀνειροπολήσεων καὶ ἐμπνεύσεων, γενναίων παρορμήσεων καὶ μεγάλων ἐλπίδων. Καὶ ὁ περίγυρος τοῦ Τάφου Του — ὅλη ἡ Χώρα, εἶναι καὶ θὰ μείνῃ γιὰ πάντα ἓνα στρατόπεδο καὶ μιὰ σχολὴ ἀγωνιστῶν — σάν τὸ Στρατόπεδο τοῦ 97 — μὲ τὴ Σημαία τῆς Ἐλευθερίας ψηλά, καὶ ὅλο πιὸ ψηλά καὶ περήφανα ὑψωμένη, καὶ ἀσάλευτη, καὶ νικητρία, σὲ πείσμα ὅλων τῶν ἐναντίων ἀνέμων, σὲ πείσμα ὅλων τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐλευθερίας, τῆς Δημοκρατίας, τῆς Προόδου.

ANT. MIX. ΜΑΡΗΣ
Δήμαρχος Χανίων



Before His Grave

*Golden the pages that speak of your glory
Dark are the leaves of your sufferings' story
Pungent with powder they're writ with your sword,
Lightning and thunder, the sky's rage outpoured.*

C. Palamas

Death is a great restorer. It took Eleftherios Benizelos from us, but gave him back to us in integrity, upright, unerring, unaffected, genuine, true. From the grave, from the darkness of eternal night emerges his true historic figure, as his stormy and turbulent life has outlined it, with its splendid heroic outbursts, its triumphant ascents but also its melancholy descents, always however contestant, always full of passion and strife. Because indeed his glory and his sufferings, his fortunes and misfortunes, his successes and failures, the adoration of his friends and the hatred of his enemies he wrote them with his sword. He was above all a warrior. And because of that a great creator. He has not passed into history only as a great dreamer and visionary, but as a doer of great deeds. And also as the great teacher of enterprising policies and in general of heroic living. Therefore that Grave of his at Prophet Elias is a well of life — a refreshing spring of life, an oasis of noble visions and inspirations, of brave impulses and high hopes.

And the precinct of his Grave & the whole country & is and will remain for ever a camp and school of warriors — like the camp of '97 & with the flag of Freedom flying high and ever higher upheld proudly immovable victorious in spite of all adverse winds, in spite of all the enemies of Freedom, of Democracy, of Progress.

A.M. Maris
Mayor of Khania



αὐτοβιογραφικό σημείωμα

Ἐγεννήθη εἰς τὰ Χανιά στίς 23 Αὐγούστου τοῦ 1864. Διδάκτωρ τῆς Νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ 1887. Πρόεδρος τῆς Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν τὸ 1897. Μέλος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ἰδίας ἐπαναστάσεως τὸ 1898. Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Πρίγκιπος Γεωργίου τῆς Ἑλλάδος τὸ 1899. Παραίτησις τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ Ὑπουργοῦ καὶ Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Πρίγκιπος τὸ 1901. Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Θερίσου τὸ 1905. Πρωθυπουργὸς τῆς Κρητικῆς Πολιτείας καὶ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος τὸ 1910. Ἕνας ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐμπνευστῶν τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας ἐναντίον τῆς Τουρκίας τὸ 1912. Ὑπέγραψε τὶς συνθήκας τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν τὸ 1913. Μέλος τῆς τριανδρίας εἰς τὸ Ἐθνικὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1916. Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος τὸ 1917. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τὸ 1919 ὑπογράφας καὶ τὶς συνθήκας τοῦ Νεϊγύ (1919) καὶ τῶν Σεβρῶν (1920).

Ἀπὸ τὸ 1918 ἕως τὸ 1922 Διδάκτωρ τῆς Νομικῆς, (τιμὴς ἔνεκεν), τῶν Πανεπιστημίων τῆς Ὁξφόρδης καὶ τῆς Γλασκώβης τὸ 1923. Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως καὶ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου τὸ 1924.

Ἐκδόσεις

Κυριώτερος συνεργάτης διὰ τὰ πολιτικὰ ἄρθρα εἰς τὶς ἐφημερίδας «Αὐγή» καὶ «Κήρυξ» (τῶν Χανίων) καὶ ὁ μοναδικὸς συντάκτης τῆς ἑβδομαδιαίας ἐφημερίδος «Κήρυξ» (Ἀθῆναι 1916).

Né à la Canée le 23 Août 1864. — Docteur en droit de l'Université d'Athènes en 1887. — Président de l'Assemblée révolutionnaire Crétoise, en 1897. — Membre de l'Exécutif de cette même révolution en 1898. — Ministre de la Justice du Prince Georges de Grèce en 1899. — Démissionnaire du poste de Ministre et chef du mouvement de réaction contre les procédés d'autoritarisme du Prince Georges en 1901. — Chef de la révolution de Thérissos en 1905. — Premier Ministre du Cabinet Crétois et Premier Ministre de Grèce en 1910. — Un des principaux instigateurs de la Coalition Balcanique contre la Turquie en 1912. — Signataire des traités de Bucarest et d'Athènes en 1913. — Membre de Triumvirat au Mouvement National de Salonique en 1916. — Premier Ministre de Grèce en 1917. — Membre de l'Académie des Sciences morales et politiques en 1919 et signataire des traités de Neuilly (1919) et de Sévres (1920).

De 1918 à 1922 docteur en droit (honoris causa) des Universités d'Oxford et de Glasgow. 1923. — Président de l'Assemblée Constituante Grecque et chef du cabinet hellénique en 1924.

— Publications —

Principal collaborateur pour les articles politiques aux journaux «Avgi» et «Kiryx» (La Canée) et unique rédacteur de l'hebdomadaire «Kiryx» (Athènes 1916).



'Ελευθέριος Κυρ. Βενιζέλος

11-23/8/1864 — 18/3/1936

Γεννήθηκε στις Μουρνιές Κυθωρίας, γραφικό προάστιο των Χανίων, τόπο αγιασμένο από αιματηρές θυσίες, τραγικά όλοκαυτώματα και έπικές συγκρούσεις. Δίπλα είναι τα ιστορικά «Μπουτσουνάρια» και η άρχη της «ρίζας», που φέρνει στα «Κεραμεικά» και στα «Λευκά Όρη».

Η οικογένειά του άστική, με οικονομική άνεση και γνωστή για τις θυσίες της στην πατρίδα. Ο πατέρας του Κυριάκος, έμπορος την εποχή εκείνη, είχε αναπτύξει μεγάλη έθνική δραστηριότητα. Αυτό οι Τούρκοι των Χανίων δεν το ξέχασαν ποτέ.

Τη γέννηση του Βενιζέλου ώραιοποιούν θρύλοι, κεντημένοι στον έθνικό καμβά. Η παιδική του ηλικία ήταν άχαρη. Γεμάτη θάσανα, κινδύνους, προσφυγιά. Τό δημοτικό σχολειό τελειώνει στη Σύρο. Τό 'Ελληνικό στα Χανιά. Τις τρεις πρώτες γυμνασιακές τάξεις στο ιδιωτικό του 'Αντωνιάδη στην 'Αθήνα. Τό άπολυτήριο παίρνει από τό δημόσιο γυμνάσιο της Σύρας. 'Ορ-

φάνεψε νωρίς από πατέρα.

Ο πατέρας, όσο ζούσε, ήθελε τό γιό του έμπορο. Ο «'Ελευθέριος» όμως — όπως συνήθιζε νά υπογράφη — πού είχε μέσα του από τις κληρονομικές καταβολές τη θεία φλόγα της μεγαλωσύνης — ήθελε άλλα. Σπουδάζει λοιπόν και αναγορεύεται «διδάκτωρ του δικαίου», αν και διαφώνησε με τόν καθηγητή Κραδά.

Αγάπησε πολύ. Θαυμάσιος οικογενειάρχης, αλλά όχι εύτυχισμένος στους δυό του γάμους. Λεπτοκαμωμένος. Ζωηρός στις κινήσεις του. Τό βλέμμα του πετούσε φωτιές, πίσω από τά ματογιάλια του. Τό χαμόγελό του σαγήνευε. Η γνωστή ελιά στο μάγουλο τόνιζε τη φυσιογνωμία του. Και με τό πέρασμα της ηλικίας τό κασκόλ γύρω στό λαιμό και τό περίφημο δίκωχο στό κεφάλι, έγιναν σύμβολα. Μυαλό δημιουργικό. 'Ενόραση καταπληκτική. 'Ακατάβλητη δύναμη στη θέληση. Και πίστη. Πίστη στην έθνική αποκατάσταση. Πίστη και στην άξία του ανθρώπου.

Η σταδιοδρομία του φαινόταν λαμπρή. Συναρχηγός των «Λευκορειτών» και των «Ξυπόλητων» — Φιλελεύθερων. Βουλευτής στα είκοσιπέντε του χρόνια και πολιτικός άρχηγός. Στις 9-2-1897 στο 'Ακρωτήρι γράφει τά πρώτα διπλωματικά του έγγραφα μέσα στους καπνούς της μάχης. Υπηρετεί, σαν 'Υπουργός, τη Κρήτη με 'Αρμοστή τόν πρίγκιπα Γεώργιο, αλλά συγκρούεται μαζί του, όταν είδε τη πριγκιπική μονολιθικότητα. Φλογερός ρήτορας. Τά άρθρα του, στον Κήρυκα, (Δεκέμβριος 1901), με τίτλο «Γεννηθήτω φώς» κατακεραυνώνουν την άπολυταρχία. Είχε άπολυθή από τό Γεώργιο, (18-3-1901), και ανεβαίνει στο Θέρισο άντάρτης, (10-3-1905) και κατεβαίνει σέ λίγο νικητής. Τό όνομά του περνά τη θάλασσα της Κρήτης και ηλεκτρίζει πολλούς στην έλεύτερη 'Ελλάδα.

Στό Γουδι κηρύχτηκε η επανάσταση του Στρατιωτικού Συνδέσμου, (15-8-1909), πετυχημένη προσπάθεια για άνόρθωση. Ο Σύνδεσμος μετακαλεί τόν Βενιζέλο για πολιτικό του Σύμβουλο. Δέχεται



ύστερα από ώριμη σκέψη. Στην πλατεία του Συντάγματος θαμάζει τα πλήθη. Κατακτά, λίγο αργότερα, την έμπιστοσύνη του διασταχτικού βασιλιά Γεωργίου του Α'. Γίνεται Πρωθυπουργός με μικρή πλειοψηφία στην άρχη, με συντριπτική στο τέλος.

Ήταν ο «Παράκλητος» της Φυλής. Προετοιμάζει πολύ γρήγορα τον Έλληνικό λαό ψυχικά και πιο γρήγορα την Ελλάδα στρατιωτικά. Προσπαθεί να πετύχει τη συνεργασία των Βαλκανικών λαών κατά των Τούρκων, αλλά στο τέλος βάζει την Ελλάδα στη συμμαχία αυτή «άνευ όρων». Και ακολουθούν οι δυο Βαλκανικοί πόλεμοι. Πετυχημένοι, που διπλασιάζουν την Ελλάδα. Οι συνθήκες του Λονδίνου (17-5-1913) και του Βουκουρεστίου, (28-7-1913), το μαρτυρούν.

Στις παραμονές του πρώτου παγκόσμιου πολέμου ο Βενιζέλος συναντά πολλές δυσκολίες. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος θέλει ούδετερότητα. Ο διορατικός όμως Βενιζέλος θέλει την έξοδο της χώρας μας στο πλευρό της Αντάντ. Διαφωνίες και συγκρούσεις, που οδηγούν στην «Εθνική Άμυνα» και το κράτος της Θεσσαλονίκης. Στο διχασμό. Στην προαιώνια κατάρα της φυλής μας.

Ο Έλληνικός λαός όμως ακολουθεί τον Βενιζέλο στις εθνικές του εξορμήσεις. Κουράστηκε να πολεμά τόσα χρόνια. Δεν μπορεί όμως να μην ακολουθήσει τον «Πατέρα της Φυλής» στο δρόμο του για να ολοκληρώσει την εθνική αποκατάσταση. Γιαυτό αρχίζει ένθουσιασμένος την εκστρατεία της Μικρασίας. Γιαυτό ελευθερώνει τα σκλάβια αδέρφια μας της Ιωνίας. Γιαυτό ο θρυλικός Αθέρωφ λικνίζεται στον Κεράτιο μπροστά από τ' ανάκτορο του Ντολμά-Μπαξέ, (14-11-1918). Γιαυτό στα Πατριαρχεία γίνεται δεχτός ο αρχιστράτηγος Λεων. Παρασκευόπουλος με το «ευλογημένος ο έρχόμενος εν όνόματι Κυρίου» και γιαυτό ο Παπά-Νουφράκης συνεχίζει και τελειώνει στην Άγια Σοφία, τη θεία λειτουργία, που διακόπηκε στις 29-5-1919. Έπιστέγασμα οι συνθήκες Νεϊγύ, (27-11-1919) και Σεβρών, (10-8-1920).

Μα οι πολιτικοί αντίπαλοι ψιθύριζαν. «Ως πότε θα πολεμάς Έλληνικέ λαέ; Έμεις θα κάμωμε άπροσπάτευση». Και ο λαός αυτός, ο κουρασμένος, παρασύρθηκε. Η 1-11-1920 δεν σταματά μονάχα την εθνική ανοικοδόμηση, αλλά γκρεμίζει και το χτίριο. Έθνική κατα-

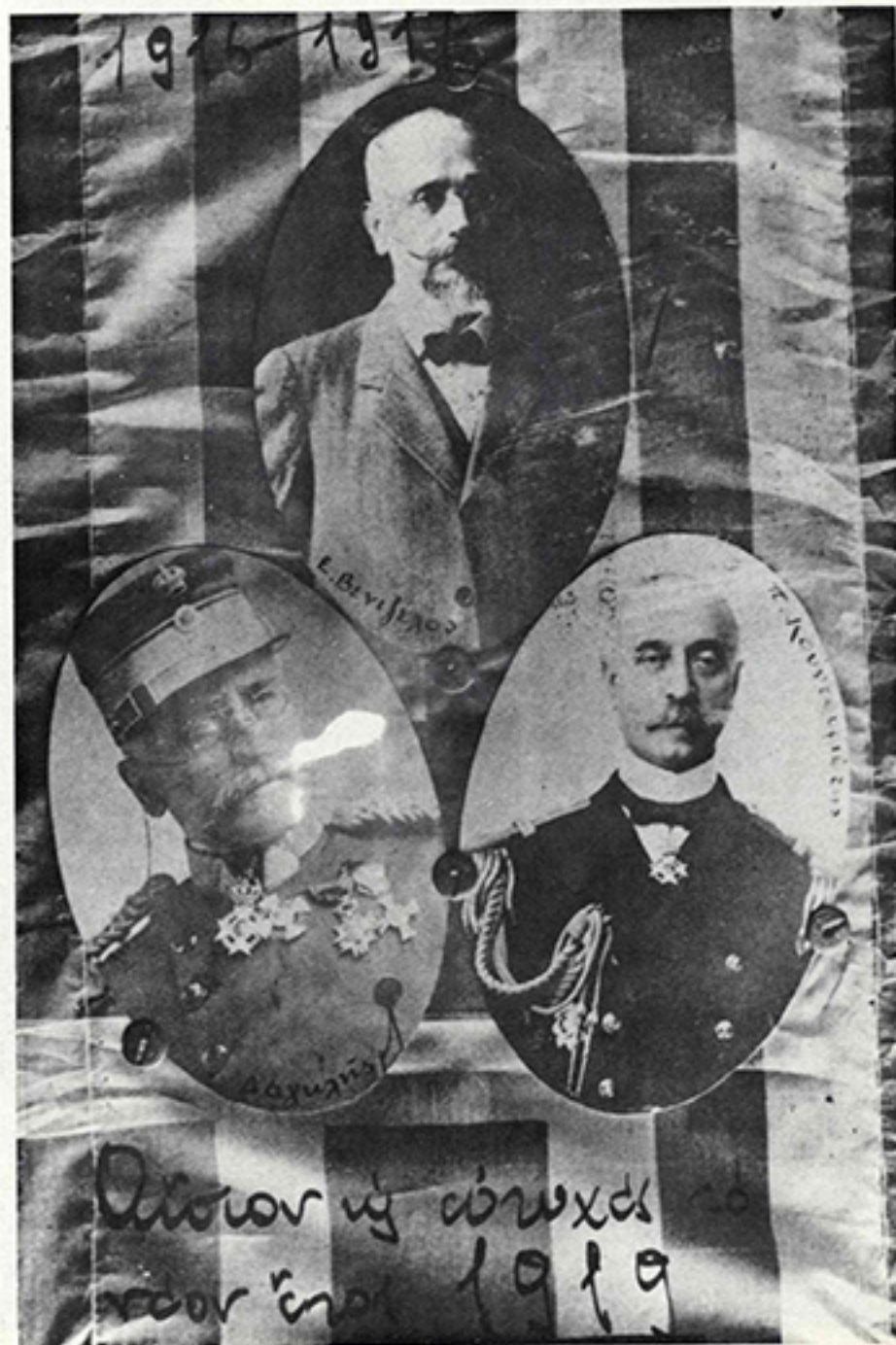
στροφή. Έρεϊπια.

Αλλά και πάλι, μεγαλόψυχος ο Βενιζέλος, βάζει τον εαυτό του στην υπηρεσία της πατρίδος που κινδύνευε. Γίνεται ο άπολογητής των πολιτικών του αντιπάλων. Και με τη συνθήκη της Λωζάνης, (24-7-1923), περιορίζει ότι μπορεί.

Στην Ελλάδα, από ιστορική αναγκαιότητα, ανακηρύσσεται η Δημοκρατία. Πρωθυπουργός για λίγο το 1924. Πρωθυπουργός και το 1928-1932. Η τελευταία πρωθυπουργία είναι πάλι περίοδος έσωτερικής αναδιοργάνωσης. Έκσυγχρονίζει, από παλαιότερα, την έρ-

γατική νομοθεσία, προστατεύει τον υπάλληλο, προσέχει το γεωργό και μοιράζει πολλά μεγάλα τσιφλίκια. Θεμελιώνει σε σύγχρονες και προοδευτικές βάσεις την εκπαίδευση μεταφράζει θαυμάσια το Θουκυδίδη και φροντίζει, όσο κανείς μέχρι τότε, για την εθνική άμυνα.

Ακολουθήσαν το κίνημα του 1935, που έγινε χωρίς την έγκρισή του, ή έξορία του, ο θάνατός του στις 18-3-1936 στο Παρίσι, στην όδο Μπωζόν, οι περιπέτειες του νεκρού του, που πατριδοκάπηλοι της εποχής εκείνης απαγόρευσαν να περάσει από την Έλληνική πρωτεύουσα και η ταφή του στο Άκρωτήρι μέσα σε πρωτοφανέστερες πέν-



θιμες έκδηλώσεις. (27 μέχρι 29-3-1936).

Ο Έλευθέριος Βενιζέλος πριν ακόμα πεθάνη ήταν σύμβολο. Ήρθε σαν Παράκλητος. Λατρεύτηκε ως Έθνάρχης. Ονομάστηκε Μέγας και τιμήθηκε ως «Άξιος της Πατρίδος». Στο έξωτερικό δέ θεωρήθηκε ως η μεγαλύτερη προσωπικότητα του πρώτου πολέμου. Γιαυτό και ο Έλληνικός λαός τραγουδούσε για χατήρι του:

—Βενιζέλε μας, πατέρα της πατρίδος.
Βενιζέλε μας, πατέρα της Φυλής...».

Και μετά το κίνημα της Θεσσαλονίκης.

—Βενιζέλε, Δαγκλής, Κουντουριώτης
κι οι τρεις,
πρός την Δόξαν αὐτοὶ μᾶς ὁδηγοῦν,
μᾶς ὁδηγοῦν...».

Όταν πάλι ελληνικές δυνάμεις πήραν μέρος στη διεθνή κατοχή της Κωνσταντινουπόλεως, τραγουδούσαν:

—Βενιζέλε, τί χαρά, μόνο Σὺ τὸ ξέρεις
τὸ στρατὶ πού θγάζει πέρα στήν
Ἁγιά Σοφιά...».

Ἀλλά τὴ μεγαλωσύνη τοῦ Βενιζέλου τὴν ὑμνησαν πολλοί, μαζί δὲ μὲ αὐτοὺς καὶ ὁ ἐθνικός μας θάρδος ὁ Παλαμάς, μετὰ τὴ δολοφονικὴ ἀπόπειρα στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τῆς Λυῶν τῶν Παρισίων, (12-8-1920).

Καὶ πάλι ὁ Παλαμάς, ὅταν μαθεύτηκε ὁ θάνατός του:

—Ἔσθῃς ὁ Μέγας. Μεγάλο ἀνοίχτε, καθὼς ἐκείνος,
μνήμη, νὰ εἶν' ὁστρο, φῶς τοῦ ἡ
Ἀθήνα,
δρόμος τοῦ ἡ Κρήτη».

—Μεγάλος εἶσαι! κι ἂν περιμένῃς
γύρω ὁ λαός σου, γνωρίζοντάς σε,
θάγια νὰ στρώνῃ γιὰ νὰ διαβαίνῃς,
παιδί πού θάσαι.

Μεγάλος εἶσαι! Κι ἂν τὸ πιστεύῃς,
τὸ μῖσος πού ἔρπει γυρεύοντάς σε,
πῶς δὲ θεριεύει, ὅσο θεριεύεις,
παιδί πού θάσαι.

Μόνο τ' ἀνάθεμα πού θὰ στήσῃ
μιά ὀργή στὸν Ἰσάκιο, στὰ κόκκαλά
σου,
θὰ πάῃ σὲ ψῆλος, πού θὰ θυμίσῃ
τ' ἀνάστημά σου...

Ἕνας ἄλλος ἔγραψε, «στὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο»:

—Τὸ σπιτί, τὸ παλιόσπιτο, τὸ χτίζεις
σὲ παλάτι
καὶ τ' ὄλογο τὸ ὄρωστο ἐσὺ τὸ
κάνεις ὅτι
καὶ καθάλαρης φτερωτὸς μέσα στὴ
μάχη μπαίνεις.

Μὲ τίς ἀράχνες τοῦ σπιτιοῦ μετα-
ξωτὰ ὑφαίνεις
καὶ τὰ περνᾷς στὸν ἀργαλειό, τὰ
κάνεις μιά χλαμύδα
καὶ τὴ χλαμύδα δὲν φορεῖς, τὴ
δίνεις στὴν πατρίδα».

Σήμερα, πού ὁ Βενιζέλος μετὰ τὸ θάνατό του πέρασε στὴν ἱστορία ὡς ἀθάνατος, τί ἀπόμεινε; Μιά ἀκατάλυτη, ἀπὸ τὸ χρόνο, Μνήμη, γιατί ἔβαλε ἀνεξίτηλη τὴ σφραγίδα τῆς προσωπικότητάς του σὲ μισὸ περίπου αἰῶνα τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας. (Τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἑλλάδος). Καὶ ἕνας ἀπείριστος τάφος-σύμβολο-στὸ Ἀκρωτήρι. Τάφος προσκύνημα, πού καταφεύγουμε μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι, Ἕλληνες καὶ ξένοι. Ὁ ἐπισκέπτης τοῦ νησιοῦ μας θὰ τὸν προσκυνήσῃ. Ἐμεῖς τίς ἐπίσημες μέρες θὰ καταθέσωμε στεφάνια. Στὴν εὐτυχία μας τὸν θυμόμαστε. Στὴ θλίψη μας δὲν τὸν ξεχνοῦμε. Γιατί ἀντλοῦμε ἀπὸ τὸ Μεγάλο Νεκρὸ του, ὡς ἀπὸ ἀστείρευτη πηγὴ καὶ θάρρος καὶ δύναμη καὶ πίστη.

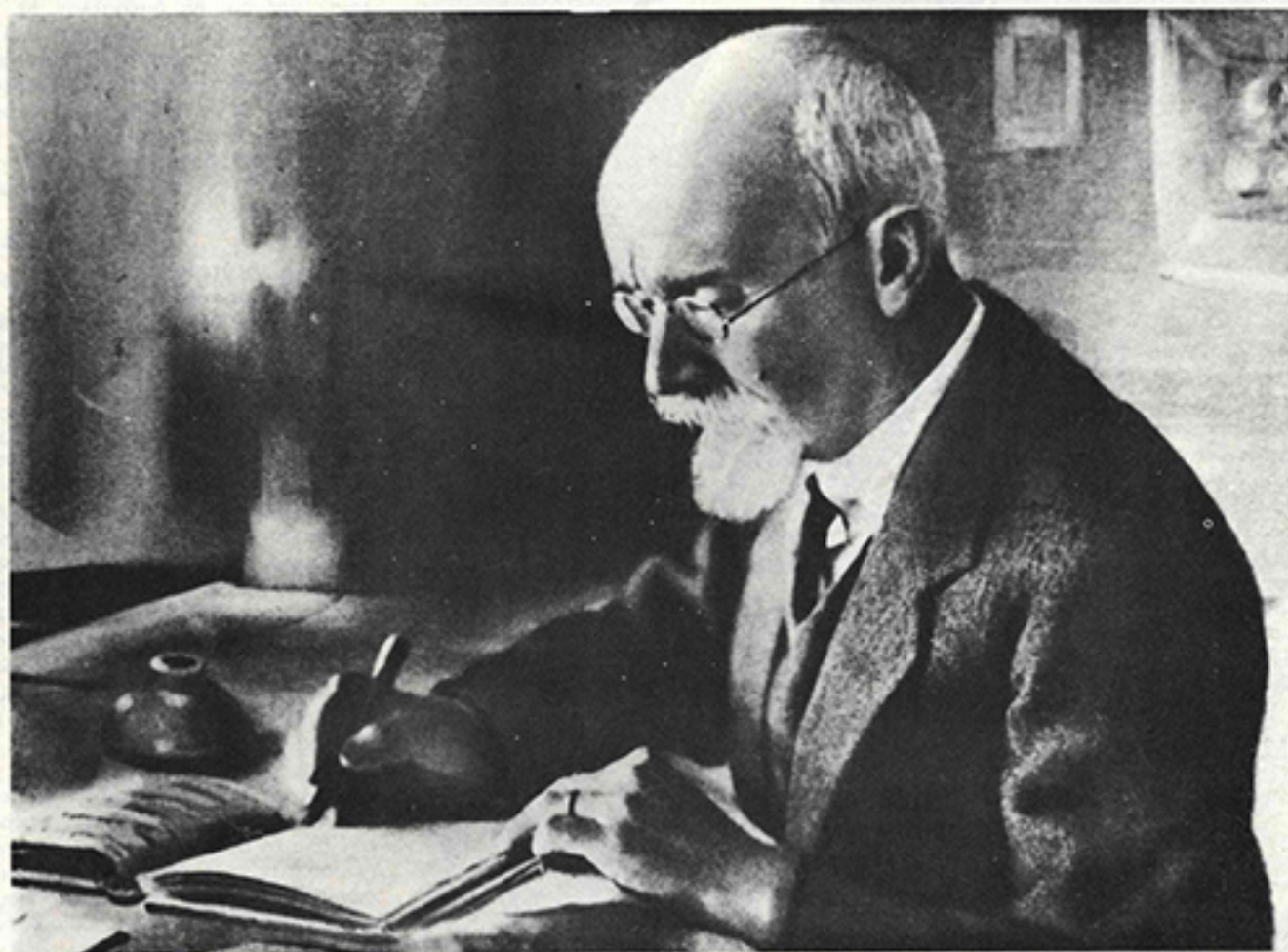
Δίκαια λοιπὸν ἄλλος ποιητής, ὁ Μαλακάσης, ἔγραψε γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεγάλου

—Ναός σου πρέπει ἐσὲ αὐστηρὸς
μὲ δωρικὲς κολώνες,
πού πάνω στὴ μετώπῃ του
βαθεῖα νὰ σκαλιστῇ,
γιὰ τοὺς μελλομένους καιροὺς
καὶ τοὺς πολλοὺς αἰῶνες.
—Ἐλευθερίῳ τῷ Ἐλευθερωτῇ».

Στέλιος Γ. Πανηγυράκης
Γυμνασιάρχης



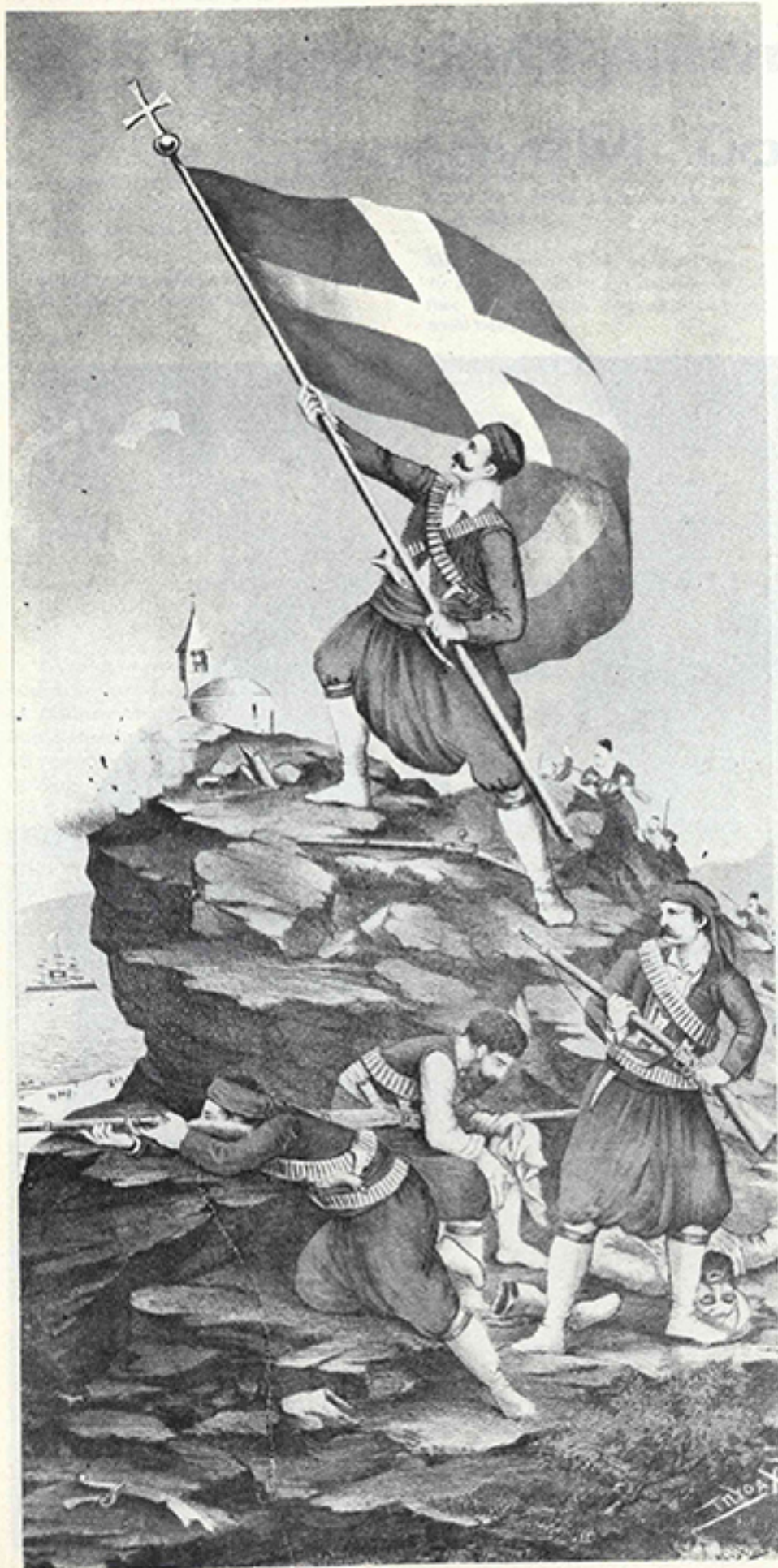
ἡ ἀθάνατη κληρονομιά τοῦ Μεγάλου



ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ!

«.... Ὃπου ἡ ἐξουσία ἀφαιρεῖ τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ διὰ πραξικοπήματος, ἐκεῖ ἀνοίγεται πλεον ἡ νόμιμος ὁδὸς τῶν ἐπαναστάσεων καὶ ἐκ τῆς ὁδοῦ ταύτης νικητὴς θὰ ἐξήρχετο ὁ ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀμυνόμενου λαοῦ συντρίβων ἀνηλεῶς πᾶσαν ἐναν. ἰαν δύναμιν...».

«Ἀπὸ ἀρθρον τοῦ Ἑλευθ. Βενιζέλου εἰς τὸν «Κήρυκα» τῆς 7-6-1902 ὑπὸ τὸν τίτλον «Μολὼν λαβέ!». Εἰς ἀπάντησιν ἀρθρου πριγκιπικῆς ἐφημερίδας διὰ τοῦ ὁποίου συνιστάτο εἰς τὸν Ὑπ. Ἀρμοστήν Πρίγκιπα Γεώργιον ἡ δικτατορικὴ διοίκησις τῆς Κρήτης).



Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ πρῶτο διπλωματικὸ ἐγγράφο τοῦ Βενιζέλου.

Πρὸς τὸν κ. Μοίραρχον τῆς ἐλληνικῆς ναυτικῆς Μοίρας.

Κύριε Μοίραρχε,

....Ἐάν ὁ σκοπὸς τῶν Μ. Δυνάμεων εἶναι νὰ δώσωσιν εἰς τὸ Κρητικὸν ζήτημα τὴν προσήκουσαν λύσιν ἀνευ περαιτέρω χύσεως αἵματος, χαιρετίζομεν εὐφροσύνῳ τὴν ἐνέργειαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Ἄλλ' ἀναγκαῖον κρίνομεν πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένων παρεξηγήσεων, αἰτίνες θὰ ἐπέφερον μὲν ἀπλῶς ἀπώλειαν χρόνου, θὰ ὑπέβαλλον δὲ τὰς Μ. Δυνάμεις εἰς ματαιοπονίαν, καὶ θὰ παρέτεινον τὸ στάδιον τῶν δοκιμασιῶν καὶ τῶν καταστροφῶν, νὰ διακηρύξωμεν ὅτι ἡ μόνη προσήκουσα, ἡ μόνη δυνατὴ καὶ δικαία ὀριστικὴ λύσις τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἑνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος...

15-2-1897

Ἑλ. Βενιζέλος

Ἀπὸ τὸ δεύτερο διπλωματικὸ τοῦ ἐγγράφο πρὸς τοὺς Ναυάρχους

10-2-1897

....Εὐτυχῶς ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἱερότης τοῦ ἀγώνος μας ἐνίσχυσεν ἡμᾶς ὅπως διατηρήσωμεν τὰς θέσεις μας ἐναντίον τῶν συνησιωμένων δυνάμεων τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ ἐστεμμένου δολοφόνου. Καὶ θὰ τηρήσωμεν τὰς θέσεις ταύτας μέχρις ὀλοσχεροῦς ἡμῶν ἐν ἀνάγκῃ ὀλέθρου. Ἀλλὰ τὴν συμμαχίαν ταύτην τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων μετὰ τοῦ Σουλτάνου, πρὸς ἐμπρακτον καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, λαοῦ, ζητούντος ν' ἀπαλλαχθῇ κυριαρχίας ἀτιμαζούσης τὸν σημερινὸν πολιτισμὸν, καταγγέλλομεν ἐνώπιον τῆς συνειδήσεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Διαμαρτυρόμενοι δὲ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διὰ τὴν καθ' ἡμῶν πολεμικὴν ταύτην ἐπίθεσιν τῆς συνησιωμένης Εὐρώπης, φέρουσιν ὅλα τὰ στοιχεῖα δολοφονικῆς ἀποπείρας, ὅτε γενομένης ἀνευ τινὸς προειδοποιήσεως, καὶ ποιοῦμενοι ἐκκλησίαν εἰς τὰ αἰσθήματα τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος, παρακαλοῦμεν τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς νὰ προσκαλέσωσιν τὰς Κυβερνήσεις των εἰς δράσιν συμφωνοτέραν πρὸς τὸν πολιτισμὸν τοῦ λήγοντος αἰῶνος, ὅπως ἀποφύγῃσι τὸ αἰσχρὸν, ὅπερ ἐγκολάπτει εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν ἢ ἐν ὅλοις συμμαχία τῆς Εὐρώπης μετὰ τοῦ Σουλτάνου πρὸς διατήρησιν τῆς θδευρᾶς κυριαρχίας τοῦ τελευταίου ἐπὶ λαοῦ ἔχοντος καὶ τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἀποσείῃ τὴν κυριαρχίαν ταύτην καὶ διακηρύττωμεν ὅτι δὲν θέλομεν καταθέσει τὰ ὅπλα πρὶν ἢ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προγράμματός μας, πεποιθότες εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὴν ἱερότητα τοῦ ἀγώνος μας καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ὑποστήριξιν τῆς κοινῆς γνώμης τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου....

Ἑλ. Βενιζέλος

περί δικτατορίας

— Δικτατορία δεν συνεχεται από νόμους.

— 'Αλλ' ή θεραπεία των κακών του κοινοβουλευτισμού δεν δύναται να ζητηθῇ από την ἐγκατάλειψιν των δημοκρατικῶν ἀρχῶν.

'Εάν τὴν ἀρχὴν καταλάβουν αὐτοχειροτόνητοι δικτάτορες, θ' ἀρχίσῃ ἐποχὴ διαρκῶν ἀναστατώσεων.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐπομένως ἐξουσίαν μόνον ὁ λαὸς διὰ τῆς ψήφου του δύναται νὰ ἐγκαταστήσῃ.

(Ἐλευθερίου Βενιζέλου: Ἀνέκδοτοι σκέψεις περὶ συντάξεως τῆς Πολιτείας, Εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Ἀθήναι 1948).

ἀγῶνες

Ἀπὸ τὸ λόγο στὴ πλατεία τοῦ Συντάγματος 5-9-1909

.... «Ἡ ἰθὺνουσα τὴν πολιτείαν μου κεντρικὴ ἀρχὴ εἶναι, ὅτι ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ ὀφείλει νὰ ἔχῃ γνώμονα πάσης αὐτοῦ πράξεως τὸ κοινὸν συμφέρον, εἰς ὃ νὰ ὑποτάσσῃ ἀνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ τὸ τε συμφέρον τοῦ κόμματος, εἰς ὃ ἀνήκει, καὶ τὸ τῶν μελῶν τοῦ κόμματος τούτου» ὅτι ὀφείλει νὰ ἔχῃ πάντοτε τὸ θάρρος τῶν γνωμῶν του, μηδὲ ποτε θυσιάζων ταύτας διὰ νὰ γίνεταί ἀρεστός πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω, ὅτι πρὸς τὴν ἐξουσίαν πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ οὐχὶ πρὸς σκοπὸν, ἀλλ' ὡς μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν ἄλλου ὑψηλοτέρου σκοποῦ μηδέποτε σπεύδων πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς, ἀν πρόκειται νὰ γίνῃ τοῦτο ἐπὶ θυσίᾳ μικρᾷ ἢ μεγάλῃ, τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, μηδέποτε διστάζων νὰ ἀπορρίπτῃ αὐτήν, ἀν ἡ διατήρησις αὐτῆς ἐπρεπε νὰ ἐξαγορασθῇ διὰ θυσίας τοῦ προγράμματος, πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ ὁποίου ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ....

Ἐλ. Βενιζέλος

ΤΟ ΣΤΕΜΜΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ τοῦ 1909.

Ἄρθρο στὸ «Κήρυκα» τῆς 22ας Σεπτεμβρίου 1909.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἐπὶ ἡμῖς σχεδὸν αἰῶνα τὸ πολίτευμα τοῦτο ἐνοθεύθη καὶ διεστράφη διὰ τῆς συνεργασίας τοῦ τε ἀνευθύνου καὶ τῶν ὑπευθύνων Ἀρχόντων, ὑπὸ τοὺς νεκρωθέντας δὲ τύπους αὐτοῦ κατέστη δυνατὴ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς χειρίστης φαυλοκρατίας, καὶ ἀφοῦ ὁμαλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Βασιλεὺς κατ' ἐπανάληψιν ἐξῆλθε τῶν τύπων τοῦ πολιτεύματος τούτου, διὰ νὰ πατάξῃ ἀλληλοδιαδόχως τοὺς πρώτους πολιτικοὺς ἀνδρας τῆς Ἑλλάδος τολμηρὰ θὰ ἦτο σήμερον ἡ χρησιμοποίησις τῶν τύπων τούτων πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ συναίσθησις τοῦ ἔθνους περὶ τῆς ἀνάγκης ταχείας καὶ ριζικῆς ἀνορθώσεως.

Ἐλ. Βενιζέλος

Ὁ δικτάτωρ κυβερνᾷ στὰ τυφλά.

Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Γερουσίας.

Συνεδρίασις 4-3-1931.

.... «Μοῦ ἐπρότειναν, κατ' ἐπανάληψιν, νὰ με κάμουν δικτάτορα. Τοὺς εἶπα: «Δὲν εἶθε καλὰ παιδιὰ μου, νὰ φαντάζεσθε ὅτι εἶναι δυνατόν ἐγὼ νὰ διαπράξω αὐτό, ὅχι τὸ ἀμάρτημα ἀπέναντι τοῦ τόπου μου, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀρκετόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐγκλημα ἐπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ μου. Νὰ γίνω δικτάτωρ, διὰ νὰ διοικῶ εἰς τὰ τυφλά τὸν τόπον, χωρὶς νὰ ἡξεύρω τί γίνεται περὶ ἐμέ....».

Ἐλ. Βενιζέλος



Συμβούλιον Ἐπικρατείας

— Δεχθῆτε κύριοι τὸν θεσμὸν τοῦτον, θέσατε ὑπὲρ τὸν Ὑπουργὸν τὸν Νόμον, πρὸ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ συμμορφοῦται καὶ ὑποτάσσεται, διότι δὲν περιορίζονται οὔτε τὰ δικαιώματα τοῦ Ὑπουργοῦ, οὔτε τὰ δικαιώματα τοῦ Συνεδρίου τοῦτου ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ὑπουργὸς εἶναι κατώτερος τοῦ Νόμου, διότι ὁ Νόμος πρέπει νὰ εἶναι ἀνώτερος καὶ τοῦ μικροῦ ὑπαλλήλου καὶ τοῦ ἀνωτέρου, ἀνώτερος πασῶν τῶν ἀρχῶν, ἀνώτερος τοῦ Ὑπουργοῦ καὶ τοῦ Βασιλέως ἀκόμη.

(Ἀγόρευσις εἰς τὴν συνεδρίσιν τῆς 30 Ἀπριλίου 1911 τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς.

— Ἀποχωρῶν τῆς πολιτικῆς εἶμαι εὐτυχὴς ὅτι ἀφήνω τὴν χώραν προικισμένην μὲ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας.

Ἀπὸ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου πρὸς τὸν Πρίγκιπα Γεώργιον, μετὰ τὸ δημοσίευσμα τοῦ Γραμματέως τοῦ Παποδιαμαντοπούλου.

«... Οὐδὲ νομίζω ὅτι ὁ τόπος οὗτος, ὅστις μέχρι τοῦ σημερινοῦ σημείου τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἐξελίξεως ἐφθασε δι' ἀπαραδειγματίστων ἀγώνων, ἀγώνων οὐς συνεπλήρωσεν ἡ παρούσα γενεὰ ἢ ὑπὸ τοῦ δημοσιεύματος χαρακτηριζομένη γενεὰ νάνων, εἶναι ἀξίος τοιαύτης ὕβρεως, ὥστε νὰ κηρύττεται ὡς δόγμα, ὅτι οἱ ἐκ τῶν σπλάχνων αὐτοῦ λαμβανόμενοι ὑπεύθυνοι αὐτοῦ Κυβερνήται δὲν ἔχουσι δικαίωμα γνώμης ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος...».

Πάντα μπρός

«... Ἀλλὰ τὰ ἔθνη δὲν πρέπει νὰ στρέψουν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω, εἰμὴ ὅσον ἀπαιτεῖται διὰ νὰ πορίζονται τὰ ἀναγκαῖα ἐντεῦθεν διδάγματα...».

Ἑλ. Βενιζέλος
Ἐπατρίς 24-9-1928.

Γιὰ τοὺς ἐργάτες.

(Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς. Συνεδρίασις τῆς 30ης Σεπτεμβρίου 1914

... Λέγω δ' ὅτι ἀπὸ τὸν ἐργάτην αὐτὸν, διὰ τὸν ὁποῖον δεικνύετε αὐτὴν τὴν ἀδιαφορίαν, ἀπὸ τὸν ἐργάτην αὐτὸν, εἶναι ἐνδεχόμενον, εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ προέλθῃ αὐριον ἐν τῇ πρώτῃ, τῇ δευτέρᾳ γενεᾷ ὁ μέγας καλλιτέχνης, ὁ μέγας ἐφευρέτης, ὁ μέγας πολιτικός ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ δοξάσῃ τὴν Ἑλλάδα.

Ἑλ. Βενιζέλος

Γιὰ τοὺς ἐργάτες τῆς βιομηχανίας. Νοέμβριος 1910

Ὁ Βενιζέλος ἐκθέτει εἰς τὴν Λόρισσαν τὰ σχέδιά του διὰ τὴν ἀνθρώπιν.

... Ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἀνορθώσεως θὰ μεριμνήσῃ καὶ περὶ τῶν βιομηχανικῶν ἐργασιῶν, ἐξασφαλίζουσα διὰ νόμου τὴν τε ὑγίαν ἐν τοῖς ἐργαστασίοις καὶ ρυθμίζουσα προσηκόντως τὸ ζήτημα τῶν ἐπαγγελματικῶν κινδύνων, οἵτινες πρέπει νὰ εἶναι εἰς θάρος τοῦ ἐργοδότη, ἐφ' ὅσον δὲν ἠθέλην ἀποδεχθῆ ὅτι οὗτοι προεκληθῶσαν ἐκ πταίσματος τοῦ ἐργάτου.

Ἑλ. Βενιζέλος

Στὴ διάθεσιν τῆς πατρίδος.

... Θέτω τὴν ἀγάπην μου πρὸς αὐτὴν, (τὴν Πατρίδα), ὑπεράνω ὅλων τῶν πολιτικῶν παθῶν, ὅλων τῶν προσωπικῶν συναισθημάτων θλίψεως ἢ δυσαρρεσκείας. Εἶμαι εἰς τὴν διάθεσιν τῆς πατρίδος μου, παρὰ τὸ πλευρόν της εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις.

Ἑλ. Βενιζέλος
Ἐπατρίς 4-2-1921

Πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν Στρατοῦ (τὸν διάδοχο Κωνσταντῖνον).

Ἐγὼ καθιστῶ προσωπικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὴν θραδύτητα μὲ τὴν ὁποίαν διεξάγετε τὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι κινδυνεύουν νὰ φέρουν τοὺς Βουλγάρους πρῶτους εἰς Θεσσαλονίκην¹.

Ἀρχηγὸν στρατοῦ: Παραγγέλλω νὰ ἀποδεχθῆτε τὴν προσφερομένην ὑμῖν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ εἰσέλθετε εἰς ταύτην ἀνευ χρονотρίβης. Καθιστῶ ὑμᾶς ὑπεύθυνον διὰ πᾶσαν ἀναβολήν, ἔστω καὶ στιγμῆς. Ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν (ὑπογραφή) Βενιζέλος².

Σεβασμὸς στὶς συνθήκας.

... Ἐάν εἰς τὰ μεγάλα Κράτη δύναται νὰ ἀποτολμᾷται ἀκινδύνως ἡ ἀθέτησις Συνθηκῶν, ἡ διατύπωσις τῶν θεωριῶν περὶ παληοχάρτων καὶ κουρελοχάρτων, δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη εἰς τὰ μικρὰ Κράτη. Δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον εἰς τὰ μικρὰ Κράτη νὰ κάμνουν μεγάλας ἀτιμίας. Ἡ μεγίστη δὲ ἀτιμία, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ πράξῃ ἐν Κράτει, εἶναι ἡ ἀθέτησις τῆς ὑποσχέσεως ὅτι θὰ βοηθήσῃ ἕτερον Κράτος, ἀφοῦ διὰ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν ἀμοιβαιότητος...».

Ἑλ. Βενιζέλος

Νὰ μὴ τὰ περιμένωμεν ὅλα ἀπὸ τὸ Κράτος.

... Ὁ δοῦλος μόνον τὰ περιμένει ὅλα ἀπὸ τὸν αὐθέντην ἢ τὸν τύραννον. Ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ἰδικὴν του πρωτοβουλίαν, ἀλλέως χάνει τὴν ἐλευθερίαν του...».

Ἑλ. Βενιζέλος
Ἐλεύθερον Βῆμα 8-12-1930

... «Πρὸ πάντων ὅμως, πρέπει νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὴν συνταγματικὴν νομιμότητα...».

Ἑλ. Βενιζέλος
Συνεδρίασις 3-4-1933

Παρατείνεται ἀπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων.

... Προσθέτω ἀκόμη ὅτι ἂν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποκατασταθῇ ἐλεύθερος πολιτικὸς βίος, ἔχω ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀναμιχθῶ πλέον εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν καθ' οἰονδήποτε τρόπον, ἀκόμη δὲ καὶ νὰ μὴ ἐπανέλθω ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρ' ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν μου νὰ ἐπιστρέψω κάποτε εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὸ πατρικὸ μου σπίτι...».

Ἑλ. Βενιζέλος
Ἐλεύθερον Βῆμα 25-5-1935

... Ἐπροτόξατε τὰ στήθη σας ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἰδεῶν, μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας καὶ αὐτῆς τῆς πατριωτικῆς σας τιμῆς. Ἐάν εἰς τὴν Ἑλλάδα συναντήσω συντρόφους ἀνταξίους ὑμῶν, εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ προσπάθεια τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ θὰ ἐπιτύχῃ καὶ θὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον, δι' ὃ ἐκλήθην...».

Ἑλ. Βενιζέλος

(Ὁ Βενιζέλος στὰ Χανιά ὅταν κατέθετε τὸ ἀξίωμα του, τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμματός του καὶ ἀποχαιρετοῦσε τοὺς φίλους του στὶς 3-9-1910).

Περιοδικὸ «Ἐργασία», τ. 67/11-4-1931

Ἡ Ἐλευθεροτυπία

... Ἐφ' ὅσον ἔχετε κατηγορημένην τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸν καλλίτερον ἄνθρωπον ἂν θέλατε εἰς τὴν ἀνωτάτην Ἀρχὴν, εἶναι φυσικὸν ὅτι δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ παρεκτραπῇ, οὐχὶ δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διότι, ὅσονδήποτε ἀγαθὸς καὶ ἂν εἶναι, δὲν θὰ γνωρίζῃ τί γίνεται περὶ ἐαυτόν. Θὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ διαφωτισθῇ...».

Ὅπως δὲποτε διακηρύττω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, ὅπως θὰ πράξω καὶ ἀπὸ τοῦ θήματος τῆς Βουλῆς, ὅτι εἶμαι ἑτοιμὸς νὰ δεχθῶ τὴν διαγραφὴν ἢ τὴν ἀναγκαίαν τροποποίησιν κάθε διατάξεως, ἡ ὁποία ἀμέσως, ἢ ἐμμέσως, ἐγγύθεν ἢ μακρόθεν, πλήττει ἢ περιορίζει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου...».

Ἑλ. Βενιζέλος

— Κατ' ἐπανάληψιν διηρωτήθην, ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶμαι δικηγόρος κατ' ἐπάγγελμα καὶ ἐπαναστάτης κατὰ διαλείμματα ἢ καὶ ἀντιστρόφως. Ἀφ' ἧς ὅμως οἱ συμπολίται μου συνήντησαν ἀντίστασιν εἰς τὰς προσπάθειάς των διὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τὴν μητέρα Ἑλλάδα, φυσικὰ ἐγὶνα πλέον ἐπαναστάτης κατ' ἐπάγγελμα.
(Συνέντευξις εἰς τὸ Παρίσι τὸ 1919)

Ἐπιδιώκει τὴ συνεργασίαν μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς.

.... «Ἡ κυβέρνησις φρονεῖ, ἐδήλωσεν ὁ πρωθυπουργός, ὅτι πρέπει νὰ ἀρωμνῇ τὰς διχοστασίας ὅχι μόνον πρὸς τὴν γείτονα ἐπικράτειαν, τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους βαλκανικοὺς λαοὺς. Μόνον ἀποστρέφοντες, κατὰ τὸ δυνατόν, τὸ βλέμμα ἐκ τοῦ παρελθόντος, τὸ ὁποῖον μᾶς χωρίζει καὶ ἀποθλέποντες εἰς τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖον μᾶς προσεγγίζει, θὰ ἐπιτύχωμεν στενότερον σύνδεσμον μετὰ τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν λαῶν»....

Λάρισα, Νοέμβριος 1910

Ζητεῖ καὶ πάλι θυσίαν ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

.... «Ἡμεῖς ζητοῦμεν καὶ πάλιν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν λαόν θυσίαν, ἀλλὰ θυσίαν, αἱ ὁποῖαι πρόκειται, κατὰ τὴν ἀκράδαντον πεποιθήσιν μου, νὰ ἀγάγουν εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς Ἑλλάδος μεγάλης καὶ κραταιᾶς, μὴ ἀποτελούσης κατὰ τεκμηρίον ἐπέκτασιν τοῦ κράτους, ἀλλὰ φυσικὴν ἐπέκτασιν εἰς τὰ ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὁ Ἑλληνισμὸς ἔδρασεν ἀπὸ τῆς προϊστορίας του, νὰ δημιουργήσωμεν, λέγω, μίαν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ ἰσχυράν καὶ πλουσίαν, ἱκανὴν νὰ προστατεύῃ τὸν Ἕλληνα πολίτην, ὅπουδῆποτε τῆς γῆς εὐρισκόμενον καὶ δυνάμενον νὰ λέγῃ ὑπερηφάνως: «Εἶμαι Ἕλληνας!» 21-10-1915.

Ἐλ. Βενιζέλος

Ἡ Μεγάλη Ἑλλάδα

.... «Πῶς εἶναι δυνατόν, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, νὰ ἀφήσωμεν νὰ παρέλθῃ ἡ ὑπὸ τῆς Θεῆας Προνοίας παρεχόμενη ἡμῖν εὐκαιρία ὅπως πραγματοποιήσωμεν τὰ τολμηρότερα ἡμῶν ἔθνηκα ἰδεώδη: Ὅπως δημιουργήσωμεν Ἑλλάδα περιλαμβάνουσαν πάσας σχεδὸν τὰς χώρας, ἐν αἷς ἐκράτησεν ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὸν μακρότατον αὐτοῦ ἱστορικὸν θίον; Ἑλλάδα περιλαμβάνουσαν εὐφωριστάς ἐκτάσεις, ἀσφαλιζούσας δὲ εἰς ἡμᾶς τὴν ἐπικράτησιν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει;....»

Ἐλ. Βενιζέλος 13-1-1915

(Ἐγδομήνυμα 2ον πρὸς βασιλέα Κωνσταντίνον)

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ Ζήτημα

(Ἐκ τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς-Συνεδρίσας 28ης Φεβρουαρίου 1911»).

.... «Ἡ δημοτικὴ ὅμως γλῶσσα δὲν ἀπεσκορακίσθη. Ἐγένετο χρήσις αὐτῆς καὶ γίνεται ἐν τῇ ποιήσει. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν γραπτὸν λόγον ἐπεβίβασθαι ἐπὶ πλοίου καὶ ἀνεπετάσσαμεν τὰ ἱστία κατευθυνόμενοι εἰς τὴν γλῶσσαν, ἀνὸς παλαιότεραν, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τοῦ Ξενοφώντος, καὶ μόλις μετὰ μακρὰν σειρὰν δεκαετηρίδων παρετηρήσαμεν ὅτι τὸ ταξίδιον τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ εἰς πέρας, ὅτι ὅσον χρόνον καὶ ἀν ἐπεμύνομεν νὰ πλέωμεν πρὸς τὸ τέρμα ἐκεῖνο, ἦτο ἀδύνατον ὁ μονολεκτικὸς μέλλων νὰ ἀναβιώσῃ καὶ ὁ παρακείμενος καὶ ὁ ὑπερσυντελικός....»

Ἐλ. Βενιζέλος

ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

(Ἀπὸ τὴν ἀγωγήν ἐνώπιον τοῦ Πρωτοδικείου Χανίων, τὸν Ἰούνιον 1888).

Ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς κωμοπόλεως Χαλέπας ὑπῆρχεν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἢ κάτωθι περιγραφομένη κατὰ θέσιν, ὄρια πλατεῖα, ἡτις ἀνήκει κατὰ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ περὶ ὁδοποιίας Νόμου εἰς τὴν τάξιν τῶν δημοτικῶν ὁδῶν. Τῆς πλατείας ταύτης εἶχεν ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων τὴν ἀνεπίληπτον νομικὴν κατοχὴν ὁ Δήμος Ἀκρωτηρίου καὶ οἱ Δημόται τοῦ Δήμου τούτου καὶ ἰδίᾳ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Χαλέπας, ὁ δὲ ἐναγόμενος παρανόμως καὶ ἀνευ δικαιώματος, ἤρξατο ἀπὸ 9 μηνῶν διαταράττων τὴν ἐν αὐτῇ κατοχὴν ἡμῶν, πρὸ τίνος δὲ περιέβαλε διὰ τοίχου μέγα μέρος τῆς

πλατείας ἐκτάσεως 200 τμ., ἀποβαλὼν τὸν Δήμον καὶ τοὺς Δημότας ἀπὸ τῆς κατοχῆς τοῦ μέρους τούτου τῆς πλατείας.

Ἐπειδὴ ἐγὼ, ὑπὸ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἰδιότητά μου, δικαιούμαι νὰ ἐγείρω τὴν προκειμένην ἀγωγήν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθεῖσης νομῆς τῆς ἀνωτέρω περιγραφομένης πλατείας.

Ἐπειδὴ δὲν παρήλθεν εἰσέτι ἔτος ἀπὸ τοῦ ἐπιδίκου σφετεριστοῦ τοῦ μέρους τούτου τῆς πλατείας καὶ ἐπομένως δύναται τὸ Δικαστήριον ὑμῶν νὰ δικάσῃ τὴν προκειμένην περὶ νομῆς ἀγωγήν.

«Ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἡττα (τοῦ 1897) ἐγέναν χάριν τῆς Κρήτης. Θὰ ἦτο ἐσχάτη ἀνανδρία διὰ τοὺς Κρήτας νὰ φανοῦν χωρίζόμενοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὴν ὥραν τῆς δυστυχίας».

Ἐλ. Βενιζέλος

.... «Ὡς ἕνας ἐκ τῶν τριακοσίων χιλιάδων Κρητῶν δὲν σὰς ἐκχωρῶ τὸ δικαίωμά μου, ὥστε μόνος σεῖς νὰ ρυθμίζετε αὐτοβούλως τὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν τοῦ τόπου μου».

Ἐλ. Βενιζέλος πρὸς τὸν πρίγκιπα Γεώργιον

Γιὰ τὰ τοιφλίκια. Νοέμβριος 1910.

Ἐλ. Βενιζέλος ἐκθέτει εἰς τὴν Λαρίσσαν τὰ σχέδιά του διὰ τὴν Ἀνάρθρωσιν.

Ἡ Κυβέρνησις θέλει μεριμνήσῃ ὅπως νομοθετικῶς ρυθμισθῶσιν ἀπὸ τοῦδε αἱ σχέσεις τῶν καλλιεργητῶν πρὸς τοὺς ἰδιοκτῆτας, ἐπὶ τῇ θάσει τοῦ τε γραπτοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου τοῦ ἰσχύοντος πρὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας, ὅχι μόνον διότι ἡ ρύθμισις αὕτη ἐπιφέρει μεγάλως καὶ δύναται συντόμως νὰ ἐπιτευχθῇ, ἀλλὰ καὶ διότι τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀναγκαίαν θάσιν τῆς ριζικωτέρας ρυθμίσεως τοῦ αγροτικοῦ ζητήματος. Ὑπόσχεται συγχρόνως ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἀναρρώσεως, ὅτι θέλει ἐπιδιώξει νὰ ἀποκαταστήσῃ τοὺς ἀκτῆμονας καλλιεργητὰς κτημάτων καὶ ἰδιοκτῆτας μικρῶν ἰδιοκτησιῶν.

Ἐλ. Βενιζέλος.

.... «Λέγοντες ἀνθρώποι καὶ ἐπιδιώκοντες αὐτὴν, ζητοῦμεν νὰ παρῶμεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν τὸ ποσὸν τῆς εὐμερίας, εἰς τὸ ὅποιον ἔχει δικαίωμα ὁ λαὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ μακροῦ χρόνου φορολογηθεὶς βαρέως, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι πάντοτε καλλίτερος διαρρυθμίσεως τῶν πραγμάτων τῶν δημοσίων, εὖρεν ἑαυτὸν ἐξαπατῶμενον ἐκαστοτὲ εἰς τὰς προσδοκίας του».

Ἐλ. Βενιζέλος πρὸς τὸν λαὸ τῆς Λαρίσης τὸν Νοέμβριον τοῦ 1910

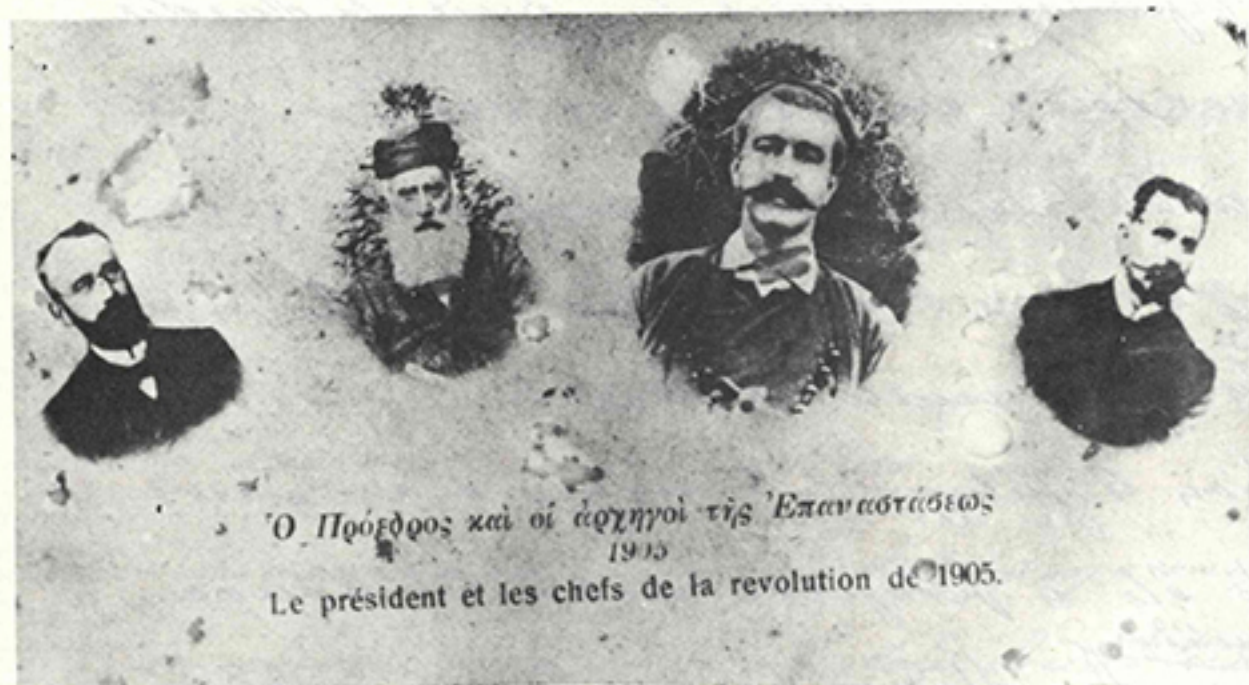
Νεκρολογία τοῦ ἰδίου τοῦ Βενιζέλου, στὴ Βουλὴ στίς 28-4-1932, σὲ μιά του ἀπάντησιν στὸν Ἀλέξανδρο Παπαναστασίου.

ΜΙΑ ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ πινακίδα πάνω ἀπὸ τὸν ἀπὲριτο τάφο τοῦ Γίγαντα, λέει καὶ ξαναλέει στοὺς ἐπισκέπτες:

Ὁ προκειμένος νεκρός, ἀγαπητοὶ φίλοι, ἦταν ἕνας ἀληθινὸς ἄνθρωπος μετὰ μεγάλο θάρρος, μετὰ αὐτοπεποίθησιν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὸν λαόν τὸν ὅποιον ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ. Ἰσως ἔκαμε πολλὰ σφάλματα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τοῦ ἀπέλειπε τὸ θάρρος, ποτὲ δὲν ὑπῆρξε μοιρολάτρης, διότι ποτὲ δὲν ἐπερίμενε ἀπὸ τὴν μοῖραν νὰ ἰδῇ τὴν χώραν τοῦ προηγμένην, ἀλλὰ ἔβλεπεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ὅλης τοῦ πῦρ ποῦ εἶχε μέσα του, κάθε δύναμιν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν.

Ἐλ. Βενιζέλος

Θέρισο



Ζ. Βενιζέλος, Πατριάρχης, κ.κ.τ. Μόνης
και κ.κ.τ. Φονής

Προκήρυξη, λίγο πριν από την επανάσταση του Θέρισου.

Οι υπογεγραμμένοι, αποτελούντες την ήνωμένην εν Κρήτη αντιπολίτευσιν, συνελθόντες εν Χανίοις τη 26 Φεβρουαρίου 1905, αποσκοπούντες εις την πλήρωσιν του Έθνικού προγράμματος, αποφασιζομεν.

Α) Πρώτον και κύριον μέλημα ήμών έστω ή επίτευξις του από αιώνας επιδιωκομένου σκοπού, της ένωσης της Κρήτης μετά της έλευθέρας Έλλάδος.

Β) Αδυνάτου αποβαίνοντος του σκοπού τούτου, θέλομεν επιδιώξει την πολιτικήν προσέγγισιν της πατρίδος μας προς την έλευθεραν Έλλάδα, μεταβαλλομένης από διεθνούς απόψεως της σημερινής καταστάσεως.

Γ) Μη εκπληρουμένου μηδέ του σκοπού τούτου, θέλομεν επιδιώξει την άναθεώρησιν του ήμετέρου Συντάγματος κατά το πρότυπον του έλληνικού, όπως άπαλλαγή ό τόπος του δεσποτισμού.

Του προγράμματος τούτου την πραγμάτωσιν θέλομεν επιδιώξει και δι' ένόπλων λαϊκών συναθροίσεων.

Έν ταίς ενεργείαις ήμών δεν θέλομεν επιδιώξει προσωπικήν μεταβολήν, άλλα' επελεύσεως τοιαύτης θέλομεν αποκρούσει παντί σθένει και διά των όπλων έτι πάντα μη Έλληνα Κυβερνήτην.

Έλευθέριος Βενιζέλος, κ.λ.π.

Ό Βενιζέλος στο συλλαλητήριο του Ήρακλείου, μετά την επικράτηση της επανάστασεως στο Θέρισο

.... Η Κρήτη δεν έχει ανάγκην αντιπροσώπων της Έθνικής Ίδεας. Τίτλοι αúτης είναι οι άγώνες της. Έδέχθη μόν τον Ύπατον Άρμοστήν μόνον ως κομίζοντα τον άρραβώνα της ένωσης της Κρήτης μετά της Έλλάδος. Άλλα' ό άρραβών διήρκεσε τόσον πολύ, ώστε το στάδιον της μνηστείας κατήντησεν άπεχθές, τοσοúτο μάλλον άπεχθές, καθ' όσον δεν επήλθεν ή πρόοδος, ή προσδοκωμένη και συμφυής προς την απόκτησιν της έλευθερίας. Υπό το άπεχθές αυτό καθεστώς παρενεβλήθησαν παρεξηγήσεις, αίτινες το κατέστησαν άπεχθέστερον. Καθ' εκάστον εις Εύρώπην ταξίδιον του Πρίγκηπος, έπιστεύετο, ότι θα γίνη ή ένωσις. Παρήλθον ήδη ξε έτη. Ήτο φυσικόν ό κρητικός λαός να προσφύγη άπας έτι εις τα όπλα, όπως καταστήση ενεργεστέραν την ανάγκην της έθνικής του άποκαταστάσεως...

ὁ βενιζέλος στ' ἀκρωτήρι τά χανιά καίγονται

Τουρκικές βαρβαρότητες

Τὸ ἐνοπλο κίνημα πού εἶχαν ὀργανώσει στὸν Ἀποκόρωνα ἡ Μεταπολιτευτική Ἐπιτροπὴ μὲ Πρόεδρο τὸν Μανουῖσο Κούνδουρο, Γενικὸ Γραμματέα τὸν Ἰωσήφ Λεκανίδη κ.λ.π. ἀπὸ τὸ 1895, εἶχε πάρει διαστάσεις. Οἱ ἐπαναστάτες τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1896 συγκρούσθηκαν μὲ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα σὲ διάφορα σημεία τοῦ Ἀποκόρωνα καὶ τελικὰ τὰ ἔτρεψαν σὲ ἀτακτὴ φυγὴ. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν αὐτῶν, οἱ ἐπαναστάτες ἐπολιόρκησαν στήν κωμόπολη τοῦ Βάμου τοὺς Τούρκους. Ἡ συγκοινωνία τῶν ἐπαρχιῶν μὲ τὰ Χανιά εἶχε διακοπῇ καὶ ὁ Τουρκικὸς ὄχλος τῶν Χανιῶν ἀποπειράθηκε γενικὴ σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν (12-5-1896). Ὑστερὰ δὲ ἀπὸ ἐπέμβαση τῶν Μ. Δυνάμεων, ὑποχρεώθηκε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη νὰ κάμῃ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς Κρήτης ὠρισμένους διοικητικὰ παραχωρήσεις. Ἐνῶ ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Μ. Δυνάμεων στὰ Χανιά ἐγίνετο ἡ ἐπεξεργασία τοῦ Προγράμματος τῶν διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων (Νῦνριος — Δεκ. 1896), οἱ Ὀθωμανοὶ Πρόκριτοι ἐδήλωναν φανερά ὅτι θὰ ἐμεταίωσαν τὴν ἐφαρμογὴ τῶν μεταρρυθμίσεων. Καὶ στίς 19 τοῦ Γενάρη 1897, στὰ Χανιά καὶ στὰ Περίχωρα ὁ τουρκικὸς ὄχλος μὲ τὴ βοήθεια τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀρχισε λεηλασίες, διαρπαγὰς καὶ φόνους κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Στίς 24 δὲ τοῦ Γενάρη ἔβαλαν φωτιά στὴ Χριστιανικὴ συνοικία τῆς περιοχῆς τοῦ Ναοῦ τῶν Εἰσοδίων πού ἀπειλοῦσε νὰ ἀποτεφρώσῃ ὅλη τὴν Πόλη καὶ ἐτοίμαζαν γενικὴ σφαγὴ πού ματαιώθηκε μόνο μὲ τὴν ἀπόβαση ἀγνημάτων ἀπὸ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ πλοία πού εἶχαν στὸ μεταξὺ καταπλεύσει στὸ λιμάνι τῶν Χανιῶν.

Ἡ ἐκκρηξὴ τῶν ταραχῶν στὰ Χανιά ἔδωσε τὸ σύνθημα γιὰ μιὰ γενικὴ ἐξέγερση τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης. Ὁ Βενιζέλος, ὁ Φούμης, ὁ Σήφακας κ.λ.π. βγήκαν στὸ Ἀκρωτήρι, ἱδρυσαν ἐπαναστατικὸ στρατόπεδο καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐνωση τῆς Κρήτης μὲ τὴν Ἑλλάδα. Στὸ μεταξὺ εἶχαν ἀποθιβασθῇ στὸ

Κολυμπάρι ὁ Συνταγματάρχης Τιμολέων Βάσσος μὲ ἑλληνικὸ στρατὸ καὶ ἐδήλωσαν ὅτι καταλαμβάνει τὴν Κρήτη ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Ταυτόχρονα ὅμως οἱ ἀρχηγοὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν στόλων ἐδημοσίευσαν διακήρυξη μὲ τὴν ὁποία ἔθεταν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῶν 6 Μεγάλων Δυνάμεων τὴν πόλιν τῆς Κρήτης. Στίς 9 δὲ τοῦ Φλεβάρη τὰ εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ ἐβομβάρδισαν τὸ ἐπαναστατικὸ στρατόπεδο τοῦ Προφήτη Ἡλίου (Ἀκρωτηρίου) καὶ ὁ Βενιζέλος ἔγραψε τότε τὰ πρῶτα διπλωματικά του ἔγγραφα διαμαρτυρίας πρὸς τὸν πολιτισμένο κόσμον.

Ἡ στρατιωτικὴ ἐπέμβαση τῆς Ἑλλάδος στὴν Κρήτη καὶ ἡ ἀρνησιμότης τῆς ν' ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά της ἀπὸ τὸ Νησί προκάλεσαν τὸν ἐλληνοτουρκικὸ Πόλεμον τοῦ 1897. Μετὰ δὲ τὴν ἀτυχὴ ἔκβαση τοῦ Πολέμου ἐκείνου, ἡ Ἑλλὰς ἀνεκάλεσε τὸν Βάσσον καὶ τὸν στρατὸν της ἀπὸ τὴν Κρήτην. Ἡ Κρητικὴ Ἐπανάστασις ὅμως ἐξακολούθησε μέχρι τοῦ ἀποφασίσθαι ἡ αὐτονομία τοῦ Νησιοῦ — σὺν προσωρινῇ λύσει — μὲ πρῶτον Ὑπατο Ἀρμοστή τὸν Πρίγκιπα Γεώργιον τῆς Ἑλλάδος (Δεκ. 1898).

Μιὰν αὐθεντικὴν εἰκόνα τῶν συνεπειῶν τῆς σφαγῆς καὶ τῶν ἐμπρησμῶν πού διέπραξαν οἱ Τούρκοι στίς 19 τοῦ Γενάρη 1897 στὰ Χανιά, δίδει ἕνας ἀθηναῖος δημοσιογράφος, ἀπεσταλμένος τότε στὰ Χανιά τῆς ἐφημερίδας Ἄστυ, ὁ Γ. Π. Παρασκευόπουλος, ὁ ὁποῖος παραθέτει στὰ ἀπομνημονεύματά του (Ἀκτίνες καὶ Νέφη. Ἀναμνήσεις μιᾶς πεντηκονταετίας σελ. 159 κ. ἐπ.) τὴν ἀνταπόκριση πού εἶχε στείλει τότε στὸ Ἄστυ ἀφοῦ προηγουμένως (σελ. 158-159) σημειώνει πῶς πρωτογνώρισε τὸ Βενιζέλο λίγους μῆνες πρὶν στὴν Ἀθήνα. Καὶ γράφει:

«...Οἱ Κρήτες, οἱ ἀνυπότακτοι, οἱ διαρκῶς ἐπαναστάται καὶ ἀείποτε ἐξεγερόμενοι πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας των, ἐβάλθηκαν νὰ θραύσουν τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας. Καὶ ἐνῶ εἰς διάφορα σημεία τῆς

Κρήτης συνήρχοντο εἰς συσκέψεις οἱ ἡγέται καὶ καπεταναῖοι τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, εἰς Ἀθήνας φθάνει ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος...».

«...Συναντῶ τυχαίως τὸν Κρήτη πολιτευτὴν εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου, ἀκριβῶς εἰς τὴν διασταύρωσιν Σταδίου καὶ Αἰόλου. Ἐκ φήμης ἐγνώριζα τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἐπαγγελματικῆς μου ιδιότητος τὸν ἐπλησίασα, προέβην εἰς αὐτογνωριμίαν, τὸν ἠρώτησα πῶς πᾶν τὰ Κρητικὰ πράγματα τὸν παρεκάλεσα νὰ γράψῃ ἄρθρον, ὑπὸ τύπον συνεντεύξεως, τὴν ὁποίαν ἐτοιμάζοτο νὰ μοῦ δώσῃ, ἐνυπόγραφον εἰς τὸ Ἄστυ, τὸ ὁποῖον καὶ ἐστειλε τὴν ἐπομένην. Δὲν ἀποκρίπτω τὴν ἐκ τῆς πρώτης συναντήσεώς μου ἰδιαίτους ἐντύψεις τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπροξένησεν, ἐνὸς εὐφυοῦς εὐστροφῶν δυνατόν ἀνθρώπου. Μὲ κατέπληξεν ἰδίως ἡ ταχύτης, ἡ εὐχέρεια, ἡ ζωηρότης, μεθ' ἧς μοῦ ἀνέπτυσεν ἔτσι στὸ πόδι καὶ ἐκ τοῦ προχείρου τὸ φλέγον τότε Κρητικὸν ζήτημα, ἐχωρίσθημεν. Καὶ συνηντῶμεθα κάποτε εἰς τὸ Ἄστυ, ὅπου ἤρχετο διὰ νὰ διδῇ πληροφορίας περὶ τῶν Κρητικῶν πραγμάτων. Ἐκτοτε δὲν τὸν συνήντησα, μεταβάνα εἰς Κρήτην.

Δὲν παρήλθον ἕνας — δύο μῆνες καὶ φημί ἀδέσποτοι ἐκυκλοφοροῦν εἰς τὴν πρωτεύουσάν περὶ ταραχῶν, σφαγῶν καὶ πυρκαϊῶν, γενομένων ἐν Κρήτῃ. Ἰδοὺ μία περιγραφὴ τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσά τότε:

«... Κατὰ τὰ χαράματα ἐξυπνήσαμεν ὅλοι καὶ ἀνήλθομεν εἰς τὴν γέφυραν τοῦ πλοίου. Μετὰ προσέγγισιν εἰς τὴν Μήλον, κατηυθύνθημεν εἰς τὰ Χανιά. Ὁ πλοίαρχος καὶ αὐτὸς δὲν ἐγνώριζε πῶς θὰ εὕρῃ τὰ πράγματα εἰς τὰ Χανιά. Ἐκεῖ δὲ πού ἐσχολιάζομεν τὰ τῆς καταστάσεως, αἰφνης μὲ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ πλοίου ἀντικρύζομεν οὐρανομήκεις φλόγας, ὡς γλώσσας πυρὸς ἐξερχομένας οἰοεὶ ἐκ τῆς θαλάσσης. Τὸ ὄραμα κατ' ἀρχὰς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον ἐπλησιάζομεν εἰς τὸ νησί, ἐπὶ τοσοῦτον αἱ φλόγες καθίσταντο εὐδιακριτώτεροι, ὑψού-

μεναι ούχι από της θαλάσσης, άλλ' από της Ξηράς.

Τί ἦσαν αὐταί; Ἐκαίοντο τὰ Χανιά, ἐκαίετο ἡ μητρόπολις τῆς ἡρωτόκου νήσου. Καὶ δὲν ἐβράδυναν αἱ ὑπόνοιαι μᾶς αὐταὶ νὰ μεταβληθοῦν εἰς πραγματικότητα. Ἐφ' ὅσον ἐπλησιάζομεν πρὸς τὸν λιμένα τῶν Χανίων, ἐβλέπομεν τὰς φλόγας μεγεθυνομένας καὶ ἠκούομεν πυροβολισμοὺς πυκνοὺς κατ' ἀρχάς, ἀραιοὺς μετ' ὀλίγον, ἀλλὰ διαρκεῖς. Καὶ ὅταν πλέον προσηγγίσαιμεν εἰς τὸν λιμένα — ζοφερά ἦτο ἡ νύξ, τῶν ἀστρῶν δὲ μόνον ἡ φεγγαβολία κατηύθυνε τὸν δρόμον μᾶς — αἰφνης εὐρισκόμεθα ἀπέναντι πολεμικῶν ξένων σκαφῶν, Ἱταλικῶν τῶν πλείστων, μεστῶν γυναικοπαίδων φευγόντων τὰς σφαγὰς καὶ τὸ πῦρ τῶν Τουρκοκρητῶν.

Τὸ θέαμα τῆς πυρπολουμένης πόλεως, τῶν γυναικοπαίδων ἐξακολουθοῦντων νὰ ἐπιβιβάζωνται νύκτωρ ἐπὶ τῶν ξένων πολεμικῶν πλοίων, μᾶς ἔρριψεν εἰς θαυτάτην μεταγχολίαν καὶ ἐπίστωσε τὰς ἀποισίας ἐν Ἀθήναις διαδόσεις περὶ σφαγῶν ἐν Κρήτῃ. Μόλις δὲ ἐξημέρωσε παρεκάλεσα τὸν πλοίαρχον νὰ μὲ ἀποθιβάσῃ διὰ τῆς λέμβου τῆς «Πάρου» εἰς τὴν ἀποβάθραν ἀμέσως. Ἐξερχόμενος συνήντων ἀπειρίαν λέμβων μεταφερούσων γυναικόπαιδα)...

«... Ἡ δημοσιογραφικὴ μου περιέργεια μὲ ὑποχρέωσε νὰ ἀποθιβάσω...».

«... Ἀπεθιβάσθην εἰς τὴν ἀποβάθραν καὶ ἐσπευσα νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Γενικὸν Προξενεῖον τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' οὔτε Πρόξενον, οὔτε γραμματέα, οὔτε σημαῖαν εἶδα ἀνηρτημένην, οὔτε τὸν θυρεὸν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τοῦ Προξενείου. Ἀνοικτὸν εὗρον τὸ Προξενεῖον τὸ ἀρχεῖον αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπιπλά ἀνωκάτω καὶ διεσκορπισμένα τῇδε κακεῖσε καὶ μόνον τὸν διερμηνέα τοῦ Προξενείου εὗρον ἐκεῖ πενθοῦντα καὶ περίλυπον, τὸν Μανώλην Καβαλλιέρον.

— Τί εἶναι αὐτὰ ποὺ ἐπάθατε; τὸν ἐρωτῶ.

— Μὴν ἐρωτᾷς, παιδί μου, μοῦ λέγει ὁ διερμηνεύς· εἶχαμε σφαγὰς καὶ πυρακαῖδες, μᾶς κάψανε ὅλα τὰ ἑλληνικὰ κτίρια.



Στρέφω πράγματι πρὸς τὴν πόλιν καὶ βλέπω ἀκόμη καπνοὺς ὑψουμένους πέριξ τῶν πυρκαϊσῶν ἑλληνικῶν ἰδρυμάτων...»

«... Πυκνοὶ πυροβολισμοὶ ἠκούοντο οὔχι μακρὰν ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης συγκρουομένων ἰσως ἀκόμη Χριστιανῶν καὶ Τούρκων...».

«... Ἡ «Υδρα» ἐστάλη ὅπως προστατεύσῃ τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς νήσου, παρέμεινε δὲ ἐν τῷ λιμένι ἐπὶ δύο-τρὶς ἡμέρας.

Κατόπιν ὁμως διαταγῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἡ «Υδρα» ἀπῆρε τοῦ λιμένος καὶ περιέπλευσε τὴν νήσον μέχρις Ἡρακλείου. Ὅταν κατὰ τὴν νύκτα διηρχόμεθα ἐξωθεν τῆς Σούδας, αἰφνης ἀντικρύζομεν ἠλεκτρικὸν προβολέα. Ὁ κυβερνήτης διατάσσει σάλπισμα πολεμικόν. Ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί καὶ ναῦται εἰς τὰς θέσεις των, ἔτοιμοι διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον.

Ἐρρίψαμεν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ προβολέως τὸν ἰδικόν μας καὶ ἀντελήφθημεν ὅτι πρὸ ἡμῶν εἶχομεν Ἀγγλικὸν πολεμικόν, ἐξηκολουθήσαμεν δὲ τὸν πλοῦν.

Ἐκεῖθεν ἐγκαταλείψαμεν τὴν Σούδα καὶ παρακτίως προχωροῦμεν πρὸς τὸ Ρέθυμνον. Τὴν ἐπομένην λίαν πρωὶ πλησιάζομεν εἰς

τὸν ὄρμον τῆς Γεωργιουπόλεως. Ἀγκυροβολεῖ ἡ «Υδρα», καὶ αἰφνης βλέπομεν ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῶν πέριξ λόφων καὶ ὄρεων νὰ κατέρχωνται ἀνδρεῖοι Κρήτες πολεμισταί, ἐνοπλοὶ καὶ τραυματαῖαι, αἱματόφυρτοι.

Ἐρρίψαμεν λέμβους καὶ τὰς ἐστείλαμεν εἰς τὴν ἀκτὴν διὰ νὰ μεταφέρουν τοὺς ἡρώας ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ θωρηκτοῦ. Καὶ ἀνῆρχοντο τὴν κλίμακα τῆς «Υδρας» ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου οἱ λεοντόκαρδοι Κρήτες, πρὸς τιμὴν των δὲ ἐπαιάνιζεν ἡ μουσικὴ ἐμβατήρια ἐνθουσιῶδη.

Μετὰ τοῦτο, ἀφοῦ τοὺς ἀπεθιβάσαμεν, εὐχηθέντες εὐόδωσιν τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος, διήλθομεν ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον χωρὶς νὰ σταματήσωμεν καὶ μετέβημεν εἰς τὸ Ἡράκλειον.

Ἐλησμόνησα νὰ προσθέσω ὅτι κατὰ τὴν πρώτην νύκτα τῆς ἐκ Χανίων ἀναχωρήσεώς μας καὶ ὅταν ἤδη εὐρισκόμεθα μακρὰν αὐτῶν, ἠκούομεν ἐκ τοῦ θωρηκτοῦ βοήν, ὡς κρότους τηλεβόλων. Δὲν ἠδυνάμεθα νὰ δώσωμεν ἐξήγησιν εἰς τὸ πρᾶγμα. Ἀλλ' ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Ἡράκλειον, ἀπεθιβάσθην εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐσπευσα εἰς τὸ αὐτόθι Ἀγγλικὸν προξενεῖον, διευθυνόμε-

ΤΑ ΧΑΝΙΑ ΚΑΙΓΟΝΤΑΙ

νον από Έλληνα, τόν Καλοκαιρινόν. Έκει έμαθον ότι διήλθεν εκ Χανίων τηλεγράφημα, τó όποίον άνήγγειλεν, ότι τά αυτόθι ναυλοχούντα ξένα πολεμικά έπυροβόλουν τούς Κρήτας πολεμιστάς τούς μαχομένους εις τούς περίξ των Χανίων λόφους, εις τόν Προφήτην Ήλιαν.

Έκαμα ένα γύρον ανά την πόλιν, μόνος, προκαλών την περιέργειαν των Τουρκοκρητών, οι όποιοι μαθόντες τά έν Χανίοις συμβάντα ήσαν έτοιμοι νά επαναλάβουν τά ίδια. Έπανήλθον τή συμβουλή του προξένου μας επί του θωρηκτου, τó όποίον επέστρεψεν εις Χανιά. «... Έν μέσω του πελάγους συναντώμεν την νύκτα έμπορικόν έλληνικόν πλοίον την «Θεσσαλίαν» της Πανελληνίου, πλήρη έθελοντών και στρατιωτών, οι όποιοι, μόλις τó πλοίον τούτο προσήγγισεν εις την «Υδραν» έξερράγησαν εις θροντώδεις ζητωκραυγάς, αίτινες άντήχουν καθ' όλον τó πέλαγος.

Σταματώσι και τά δύο πλοία, λέμβος δέ τις της «Θεσσαλίας», μετέφερε τόν Μανουσogiαννάκη, ταγματάρχην του πυροβολικού, επί της «Υδρας», ήγούμενον των έν τώ πλοίω άνδρών. Μετά τούτο κατηυθύνθημεν εις τó Κολυμπάρι, ως και ή «Θεσσαλία». Έκει εύρομεν έμπορικά έλληνικά άτμόπλοια αποβιθάζοντα τόν υπό τόν Βάσσον στρατόν της κατοχής.

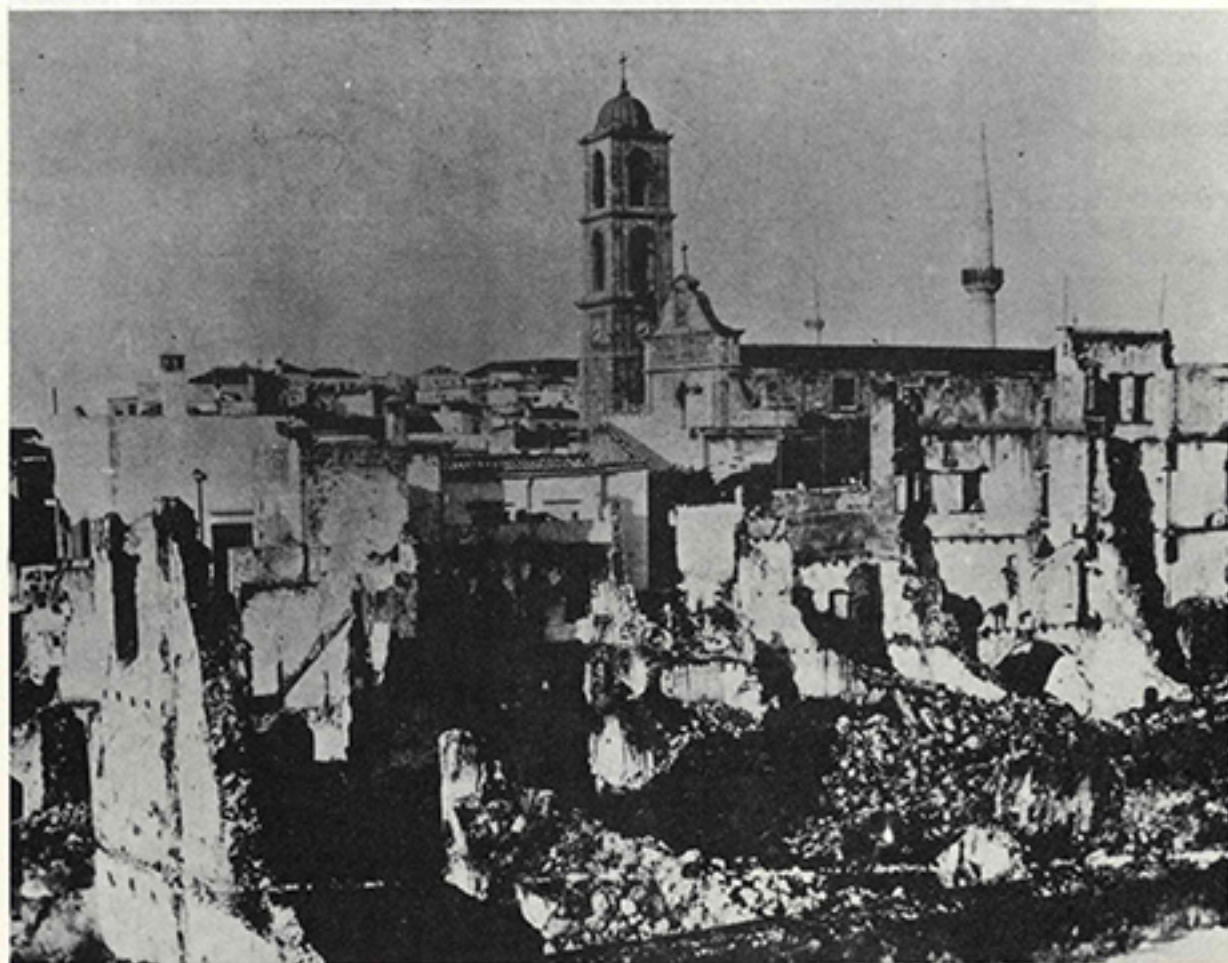
Η συνάντησις μετ' άξιωματικών

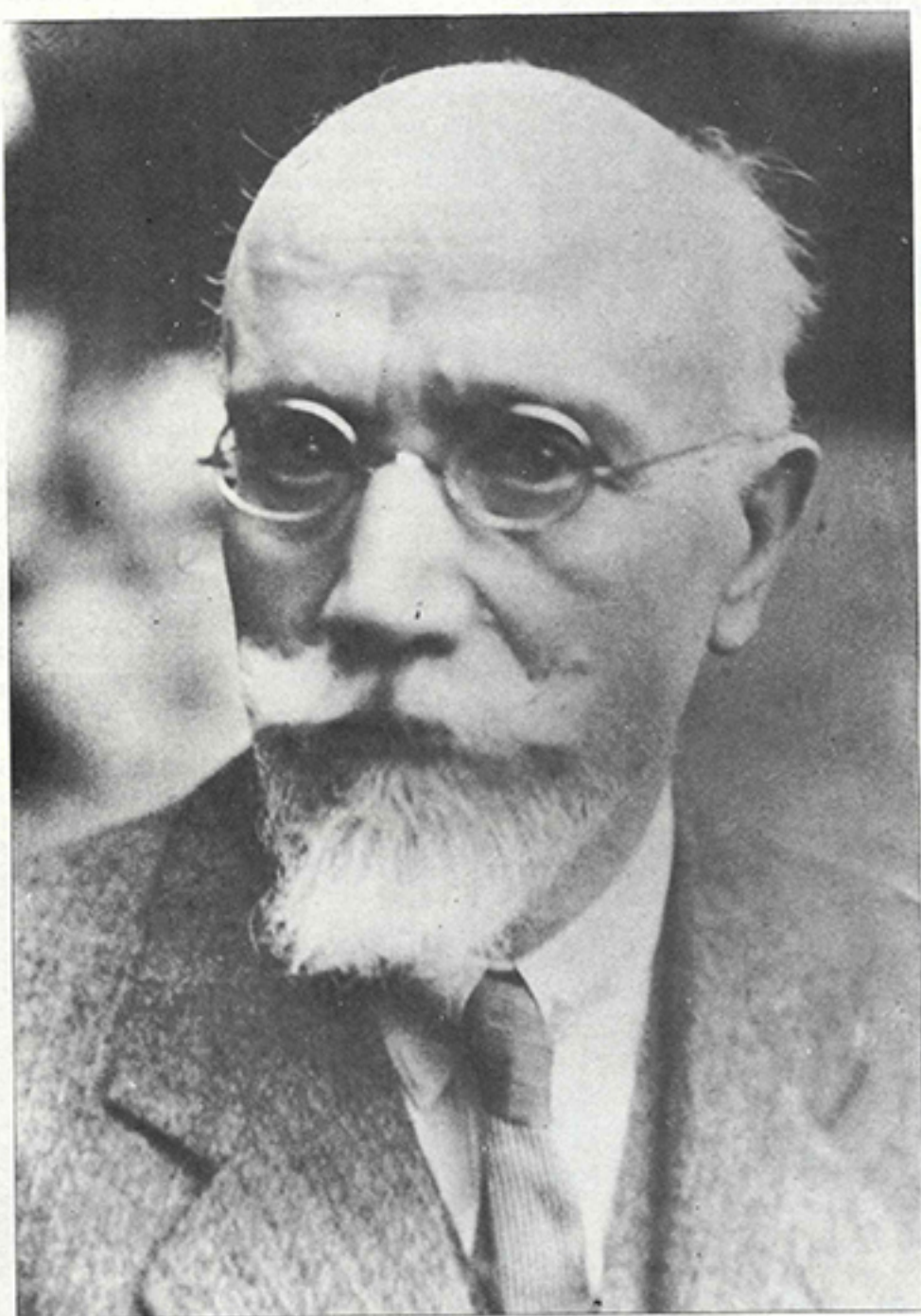
και στρατιωτών ήτο λίαν συγκινητική. Έδώ είδομεν πλείστους Κρήτας πολεμιστάς κατερχομένους εκ των όρέων και προμηθευομένους πολεμοφόδια όπως συνεχίσουν τούς αγώνας των εις την Μαλάξαν και εις άλλας όχυράς θέσεις τά όποιας κατείχον οι Τουρκοκρήτες και ό Τουρκικός στρατός.

Έκει έφθασαν αι πρώται ειδήσεις περί των πρώτων θυμάτων του πολέμου. Εύθύς δέ ως συνεκέντρωσα ταύτας άπήλθον από τó Κολυμπάρι και μετέβην εις Χανιά όπως τηλεγραφήσω εις τó «Άστν» τά διατρέξαντα. Άφήκα δέ μετ' όλίγας ήμέρας την αιματόδρεκτον Νήσον και επανήλθον εις Άθήνας διότι εκηρύχθη ή επιστράτευσις.

Όφείλω νά προσθέσω ότι πλην της φάλαγγος του Βάσσου, κατήλθον και άλλοι εκλεκτοί πατριώται συνοδεύοντες τροφάς και πολεμοφόδια, ως οι Άθως Ρωμάνος και Σπύρος Στάης και πολλοί άλλοι οιτινες όμως εγκατέλειψαν την νήσον κηρυχθέντος του πολέμου υπό της Τουρκίας....».

A. M. M.





—«Ναὸς σοῦ πρέπει ἐσὲ αὐστηρὸς
μὲ δωρικὲς κολῶνες,
ποῦ πάνω στὴ μετώπῃ του
βαθεῖα νὰ σκαλιστῇ,
γιά τοὺς μελλούμενους καιροὺς
καὶ τοὺς πολλοὺς αἰῶνες.
«Ἐλευθερίῳ τῷ Ἐλευθερωτῇ».

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

χρονικό

- 23 'Απριλίου:** 'Η 'Ελληνική Κυβέρνηση μεταφέρεται στην Κρήτη.
- 25 'Απριλίου:** 'Αποβιβάζεται στην Κρήτη ή πρώτη σημαντική δύναμη, που αποτελείται από τόν δγκο της 5ης Νεοζηλανδικής Ταξιαρχίας.
—Σύμφωνα με το σχέδιο Στούντετ και των αποφάσεων του Χίτλερ εκδίδεται ή υπ' αριθμόν 28 διαταγή γενικών κατευθύνσεων, για την υπό την συνθηματική όνομασία MERKUR ('Ερμής) επιχείρηση για την κατάληψη της Κρήτης... Με σκοπό τη χρησιμοποίηση της νήσου σαν αεροπορικής βάσεως έναντιον της 'Αγγλίας στην 'Ανατολική Μεσόγειο...
- 26 'Απριλίου:** Σύσκεψη στα Χανιά, υπό την προεδρία του 'Ελληνα πρωθυπουργού. 'Εμ. Τσουδερού για τη στρατιωτική κατάσταση της νήσου. 'Επήραν μέρος 'Ελληνες και Βρεταννοί αξιωματικοί.
- 29 'Απριλίου:** 'Ερχεται στην Κρήτη με το έπιτελείο του ό στρατηγός Φρέυμπεργκ, διοικητής της Νεοζηλανδικής Μεραρχίας, ό όποιος την άλλη μέρα αναλαμβάνει τη διοίκηση των έλληνοβρεταννικών δυνάμεων της νήσου.
- 14 Μαΐου:** 'Αρχίζουν οι συστηματικοί βομβαρδισμοί της νήσου για την προπαρασκευή της επίθεσης.
- 18 Μαΐου:** Προσγειώνονται στα αεροδρόμια της 'Αττικής οι σχηματισμοί των γερμανικών αεροπλάνων.
- 19 Μαΐου:** Συμπληρώνεται ή κατανομή, στ' αεροδρόμια, της απαιτούμενης βενζίνας επιχειρήσεων από 10 εκατ. λίτρα, δηλ. 3535 περίπου τόννους.
- 20 Μαΐου:** 'Αρχίζει ή επίθεση. Την 6,30 πρωινή οι σταθμοί επιτηρήσεως αναφέρουν την προσέγγιση αεροσκαφών. Λίγο αργότερα σφοδροί βομβαρδισμοί στα Χανιά. 'Ακολουθεί την 7,30 πρωινή, το πέσιμο των αλεξιπτωτιστών. Στους τομείς Ρεθύμνου και 'Ηρακλείου οι αλεξιπτωτιστές θα πέσουν μετά το μεσημέρι.
- 21 Μαΐου:** Οι Γερμανοί εξακολουθούν νά ρίχνουν το κύριο βάρος των στο Μάλεμε.
—Μοίρα του αγγλικού στόλου χτυπά γερμανική νηοπομπή 18 μίλια έξω από τα Χανιά. Βυθίζονται 15 διάφορα σκάφη και πνίγονται 4000 Γερμανοί.
- 22 Μαΐου:** Καταλαμβάνεται το χωριό Μάλεμε από τους Γερμανούς. 'Απόπειρα ανακαταλήψεως του αεροδρομίου από τις έλληνοβρεταννικές δυνάμεις αποτυχαίνει.
—'Ο υποστράτηγος Ρίγκελ, διοικητής των γερμανικών δυνάμεων στην Κρήτη, προσγειώνεται με το έπιτελείο του στη δυτική όχθη του Ταυρωνίτη.
- 23 Μαΐου:** Το αντιτορπιλικό «Ντικόϊ» παίρνει από την 'Αγία Ρουμέλη το βασιλιά και την ακολουθία του.
—Οι Γερμανοί κινούνται πρός την Κάντανο.
- 25 Μαΐου:** Καταλαμβάνεται ή Κάντανος.
- 26 Μαΐου:** Καταλαμβάνεται ό Γαλατάς.
- 27 Μαΐου:** 'Αποβιβάζεται στη Σούδα το απόσπασμα καταδρομών του συνταγματάρχη Λεϋμόκ από 750 άντρες που έπαιξε το ρόλο όπισθοφυλακής για την υποχώρηση των βρεταννικών δυνάμεων από την περιοχή των Χανίων.
—'Από τόν αρχιστράτηγο της Μέσης 'Ανατολής στέλνεται στο διοικητή των Δυνάμεων Κρήτης ή διαταγή για την εκκένωση.
—Καταλαμβάνεται ή πόλη των Χανίων.
- 28 Μαΐου:** Οι 'Αγγλοι εκκενώνουν το 'Ηράκλειο.
- 29 Μαΐου:** Οι Γερμανοί καταλαμβάνουν 'Ηράκλειο και Ρέθυμνο.

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ



Κατεστραμένο τάνκ στο δρόμο του Γαλατά

«Και εδώ εν αρχή της επιθέσεως ή κατάσταση ήτο δύσκολος. Την στιγμήν ταύτην, τὰ μὲν ἑλληνικά τμήματα, με ἐπικεφαλῆς τοὺς Βρεταννοὺς Ἐκπαιδευτὰς των, εὐρέθησαν εἰς τὸ πεδίον τῶν ἀσκήσεων ὅπου εἶχον ἐξέλθει ἀπὸ τῆς πρωίας, τὰ δὲ βρεταννικά ἐντὸς τῶν χαρακωμάτων των.

Ὁ προηγηθεὶς τῆς καθόδου τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν πυκνὸς βομβαρδισμὸς καθήλωσε τοὺς πάντας εἰς τὰς θέσεις των. Ἡ ἀμέσως ἐπακολουθήσασα καθόδος ἐπέτεινε τὴν ταραχὴν καὶ προσκάλεσεν ἀρκετὴν σύγχυσιν, ἰδίᾳ μεταξύ τῶν ἀπειροπολέμων Ἑλληνικῶν τμημάτων. Εἰς ἑλληνικὸς λόχος εὐρεθεὶς αἰφνιδίως κυκλωμένος ἤχημα-λωτίσθη. Εἰς ἕτερος ἀποκοπεὶς διελύθη καὶ ἐν ἀταξίᾳ ὑπεχώρησε πρὸς τὰ Περβόλια.

Μικρά τινα ἐπίσης βρεταννικά τμήματα ἐκυκλώθησαν.

Ἡ ψυχραιμία ὅπως καὶ τὸ ἀπαράμιλλον θάρρος τῶν Νεοζηλανδῶν ἐν τέλει ἐθαυματούργησαν ταχέως καὶ ἡ ἡρεμία ἐπανήλθεν. Οἱ ἑλληνικοὶ λόχοι παρὰ τὴν ἐν τῷ μεταξύ ἀπώλειαν τοῦ διοικητοῦ των, τῶν τριῶν ἐκ τῶν τεσσάρων διοικητῶν λόχων καὶ ἀρκετῶν ἐκ τῶν ὀλίγων ἀξιωματικῶν των ἀνασυνετάχθησαν. Οἱ χωρικοὶ τοῦ Γαλατά ἠνώθη-σαν μετ' αὐτῶν καὶ τῶν Νεοζηλανδῶν καὶ σκληρότατος ἀγὼν ἐπηκολούθησεν. Οἱ ἀλεξιπτωτισταὶ πανταχόθεν προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν ἐξορμησάντων Βρεταννῶν καὶ Ἑλλήνων στρατιωτῶν καὶ τῶν προσδραμόντων χωρικῶν διεσπάσθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν. Περί τὰς μεσημβρινῆς ὥρας ἐκ τῶν ἀρχικῶς κατελθόντων 500 ἀλεξιπτωτιστῶν οἱ 400 εἶχον τεθῆ ἐκτὸς μάχης.

Κατὰ τὸ ἀπόγευμα δευτέρα ἀπόπειρα καθόδου 300 νέων ἀλεξιπτωτιστῶν ἔσχε τὴν ἰδίαν μετὰ τὴν πρώτην τύχην. Οἱ ὀλίγοι διασωθέντες συνεσπειρώθησαν εἰς μεμονωμένας φωλεὰς δυτικῶς τοῦ χωρίου ἢ καὶ ἐντὸς τῆς περιοχῆς ἐνῷ ἄλλοι ὑπεχώρησαν πρὸς Ἀγροτικὰς Φυλακὰς».

Ἀπὸ τοῦ: «Διὰ τί ἐχάθη ἡ Μάχη τῆς Κρήτης» τοῦ Στρατηγοῦ ΣΟΛ. Ν. ΚΑΦ-ΦΑΤΟΥ πού δημοσιεύθηκε στὸ «ΒΗΜΑ» Ρεθύμνης ἀπὸ 19 Μαΐου - 18 Ἰουνίου 1950».



Μνημείο Γαλατά

«Η επίθεση κατά του Γαλατά εκδηλώθηκε το πρωί της 20ής Μαΐου ημέρα Τρίτη. Από νωρίς μαχητικά αεροπλάνα σε σμήνη πετούσαν πολύ χαμηλά πάνω από τις κεφαλές των δικών μας, βομβαρδίζοντα και πολυβολούντα τις θέσεις μας. Μετά δύο ώρες φθάνουν τα μεταγωγικά αεροπλάνα με τους άλεξιπτωτιστές που άμέσως άρχισαν να ριχνούνται γύρω από τις φυλακές Άγιάς, σημείο άφρουρητο, να σχηματίζουν φάλαγγες και να ενεργούν επιθέσεις νοτίως και βορειοδυτικώς των θέσεών μας, τους οποίους εμείς αποδεκατίζαμε.

Την ίδια μέρα έπεσαν βορείως του Γαλατά σταμπέλια και στά λιοφύτα 116 άλεξιπτωτιστές από τους οποίους οι 114 σκοτώθηκαν από πολίτες της ομάδος Γερογιάν-

νη και ένας αξιωματικός... ένας δεκανέας τραυματισμένοι οδηγούνται από πολίτες στην πλατεία για να εκτελεστούν. Μεσολάβησα όμως εγώ, τους έπηρα και τους έπηγα στο σπίτι μου, από τη μία μεριά για λόγους ανθρωπιάς και από την άλλη για λόγους σκοπιμότητος, λαμβανομένου υπ' όψει ότι έπρεπε να ανακριθούν από τις στρατιωτικές μας αρχές και να ερευνηθούν οι χαρτοφύλακες τους οποίους έφεραν. Ο αξιωματικός ονομαζόταν Έριχ Βάγερ εκ Μονάχου τόνισα όμως του δεκανέα μου διαφεύγει.

Κάλεσα άμέσως τον ύπασπιστή του συντάγματος λοχαγό Ανθινέλη και το Νεοζηλανδό ταγματάρχη Σμίθ στους οποίους τους έπαρουσίασα. Ενήργησαν άμέσως άνάκριση και έρευνα στους χαρτο-

φύλακες στους οποίους θρέθηκαν διαταγές και λοιπά χρήσιμα για αυτούς. Κατόπιν παρακλήσεώς μου μου επέτρεψαν να τους κρατήσω στο σπίτι μου. Τις τρεις πρώτες ημέρες 20-22 Μαΐου τάποτέλεσμα ήταν να μην πατήσουν οι Γερμανοί πόδι στα κατεχόμενα από έμδς ύψώματα.

Το μεσημέρι όμως της τρίτης ημέρας οι Γερμανοί εξαπολύσαν από τρία σημεία επίθεση κατά του ύψώματος «ΝΤΑΜΠΙΑ» του έφαπτομένου των σπιτιών και το οποίο καταλάβανε μαχόμενοι σώμα με σώμα. Μετά τη δύση του ήλιου, όποτε τα αεροπλάνα αποχωρήσαν, Έλληνες Νεοζηλανδοί και πολίτες ενεργήσαν άντεπίθεση απ' όλα τα σημεία και μέσα σε μία και μόνο ώρα με την Ιαχή «ΑΕΡΑ» διώχτηκαν οι Γερμανοί προς τις Φυλακές της Άγιάς, αφήνοντας πάνω στο ύψωμα 63 νεκρούς μεταξύ αυτών και το διοικητή των άλεξιπτωτιστών ταγματάρχη Ντέρπα.

ἡ μάχη τοῦ γαλατᾶ

Οἱ Γερμανοὶ καταδιωχθῆκαν μέχρι τοῦ προαυλίου τῶν Φυλακῶν ὅπως δὲ ἐξακριβώθηκε εἶχαν πρόθεση νὰ παραδοθοῦν.

Ἐδῶ σημειώνω πῶς πρόταση τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ Γερογιάννη νὰ μποῦν στὶς Φυλακὲς καὶ νὰ ὀπλίσουν τοὺς αἰχμαλώτους Ἕλληνες καὶ Νεοζηλανδοὺς, τοὺς καταδίκους καὶ τὸ προσωπικὸ τῶν Φυλακῶν, ποὺ ξεπερνοῦσαν τοὺς 2.000, γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦν τῇ νύκτα πρὸς ἀνακατάληψη τοῦ Μάλεμε ἀπορρίφθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς μὲ τὴν δικαιολογία ὅτι εἶχαν διαταγὴ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Κρήτη.

Μέχρι καὶ τὴν 25η Μαΐου, μέρα Σάββατο ἡ κατάσταση χειρότερη γιὰ τὸν λαόν· οἱ Γερμανοὶ ἐνισχυόταν συνεχῶς τὰ δὲ δικά μας μέσα ὀλοένα καὶ ἐξαντλοῦντο.

Τὴν ἐπομένη, 26 Μαΐου ἦταν ἡμέρα πραγματικῆς κολάσεως. Τὰ ἀεροπλάνα ἀπὸ χαμηλὸ ὕψος ἔρριχναν θόμβες καὶ χειροβομβίδες καὶ πολυβολοῦσαν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταρρεύσουν ὁλόκληρα τετράγωνα, συγχρόνως δὲ οἱ Γερμανοὶ ἐμπήκαν στὸ Γαλατὰ ἀπ' ὅλα τὰ σημεία κέμαχοντο ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι καὶ σῶμα μὲ σῶμα. Κατόπιν τῆς πιέσεως αὐτῆς μὰ καὶ τῆς ἐλλείψεως μέσων ἀπὸ μέρους Ἑλλήνων, Νεοζηλανδῶν καὶ Πολιτῶν, τὸ χωριὸ ἐγκαταλείφθηκε, τῶν μαχητῶν μας ἐγκατασταθέντων ἀνατολικά τοῦ Γαλατὰ στὰ ὑψώματα τοῦ Νταράτσου καὶ Μακρὺ Τοίχου. Μετὰ τὴν δύση ὁμως τοῦ ἡλίου ὅταν τὰ γερμανικὰ ἀεροπλάνα ἀποχωροῦσαν οἱ μαχητές μας ὑποστηριζόμενοι ἀπὸ δύο ἄρματα Μάχης ἐνεργήσαν σφοδρὴ ἀντεπίθεση ἀπ' ὅλα τὰ σημεία καὶ μέχρι τὸ βράδυ ἀνεκατελήφθη ὁ Γαλατὰς καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ δοθῇ καιρὸς τῇ νύκτα στοὺς Ἕλληνες καὶ στοὺς Νεοζηλανδοὺς νὰ φύγουν στὰ βουνὰ καὶ ἀπὸ κεῖ στὰ Σφακιὰ ἀπ' ὅπου περάσαν στὴ Μέση Ἀνατολή.

Τὸ πρωὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας, 27 Μαΐου, οἱ Γερμανοὶ ἐμπήκαν στὸ Γαλατὰ πατώντας πάνω σὲ πτώματα.

(Ἀπὸ τὴ σύντομη περιγραφὴ τῆς ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ 20-26 Μαΐου 1941 τοῦ τότε ἐφημερίου ἱερέως ΒΑΣ. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΑΚΗ).



ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΕΦΗΒΟΣ

Μετωπικός κι εύθυπενής σάν κούρος
στέκει στο κέντρο τής φωτογραφίας
πλατύστερνος και λιγνομέσης. Τό δεξί του
χέρι στήν άνθοστήλη, τ' άριστερό
στό μάκρος τού μηρού. Άνεπαίσθητα
πό μπροστά τό ένα του πόδι.

Δίχως στολίδια ή άρματα — μόνο ή καθένα
ή άσημένια κρεμασμένη άπ' τό λαιμό του.
Μιτανογέλεκo και θράκα κολλημένα
πάνω στο σώμα του σά δέρμα
έτσι πού φαίνεται χυτός σέ κράμα
πυκνό άπό νιάτα και σεμνή λεβεντοσύνη.
Στήν ήρεμία τής άκινήσιας μαντεύεις
τό φύσκωμα των μυώνων και τ' άνήσυχο

χτύπημα τής καρδιάς. Είν' όλος
μιά προσδοκία και μιά συσπείρωση.
Και προσδοκώντας ή όρμή του άνεβαίνει
άπ' τό κορμί στο μάτια για να γίνει
λάμψη, σαίτες πού δοξεύουν, δίδυμα άστέρια
πού φωτίζουν τή όψη τήν αύστηρή.
Τούτος ό άγουρος είν' έτοιμος να σπάση
άπό πληρομνή ζωής. Ζητά τό μαρμαρένιο
άλωνι για τό πάλεμα τ' άντρίκειο.
Δεκαεφτά χρόνων έφυγε για τή Μακεδονία
κρυφά, αφήνοντάς μας τή ματιά του
να κοιτάζει ψηλά άπό τήν κορνίζα
όλόσια πέρ' άπό τό χρόνο και τό Χάρο
στό περιβόλι τής όμαραντής του νιότης.

ΓΙΩΡΓΗΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ



ἡ μάχη τῆς κρήτης

Ἡ Κρήτη ἀξιώνεται νὰ γιορταζεται ἡ Μάχη Τῆς, κάθε χρόνο καὶ λαμπρότερα, γιατί ἐδίδαξε σὸν Κόσμο ὅ,τι δὲν συναντάται εὐκολα, πῶς δηλαδή, ἡ περιφρόνηση πρὸς τὸ θάνατο καὶ ἡ τόση ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑλευθερία, σὲ τούτη τὴν αἱματοπότιστη Γῆς, συναντάται σὸ ἀποκορύφωμά της. Καὶ τῆς ἀξίζει!

Τραγουδήθηκε καὶ ἱστορήθηκε πολὺ ἡ μάχη τῆς Κρήτης τοῦ 1941, γιατί τὸ μεγαλεῖο εἶναι σὰν τὴν βουνοκορφή, δὲν κρύβεται!

Ἔτσι ἀπὸ τ' ἀνεκτίμητο ριζίτικο δημοτικὸ τραγούδι, γιατί τὸ ἱστορικὸ μέρος θὰ εἶναι ἔργο ἀλλοῦ συνεργάτη, τῆς Κρήτης μας, θὰ μεταφέρουμε ἐδῶ λίγα διαμάντια του, ἀφιερωμένα στὴ Μάχη τῆς Κρήτης, τὴ συγκλονιστικὴ αὐτὴ ὥρα πού τὴ φόρτωσε μεγαλεῖο καὶ δόξα, πάνω σὸ Μεγαλεῖο καὶ τὴ Δόξα τῆς, ἀπ' τοὺς ἀρχαίους τοὺς καιροὺς.

Ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς — καθὼς τὸ ξέρομε — δὲν μπορεῖ ν' ἀφήσῃ μεγάλο θέμα, χωρὶς νὰ τὸ κάμῃ τραγούδι, νὰ τὸ κάμῃ μᾶθημα καὶ ἔπος, νὰ τ' ἀφήσῃ γιὰ δασκαλο-διδάχο, στίς ἐπερχόμενες γενεές, καὶ νὰ μορφώσῃ ἔτσι ἐπιδέξια κι' ἀληθινὰ τὴ Νεότητα. Κι' ἐδῶ ἐπικαίρα θυμούμαστε τὸ λόγο τοῦ Αἰλιανοῦ στὴν «Ποικίλῃ Στοά» του, πού λέει: «Κρήτες, τοὺς παῖδας τοὺς ἐλευθέρους μανθάνειν πρῶτον τοὺς Νόμους ἐκέλευον μετὰ τινος μελωδίας... δεῦτερον δὲ μᾶθημα ἔταξαν τοὺς τῶν θεῶν ὕμνους μανθάνειν, τρίτον τὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐγκώμια...».

Γενικώτεροι κανόνες γιὰ τὴ Ζωή, εἶναι τὰ ριζίτικα τραγούδια τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μας Κρήτης, πού συγκινοῦν καὶ συγκλονίζουν μὲ τὸ δωρικὸ τους λόγο, ὅπως σὸ θέμα μας:

«Παιδιά, κ' εἰντὰ 'ναι οἱ μπαλλω-
τές, σὸν κάμπο οἱ καμπάνες,
ἀτζεμπα γάμο κάνανε ἢ πανηγύ-
ρι ἔχουν;
Οὔτε καὶ γάμο κάνουνε, οὔτε
καὶ πανηγύρι,
μόνο ἐπέσαν Γερμανοὶ ἀπὸ τ'
ἀεροπλάνα
κι' ἀρχίσανε τὸν πόλεμο σὸν
κάμπο οἱ καμπίτες...»

γιὰ τὸ ἔαφνιασμα πού ἔφερε σὸ Νησί, ὁ ἀνέλπιστος κι ἀπόσκλητος ἐπισκέπτης - κατακτητής, - ἀλεξιπρωτιστὴς Γερμανός!..

Μὰ οἱ «Ξενοπάτες» δὲν ἦταν μόνο ἀπειλή, ἔγιναν Χάρος, πού σὲ λίγο μαυροφόρεσε τὸν τόπο:

«Φωνὴ καὶ κλάμμαν ἄκουσα στῇ
Κάντανος τὸν κάμπο
σὲ ποιά μεριά τῇ Κάντανος, σὲ
ποιά μεριά τοῦ κάμπου;

Στ' Ἀνισαράκι κλαίγανε τσοὶ
γιούς των οἱ μαννάδες
κλαῖνε καὶ σὸν Κουφαλῶτὸ τ'
ἀντρες των οἱ γυναῖκες,
πού τῶν ἀφήκαν ὀρφανά...».

Μάχες πάνω σὲ μάχες, παλλη-
καριές καὶ ἡρωῖσμοι σ' ὅλη τὴν
Κρήτη: ἀπὸ τὸ Γαλατὰ ὡς τὴ μαρ-
τυρικὴ Ἀγιά κι' ἀπὸ τὸ Μάλεμε
ὡς τὴν Κάντανο, καὶ τὸν Κακόπε-
τρο, ἀπὸ τὸ Γερακάρι, τ' Ἀνώγεια,
τὸ Σκηνέ (μ' ἐκεῖνη τὴν ἀνατριχια-
στικὴ ἐπιγραφὴ στὴν εἰσοδὸ του:
«Εἰσέρχεσθε εἰς Γερμανικὴν ἰδιο-
κτησίαν. Ἀπαγορεύεται ἡ εἰσοδος
ἀνευ ἀδείας») τὸν Ἀλικιανὸ καὶ
τὸν Κερίτη, τὸν Κυρτωμάδω καὶ τὸ
Φουρνέ, τὸ Κολυμπάρι, τὸ Ρέθυ-
μνο, τίς Γούρνες Ἡρακλείου, τὰ
Σφακιά, κάθε λιμάνι καὶ βουνό,
κάθε κάμπος τῆς, ὅλες αὐτὲς οἱ
μεγάλες ὥρες τραγουδήθηκαν ἄ-
ξια ἀπὸ τὸ ριζίτικο τραγούδι.
Ἔνα δείγμα — ἡ μάχη τοῦ Γαλα-
τὰ, ὅπως τὸ τιτλοφορεῖ ὁ ἴδ. Πα-
παγρηγοράκης στὴ Συλλογὴ του
— θὰ μᾶς μεταφέρῃ στὴ βιβλικὴ
καταστροφὴ πού ἀφήσε τὸ πέρα-
σμα τῶν Γερμανῶν:

«Φωνὴ καὶ κλάμμαν ἄκουσα στοῦ
Γαλατὰ τὸ λόφο,
μὴ χάροντας ἐπέρασε, θανατικὸ
μὴν ἦρθε;
Μοῦδὲ ὁ Χάρος πέρασε, θανατι-
κὸ δὲν ἦρθε,
μόνο φονιάδες ἦρθαν ἀπὸ
τὴ Γερμανία.
Σφάζουνε, καίνε στὰ χωριά, τίς
ἐκκλησίες μολύνουν,
τὰ δέντρα μαρσάθηκαν καὶ τὰ
πουλιά σιγήσαν
κι' οἱ ποταμοὶ στερέψαν ἀπ'
τὸν πολὺ τὸν πόνο...».

γιὰ νὰ συμπληρωθῇ ἡ εἰκόνα μὲ
ἓνα ἄλλο πού «ποιήθηκε» ἀπ' ἄ-
φορμὴ τὴν πυρπόληση τοῦ Ροδα-
κίνου, καὶ πού μᾶς τονίζει πῶς
δὲ σταματᾶ νὰ πολεμᾷ ὡς τὴν ὁ-
στερη πνοή του ὁ Κρητικός.

Στ' Ἀγίου Πνεμάτου τοῖ κορφές
στοῦ Κουρκουλοῦ τοῖ θρύσες
δὲν κελαῖδουνε πέρδικες καὶ
δὲ λαλοῦν κουδούνια
Τοῦ Ροδακίνου οἱ κοπελιές στὰ
μαῦρα βουτηχτήκαν,
γιατ' ἓνα τάγμα Γερμανοί, φω-
θιά καὶ δυναμίτες
τὸ κάψαν τὸ Ροδάκινο καὶ τὸ
καταρηνάξανε
Μὰ οἱ γι' ἀντρες μαζωχτήκανε

εἰς τὸν Κρουνερίτη
καὶ πολεμοῦν τοῖ Γερμανοὺς
γιὰ νὰ τσ' ἐκδικηθοῦνε...».

Ἐμεῖς, οἱ μεγαλύτεροι στὰ χρό-
νια, πού ζήσαμε τὴν «παραδοξώ-
τερη αὐτὴ μάχη τῆς Γῆς» κι' ἀντι-
βουίζουμε ἀκόμη στ' αὐτιά μας
οἱ τρομεροὶ βόμβοι τῶν «στού-
κας» καὶ οἱ παγωμένοι χαρακτη-
ριστικοὶ ἤχοι τῶν μοτοσυκλετῶν,
πρωτόγνωρα τότε ἀτίθασα ἄλο-
γα, γιὰ τὴ γῆ τοῦ Νησιοῦ μας, πῶς
νὰ ξεχάσουμε τίς Μάχες πού ἔδι-
νε ἡ Κρήτη μας, ἡ ἀδύνατη τότε,
μὲ τὸν πανίσχυρο ἐχθρό;

Ψηλὰ στὴ Μαδάρα, ἡ μάχη τῆς
Ἀχλάδας, μὲ λιθανωτὸ γιὰ τίς
ψυχὲς τῶν λαθωμένων μας, τ' ἀ-
ποκαΐδια ἀπὸ τὰ μαρτυρικὰ Κάτω
Χωριά (Μονή, Λιθαδὰ, Κουστογέ-
ρακο καὶ Σούγια), θὰ τραγουδηθῇ
ἔτσι λιγόλογα ἀπὸ τὸ σχετικὸ ριζί-
τικο:

«Βαρὺ ντουφέκι ρίχνεται 'ς τσ'
Ἀχλάδας τὸ μιτάτο
οἱ Γερμανοὶ ἀνέθηκαν ἀνίχνεψη
νὰ κάμου
κι' ἐκεῖδὰ τοῖ μπλοκάρανε κα-
μπόσοι παιγνιδιώτες
λογαριασμό τῶνε ζητοῦν εἰς τὰ
χωρὶς καμωμένα:
γιατὶ χαλοῦνε τὰ χωριά, τὰ σπί-
θια γιάντα καῖσι;
γιάντα τὰ γυναικόπαιδα στὴ μπα-
ταρία θάνουν;
Ἐδὰ θὰ σὰς ἐδείξουμε πῶς πο-
λεμοῦν οἱ γι' ἀντρες...»

Τὸ παρακάτω ριζίτικο τῆς Μά-
χης θὰ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὴν κατα-
στροφὴ τῆς Καντάνου καὶ θὰ μᾶς
φέρῃ στὴ μνήμη τὸν τραγικὸ ἔρχο-
μὸ τῶν «καυμένων», στὰ χωριά
τοῦ Ἀνατολ. Σελίνου, γιὰ μιὰ πρῶ-
τη περιθάλψη:

«Ἀπὸ τὴν Καντάνο ῥχομαι κι'
ἀπὸ τ' Ἀποπηγάδι.
Δὲ μ' ἐρωτᾷτ' εἰντὰ 'παθα δὲ μὲ
ρωτᾷτ' εἰντὰ δα;
Εἶδα τὰ σπίθια τρόχαλο, τσ'
αὐλὲς χορταριασμένες.
Κι' ἄκουσα στὰ χαλάσματα, κι'
ἐκράζαν νυχτοπούλια.
Κι' ἐκεῖδὰ σὸ ἔμπα τοῦ χωριοῦ
νιούς Γερμανοῦ τὸ μνημα,
καὶ δίπλα μαρμαρόπλακα πού
γράφει αὐτὰ τὰ λόγια:
Ἐπὰ 'τανε ἡ Κάντανο καὶ κατα-
στρέψαμε ντὴ
καὶ μπλεῖδὸ δὲ θὰ ξαναχτισθῇ,
κι' ἐρημῇ θ' ἀπομείνῃ
γιατὶ 'καμε βαρεῖς ζημιὲς στοῦ
Γερμανοῦ τ' ἀσκέρι...».
Μὰ ἡ Κάντανο ἐχτίστηκε καλ-
λίτερ' ἀπὸ πρῶτα...».

τό ριζίτικο τραγούδι

‘Από την πρωτεύουσα της έπαρχίας Σελίνου, το ριζίτικο μός όδηγεί τέτοιες μέρες στην γειτονική έπαρχία, την Κίσαμο. Κι’ όχι στά Καστελλιανά δειλινά εκείνα πού κόλπος και κάμπος ήρεμοούν ειρηνικά, καθώς σήμερα, μά σαν τότε — 1941 — πού ρίπιζε τó ξάφνιασμα της Γερμανικής εισβολής και ή γενική κινητοποίηση όλων των χωριών της Κισάμου αϋθόρμητα έτρεχε ν’ άντιμετωπίση ως μπορούσε τόν έχθρό:

«Παιδιά κι’ είντα ν’ οί μπαλωτές κι’ είντα ν’ τó καταχτύπι;
Στόν κάμπο τόν Καστελλιανό ς τση Κίσαμος τσί μπάντες
οί Γερμανοί έπέσανε άπου
τ’ αεροπλάνα
και γιουρουντούνε τά χωριά κι’
οϋλους τσί καταλυούνε
και καθαρίζει ό τόπος μας».

Κατακαϋμένη Κρήτη πού ‘καμες τραγούδι τόν καταστρεμό και τόν πόνο σου και τ’ άφησες — καθώς πάντα — διαθήκη στά παιδιά σου, αϋτό τó τραγούδι, αϋτόν τó μεγάλο λόγο, γιά νά τόν μελετούν τώρα και πάντα τά νιάτα σου και νά όρκίζονται σαν Σπαρτιατόπουλα τó:

«Άμμες δε γ’ εσόμεθα πολλώ κάρρονες».

‘Ο άγνωστος δημοτικός τραγουδιστής-ποιητής στην Κρήτη, συνεχίζει τó ‘Εθνικό Συναξάρι και στά χρόνια της Μάχης της, και θ’ άφήση της ‘Ιστορίας την οϋσία σέ ρίμα, όπως έτούτο τ’ άπόσπασμα από ένα πολύστροφο τέτοιο δημιούργημά του:

Στά χίλια έννιακόσια εις τά σαράντα ένα

Στήν Κρήτη ήρθ’ ό Γερμανός νά μήν άφήση ένα...

“Η τó άλλο:

Εις τά σαράντα τέσσερα σσι δέκα τού Φλεβάρη
ακούσετε τί έγινε εκείνονά τó θράδυ;

Εις την Παλιόχωρα’ τονε ό Γερμανός ό Χάντζης
πού γκεσταπιίτης ήτανε και ποιδς θά τόν ξεχάση;...

Καιρός όμως νά θυμηθώ ό τραγουδιστής τó γνωστό σέ όλους μας ριζίτικο:

«Χίτλερ νά μήν τó καυχηθής πώς πάτησες την Κρήτη
ξαρμάτωτη την ηϋβρηκες κι’ έλ-
λείπαν τά παιδιά της,
στά ξένα πολεμούσανε πάνω στην ‘Αλβανία
μά πάλι πολεμήσανε...».

γιά νά φτάση στ’ άποκορύφωμά του τó γλέντι, έθνική μυσταγωγία, με μαντινάδες σαν κι’ αϋτή:

«Κρήτη μ’ ή Μεραρχία σου, αν ήτανε κοντά σου,
τόν Γερμανό θά ν’ έθαφτες μέσα στα χώματά σου.»

ή έτούτη:

«Κρήτη νάσαι περήφανη γιά τ’ άξια τά παιδιά σου
θεριά σέ πολεμήσανε, μά πέσανε μπροστά σου!»

Γι’ αϋτά τά άξια παιδιά της Κρήτης, κατά πού λέει κι’ ή μαντινάδα, ως δοϋμε τί έγραφαν οί ίδιοι οί τότε κατακτητές, με την «μακάθρια» πέννα τού στρατηγού των ‘Αντρέ, θουτηγμένη, θαρρείς, πιδ πρώτα στο μελάνι πού έγραφε κι’ ό Νέρωνας:

«Οί Κρητικοί, όταν βρίσκονται μπροστά στο έκτελεστικό άπόσπασμα, έχουν πάνω τους τó μυθώδες. Φαντάζονται σαν τούς μυθικούς ήρωες. Είναι τόσο περήφανοι την τραγική εκείνη ώρα τού θανάτου, πού όποιος τούς δεί, είναι αδύνατο νά μή τούς θαυμάσει.

Πολλές φορές, όταν επρόκειτο νά γίνουν έκτελέσεις, άφήκα τó γραφείο μου κ ι θγήκα στο μπαλκόνι, μόνο και μόνο γιά νά τούς θαυμάσω. Σέ κανένα άλλο λαό δεν είδα τέτοια περιφρόνηση πρós τó θάνατο και τóση άγάπη πρós την ‘Ελευθερία...».

Στή συγκλονιστική αϋτή μαρτυρία, όλοι πού συγκεντρωθήκαμε κι’ έφέτος έδω στα Χανιά, γιά νά τιμήσωμε τις έορτές γιά την 35η επέτειο της Μάχης της Κρήτης, μπορούμε νά μετρήσωμε σωστά

πόσο άξίζει εκείνος ό σφαιροφωγμένος «στύλος της ‘Αγιάς» πού φυλάσσεται στο ‘Ιστορικό ‘Αρχείο Κρήτης, τί μάς διδάσκει, ποιό είναι τó πού μάς δείχνει Χρέος!...

— Παράλληλα θά τά θάλη όποιος σκεφτή νά τά μελετήσει. Ριζίτικα τραγούδια γιά τή Μάχη της Κρήτης, κι’ ‘Ενθύμια και χώρους της, καθαγιασμένους με ποταμούς αιμάτων, γιά νά βρής τά γνωρίσματα των πού τά κάνουν άθάνατα: τή συνέπεια, τó υφος και τή μορφολογία, την λιτότητα και την διαϋγεία των, τή συμμετρία και πληρότητά των, τά νοήματα και τά αισθήματα, τó βάρος και τή δύναμη πού τά τοποθετούν σέ τετράψηλους ποιητικούς όρίζοντες, γιατί ή μεγαλοϋχία, ή αγωνιστική διάθεση κι’ ή τόλμη τους τά φορτίζουν με μιά δύναμη πρωτόγνωρη. ‘Εδω ή κρητική λεβεντιά κι’ ή όμορφιά της άντρειωσύνης θαρραίνουν τó λόγο, τόν σμιλεύουν θαρρείς, στη σκέψη τού μελετητή των!

Νά γιατί είναι άθάνατα. Νά γιατί απ’ αϋτά άντλοϋμε δυνάμεις. Και τ’ ακούμε νά λένε: νά μάς διαβεβαιώνουν περήφανα: «‘Ετσι στάθηκε ή Κρήτη. ‘Ετσι μεγάλωσε και τράνεψε ή Κρήτη. ‘Ετσι βάσταξε κι’ άπόμεινε ή Κρήτη, κι’ είναι σήμερα στα χέρια μας νοικοκυριό και σόχωρο, Πατρίδα κι’ άνθρωπιά, κληρονομιά και Δόξα».

Σταμ. ‘Α. ‘Αποστολάκης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ‘Ιδου. ‘Ι. Παπαγγελγοράκη «Τά Κρητικά Ριζίτικα Τραγούδια» τ. Α’, Χανιά, 1957, σ. 80ν.
2. ‘Ακαδημίας ‘Αθηνών: «‘Ελλην. Δημοτ. Τραγούδια» (‘Εκλογή) τ. Α’, ‘Αθήναι, 1962, σ. 80ν.
3. Μητροπολ. Ειρηναίου Γαλανάκη: «‘Ο Χριστός σημάδεψε την Κρήτη», ‘Αθήνα, 1969, σ. 80ν.
4. Ν. Καθρουλάκης: «Οί ρίζες των ριζίτικων τραγουδιών», ‘Αθήναι, 1967, σ. 80ν.

χανιώτικες παραλίες





Γερμανοί στην Κρήτη

— Μπρε Άσπασία, τσ' άναστορά σε τσοί Γερμανούς έπά; Έδά, έ- δά ναι τσ' αναπάντημά ντωνε!

— Κι' άμέ; Νά σου πώ Γιώργαινα! "Ήμουνε τοτεσάς τριάντα χρονώ, τσοί χρόνους τού Χριστού, και τ' άναστορούμαι σάν κι' όψές, ού- λα τά πάθη μας και τή ντήρηση, μά δε θά ξεχάσω ποτέμου, πού μούπαιξε ένας γερμανάρας ένα άπολυταρίδι και πήρα κάτω τή σκάλα και μπουμπούρισα, πού τήν τρίχα έλλειψε νά καταλυθώ, κι' είπα 'πό μέσα μου: — Λέ πάω τα.

— Ξαδέρφη Παπαρούνα, στο νού ζαράρι, 'ναι τά δσα πατήραμε το- τεσάς, και μη άλλη βολά. Χώμα νά γενώ δέν ξεχνώ τοί τρομάρες και τσοί φόβους πού ποφέραμε.

— Έμένα τά λείεις; Άπούμουνε εκείά ίδια στη χώρα, 'πόξω κι' άπα- τή μου μόνο κι' ό Θεός κατέει τά πάθη μου!... Οί γι' άσκημοθάνα- τοι κατεβαίνανε άπού τόν ούρανό έπά πεταχτοί, σάν τσοί ξωτικούς, ναλέτι νά έχουνε, φτερουγάτοι τάχα κι' άληθινοί δαιμόνοι, φiri

φiri έγιουρουντήξανε νά μάσε καθαλικάψουνε. Μά παιδί μου, τού μέρμιγκα, όντεν όργιστεί ό Θεός, τού δούδει φτερά και πετά!... Κι' άπόεις λωδά, νά λείπουνε και τά κοπέλια μας άπού πά. Κι' ίντα νά κάμουνε οί κακόνικοι οί γερόν- τοι κι' οί γελίγοι ντελικανήδες, πού καταλαχαρέ βρεθήκανε, κι' άπού δέν είχανε λωδά μουδε ντουφέκια, μουδε μονετσιά παρά με τά ραβδιά και τοί πέτρες τσοί τρακάρανε και τσοί κατα- λυούσανε.

Άκόμης κι' άθρωπος γενούμε- νος δέν άπόμεινε νά μην έπήγαινε και τσ' άγγαριές τώ Γερμανώ.

— Μά Γιώργαινα, έέχασες τήν πείνα τού κόσμου και τή μαύρη άγορά; Πού ψάχνανε οί γι' άθρώ- ποι τά παρασυρίδια τώ Γερμανώ, για νά βρούνε κάτιντις πού νά τρώεται!... Κι' άν ήθελες ν' άγορά- σης και τίθοτσι, τόπαιρνες χιλιά- κριθο, με τσ' πιπέρι, κι' όλο με τή

μαύρη άγορά. Νοικοκυραίοι για νά ζήσουνε πουλιούσανε ούλα τά ύπάρχοντά τωνε, τά σπία ντωνε και τά έχη ντωνε, κι οί κοπελιές τά προυκιά ντωνε, για ένα φελί ξερό ψωμί!! Κι' ήτονε θουτσιά, όξω άπού τή δύναμή του. Κι' είντα χαντάς; ψωμί μιγαδερό, καμωμέ- νο άπό βρωμόριζα, χαρουμπάλευ- ρα, θελάνια, κάστανα γή κριθα- ρένιο και ταή. Γι' αυτό ούλος ό κόσμος για νά ζήση, ντελόγος έγλάκα και πήγαινε στο χωργιό και πολέμα τά όζουλάκια του, μάζεβε τσ' λαδάκι του, κι' έσιαζε τσ' κηπαράκι ντου. Οί γι' άθρωποι έπουλιούσανε τοί πλιά βολές με τράπες, μά και τά λεφτά άκόμη είχανε κι' έφτά χάσει τήν άξία ντωνε, άτζάνε μου ένα άθγό τό- παιρνες ένα κατομύριο δραχμές! Θε μου ξενίστευγε τσ' πλάσμα σου, τότες και μη μπλιό, άπό τήν όργή τ' άθρώπου...

ΠΑΠΑΡΟΥΝΑ

οί άλεξιφτόνοι

"Εω, μωρέ, μιá μάνιτα άπού θε μου ξεμίστευγε. Νά τήνε μασήσω θέλει άνε μ' άπαντήξη ποθές. Για τήν Κατεριά, μαθώς, λέω σου κεινηνά τήν ανατζούμπαλη άπού δέν κατέει νά μοιράση δυό γαιδάρων άχερα.

"Ω ναλέτι νάχη. Έπήγε, ή συφοριασμένη όψές, κι έδιαλάλησε, ως τήν πέρα γειτονιά, πώς άντίς λέει, νά ρίξω τσ' πετρέλαιο στη γκαζιέρα, άπού μούχει φερμένη έδά και πολλούς χρόνους ό γιός μου ό Λευτέρης για νά μη σκεντζεύομαι στην παρσιά ν' άφτω τή φωτιά με ξύλα νά μαγερεύω, τσ' ριζα, λέει, στο τηγάνι άπού τσ' χαζιρικο για τσοί μπουμπουριστούς χοχλιούς... Κι άπόης: Κι έτσά νά γίνηκε ίντα τήνε γνοιάζει εϋτή: Νά μου πλερώση θέλει τήν έξημιά: Τήν τσ'όχα έχασε γή τά ραφτικά: Νά μη μ' άπαντήξη στη στρατιά μου, γιατί φωτιά πού τήν έκαψε. Κιανεις δε θά δυνηθώ νά τήνε ξεσκούδαρη άπού τά νύχια μου... Μόνο τσ' κατέει και ντηριέται και πασκίζει νά μη συναπαντηχτούμε. Έτσά τσ' λοιπός άπούχασα τήν άπομονή μου, τσ' μήνυσα κι έγώ, πώς είναι ντροπής τζη νά κάθεται νά περιγελά και νά σουρεύγη μιá γρέ, σάν και τήν άπατή μου, και πώς ή γλώσσα τζη είναι αιτία κι άφορμή και τά κακά τζη χούγια κι άπόμεινε γεροντολεύτερη και διάλε τή μοίρα άπού θά τήνε γνωρίση ποτές τζη. Γιατι δέν είναι, λέω και ψεσινή. Περσμένα τάει, εϋτή, τά τριάντα έδά και κάμποσους χρόνους. Και κατά πού λέει κι ό λόγος: «Κι όσες τριανταρίτισες ίντ' άλλο πεθυμήτε; παρακαλείτε τσ' ραμπή καλή ψυχή νά βρήτε».

Και μόνο τουτονά; "Ιντα όντεν έπέφτανε οί γι' άλεξιφτόνοι τώ Γερμανώ δέν ήτανε παωμένη στ' Άλι- κιανού, στού ντάντου τζη τού Κωσταντή, για τή σκόλη ντου, κι εκείά τήν ήβρε ή φωτιά τού πολέμου κι άποσαλίχτηκε; Και σάν τήν έφέρανε τά κοπέλια τού ντάντου τζη, οί συναδερφοί τζη, κι έκάσανε στον καφενέ έδιηγούντονε πώς ή συναδερφή ντωνε έτρομαρίσστηκε τόσο νά πολύ όντεν έθώριε τσ' άλεξι- φτόνους νά πέφτουνε άπού έχασε τά συλλοικά τζη και τών ήλεγε:

— Παναγία μου Παρθένα ίντα θωρούνε τά μάθια μου! Άνθρωπινοί κοράκοι πέφτουνε άπού τόν ούρανό. Θε και κύριέ μου θωρώ τσοί γή νταλουριδες κάνουνε τά μάθια μου: Κι άπόίς λέει έγλάκα σάν τήν άποζαβακωμένη κι έφώνιαζε:

— Άθρώποι, άθρώποι! Θωρείτε κι έλόγου σας ό,τι θωρώ γώ γή στον άλλο κόίμο θρίστομαι και βρέχει ό Ούρανός άθρώπους στη γή;

Κι άπόίς μ' αναγέλαξε έμένα, γρά γυναίκα, πώς έμπέρδεψα τσ' πετρέλαιο με τσ' λάδι και δε σέ- φτεται και τ' άλλο άπού λένε:

Έτά πού στέκεις έστεκα
κι έπά πού στέκω θάρρης.

Η ΤΖΑΜΠΙΩ

ὁ μάνωλας ἀναστοράται

Ἀπολούτρουγα ἐμονομερίσαμε
στο μαγατζί. Κουβέντα τῇ κουβέν-
τας εἶπε κι αἰς:

- Μπρέ, κατέτε πῶς ἐτούτεσες τοῖ
μέρες, ἔομε τὸ συναπάντημα τ'
Ἀλβανικοῦ Πολέμου κι' ὁ δάσκαλος
θὰ μιλῇσι στὰ δασκαλάκια κι εἶπε
πῶς ὅσοι θέλομε νὰ πᾶμε γιὰ ν' ἀ-
κούσουμε κέμεις.

Ἐσωπάσαμε οὐλοι. Μὰ ὁ Μάνωλας
μὲ τὸ μαῦρο ποκάμισο καὶ τὴ μαύ-
ρη πέτσα καὶ τὰ καταγάλανα γένια
ἐντράκαρε νὰ δηγᾶται:

- "Ὅτι κι' ἀποδιαφῶτα, σὰν ἐδᾶτ'
ἀναστοροῦμαι, γροικῶ τὴ καμπάνα
τ' αἰ Μάμα νὰ χτυπᾶ σὰν τὸ λέρι
τοῦ τράου ὄντεν τὸν ἀποζυγῶνου,
μὰ καὶ μπαλωτὲς ἀπ' ἀντιθῶα ὁ
λαγκός. Ἀ' ἀτζεμπης κῖντα τρέχει;
Πορίζω γιὰ ν' ἀφρουγκαστῶ καλά.

- Μπρέ, λέει μου ἡ γερόντισσα, μὴν
ἐπιαστῇκαν πάλι οἱ χωριανοὶ μας
τοσοὶ περαχωρίτες γιὰ τὰ χεϊμαδιά;
- Θὰ πεις:

Ντελόγκος πετοῦμαι στὸν ἀχειριῶνα
νὰ πάρω τὸ ντουφέκι.

- Ἄντρα, μοῦ λέει πάλι, κάτσε ἀνα-
παημένος, μὴν κουτελωθεῖς ποθὲς
μὲ τὸ μεταβατικὸ κέομε τραβάγιες
καὶ θωρεῖς το πῶς δὲ μᾶσε ξελεί-
πουν οἱ γιάτσιποδιές.

Ντουςουντίζω το, λῶμης ἔει δίκιο
ἡ κερά; Τοῦ διαδῶλου μυρίζει μὰ
νὰ δεις ἀπ' ἔει νοῦ.

- Δὲ φωνιάζεις, μπρέ, μοῦ λέει πάλι,
τοῦ συντέκνου μας στὴν πέρα
μπάντα, στὸν Πριναρὲ, ἀπούει καὶ
τὸ τελέφωνο καὶ θὰ κατέει;

Παίρνω κεγῶ τὴν πύργια καὶ πορί-
ζω στὸ νταμαβλισή:

- Σύντεκνεεεε!... Σύντεκνεεεε Ἀνα-
γνώστηρη!

Στὴν ὑστεριά μ' ἀπάντησε:

- Ἀ' ὄρισε

- Ἰντὰ-ναὶ τὸ κιγιαμέτι;

- Πόλεμος, πόλεμος κακορίμαλε
σύντεκνε. Ὁ σκύλος ὁ Μουσολίνης
μᾶς ἐκήρυξε τὸν πόλεμο, μόνο ξά-
νοιξε τοῦ κοπελιοῦ τ' ἀπολυτήριο
γιατὶ κάνου γενικὴ ἐπιστράτευση.
Ντρακέρνει ἡ κερά τὰ τζαγκουνορ-
μαδήματα: - Κακοντόπαθα, ὦφου,
κακορίζικα τὰ κοπέλια μας, ἀπού
νὰ μοῦ ταξιώσει ὁ Θεὸς κι' ἡ μπά-
λα τῇ καταστροφῇ νὰ τοσοὶ φάει
ἀποῦναι ἀφορμὴ καὶ γίνοντ' οἱ πό-
λεμοι.

Ἡ γι' ἀλήθεια εἶναι πῶς δὲν ἡ-
μουνε κυβερνητικὸς. Δημοκράτης
εἶμαι πάντα μου. Γιὰ μιὰ στιγμὴ
εἶπα: Ὁ Βασιλιάς κι' ὁ Μεταξάς,
μπρέ, θὰ κάμουν τὸν πόλεμο; νὰ
πῶ τοῦ κοπελιοῦ νὰ πιάσει τὴ μα-
δάρα. Μὰ πάλι ἐμετασκέφτηκα: Ὁ
πόλεμος μπρέ, πρέπει νάναὶ γιὰ τὴν
πατρίδα. Πόσοι καὶ πόσοι ἀπού
τοσοὶ παλιούς μας ἐδῶκαν τὸ αἷ-
μα ντῶνε καὶ τὴ ζωὴ ντῶνε, γιὰ
τὴν παντέρμη τὴ λευτεριά. Κι' ἐγὼ
πολέμησα καὶ θαρίστηκα στὸ Σκρά.
Δὲν εἶναι τῇ πρεπιὰς ν' ἀφήσω
τὸ κοπέλι μου νὰ κακολαλήσει.

Ἐπετάχτηκα κὲ γῶ στ' Ἀργαστήρια
ἀπού ἦταν ἀπ' οὐλα τὰ γυροχώρια
μονομερισμένοι καὶ γροικοῦσαν
τὰ ράδια. Τελεσίγραφο, λέει, μᾶς
ἐδῶκεν ὁ Μουσολίνης. Ὅχι τοῦπε
ἡ πατρίδα κι' ἄς τῶπε μὲ τὸ στόμα
τοῦ Μεταξά. Ὅσκιες φωνιάζομε
κέμεις οὐλοι. Τὰ κοπέλια ἐμπαῖνα
στὰ λεωφορεῖα. Φωνές, χάχα,ρα,
μπαλωτὲς, τραγοῦδια τῇ στράτας
σὰ νὰ πηαῖνα σὲ ξεφάντωση. Ἐπα-
ραμέρισσα τὸ Μιχαλιό μου, τᾶτυχο
μοναχοπαῖδι μου, γιὰ δὲν ἐξανα-
γαῖρε:

- Μπρέ, ὁ πόλεμος εἶναι μεγάλη
συφορά. Μ' ἀπού τοσοὶ παλιούς μας
ἐμάθαμε πῶς καλιάναι ὁ θάνατος
παρὰ τὴ σκλαδιά. Εἰά σου. Σκιὰς
τρακόσοι νομάτοι τοῦ τουφεκιοῦ εἶ-
ναι σκοτωμένοι ἀπού τὰ χωριά μας,
ἐδᾶ ὀγδοήντα χρόνους γιὰ μὴν
εἶμαστε ραγιαδες καὶ γυροῖσι.
Μάθια ἀνοιχτά. Δίχως φόβο. Μὲ
ἐπιδεξιότητα κι' ἀσβελάτῃα πε-
θυμιά μου εἶναι νὰ γαῖρεις μὲ νά-
μι γιὰ τὴν ἀντριά σου... Κι ὡς δη-
γᾶται ὁ Μάνωλας, κουτσουνάρα τὰ
μάθια ντου. Ἐσφουγίχτηκε μὲ τὴ
μανίκα ντου καὶ λαλεῖ τὴν κουβέν-
τα.

- Ὡς ἐγκάψαν τὰ κοπέλια, μᾶς ὀθί-
ζαρε ὁ νωματάρχης νὰ παραδώσω-
με τὰ ντουφέκια, γιατί τᾶχει, λέει,
ἀνάγκη ἡ πατρίδα. Κι' ὅσοι ἔομε
μουλάρια νὰ τὰ δώσωμε κεῦτά. Ἐνα
κοντὸ Μαλιχέρι εἶχα, σὰν τὴν κου-
τσούνα τὸ παντέρμο, κεφίλησά ντο
νὰ τὸ δώσω. Λέει μου πάλι ἡ γε-
ρόντισσα:

- Μὴν τὸ δώσεις, μπρέ, γιὰ δὲν κα-
τέμε πῶς θὰ πάει ἡ δουλιὰ μπορεῖ
ταχιά παρέκει νὰ χρειγιαστεῖ ἐπαῖ
πάλι γιὰ νὰ πολεμήσης το' ὀθρούς.

Δὲν το' ἀφρουγκάστηκα καὶ τὸ
δῶκα, μὰ πλιά τὸ λυπήθηκα παρὰ
τὸ μουλάρι. Ἐπέρνα ὁ καιρὸς κέ-
γροικοῦσαμε τοὶ νίκες μας καὶ τὰ
γίβεντα τοῦ φασισμού. Μὰ μιὰ μαύ-
ρη ταῦτερινὴ μοῦ μπέμπουνε ἕνα
χαρτί: «Ὁ υἱός σου ἔπεσε ἡρωϊκῶς
μαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ πα-
τρίδος. Μπορεῖς νὰ εἰσαι ὑπερήφα-
νος». Ναί, Μιχαλιό μου, περήφανος
εἶμαι. Καὶ θουρκῶσαν πάλι τὰ μά-
θια τοῦ Μάνωλα.

Ἦρθανε τοῦ χρόνου τὰ γυρίσμα-
τα. Ἐμπήκαν κοὶ Γερμανοὶ στὴ μέ-
ση. Δὲν ἐκουτελωνοῦντανε. Κατέ-
θηκε στὴν Κρήτη, ὅπως τὸ κατέτε,
ἡ Κυβέρνηση κι' ὁ βασιλιάς, μάνα-
φιλέ. Ἐνα γιγγλέζικο παπόρι τοσοὶ
πῆρε ἀπού τὸ Λουτρό καὶ το' ἀπο-
κόλωσε. Μερκωνῶ ἑκακοπήγε. Εἰάν-
τωνε εἶπαμε. Καλιὰ θὰ πολεμή-
σωμε ἐδᾶ. Ἐτσᾶ πού τὸ κάμαμε κιό-
λας ὕστερα πού πέφτα μὲ τ' ἀλεξι-
φτῶτα οἱ Γερμανοὶ. Στὴ χώρα ἔουν
τουφέκια γεμάτες ἀποθήκες οἱ σύμ-
μαχοι, μὰ δὲ μᾶσε δούδου.

«Νὰ μάθετε, λέει, ἐσεῖς οἱ γ' Ἑλ-
ληνες νὰ πειθαρχήτε». Ναῖσκες! Νὲ
δούδομε τὸ αἷμα μας καὶ τὴ ζωὴ
μας καὶ νὰ πειθαρχοῦμε στὸ δικὴ
ντῶνε συφέρο. Τοσοὶ κατέμε μεῖς
τοσοὶ συμμάχους καὶ τοσοὶ προστά-
τιδες δυνάμεις, ἀπού τοσοὶ παλιούς
μας καὶ τοσοὶ θωροῦμε κεδά. Ἐγα-
ήραμε στὸ χωριό. Τσιφτέδες, μανά-
ρες καὶ κατσούνες ἐπήραμε καὶ κα-
τεθήκαμε στὰ κατωμέρια ἀπού πέ-
φταν οἱ Γερμανοὶ. Ἡ γρὲ μ' ἀκλού-
θιε μὲ τὸ σακκούλι.

- Καλὰ μοῦ μίλιες ἀπατὴ σου, τῇ
κάνω.

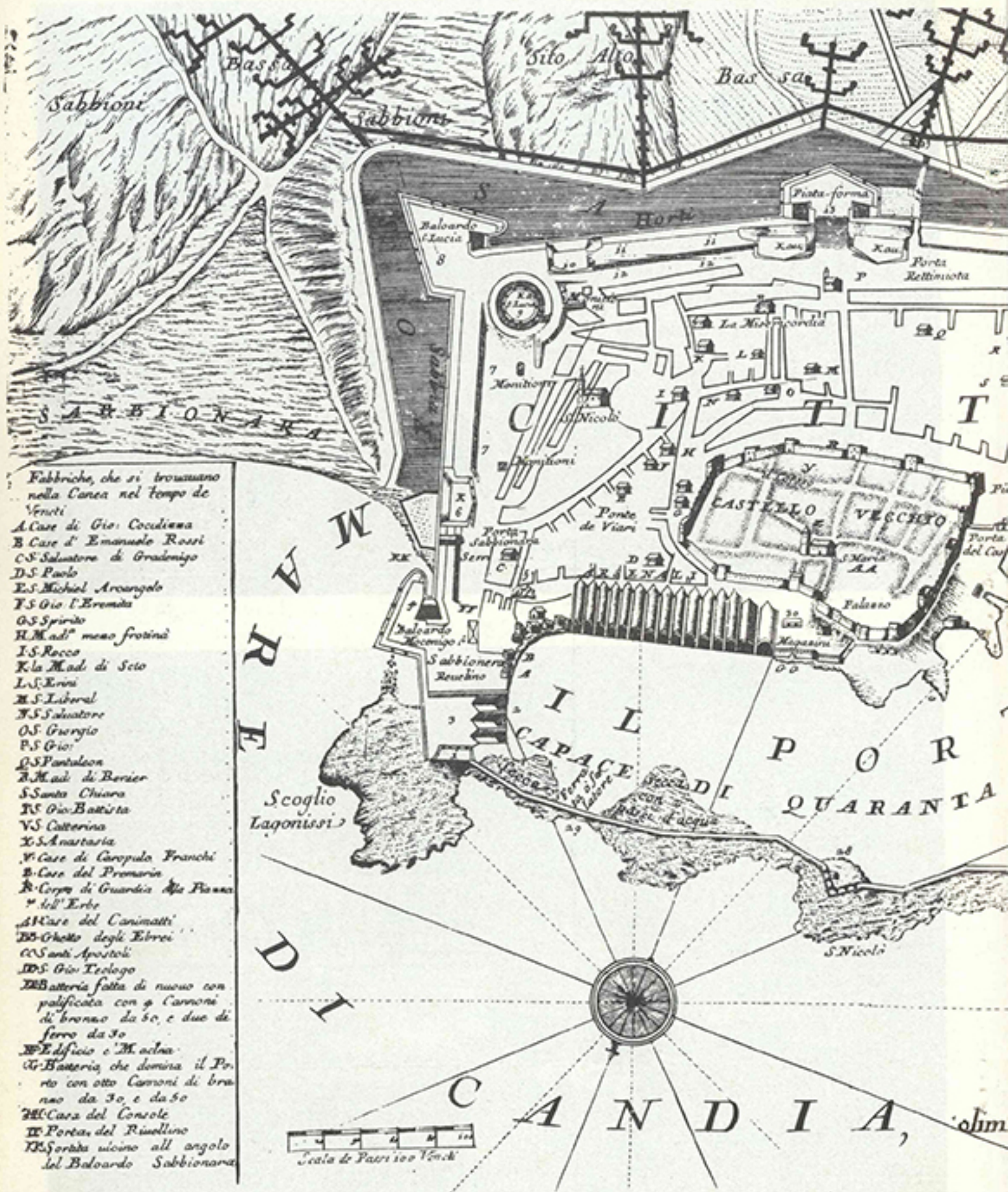
- Σάλεβε, μοῦ λέει, καὶ σῶπα.

Δὲν εἶναι τῇ πρεπιὰς ν' ἀντρο-
καλιούμαστονε. Μὰ πολέμησε τὸ
Λαός, κι ἀγγρίγεψε τᾶμάτι τοῦ Μά-
νωλα. Ἐμεῖς, μπρέ, ἐκάμαμε τὸ ἔ-
πος, ὡς τὸ λένε, το' Ἀλβανίας, ἐ-
μεῖς τὴ Μάχη τῇ Κρήτης, ἐμεῖς τὸ
Λαὸς τὴν Ἐθνικὴ Ἀντίσταση. Ἀς
φοθερίζουνε οἱ Μεμέτηδες κοὶ
σύμμαχοί μας, ἀπού το' ἀπανωθά-
νουν καὶ τοσοὶ κούρουντίζου, μὰ δὲ
θὰ τῶνε περάση.

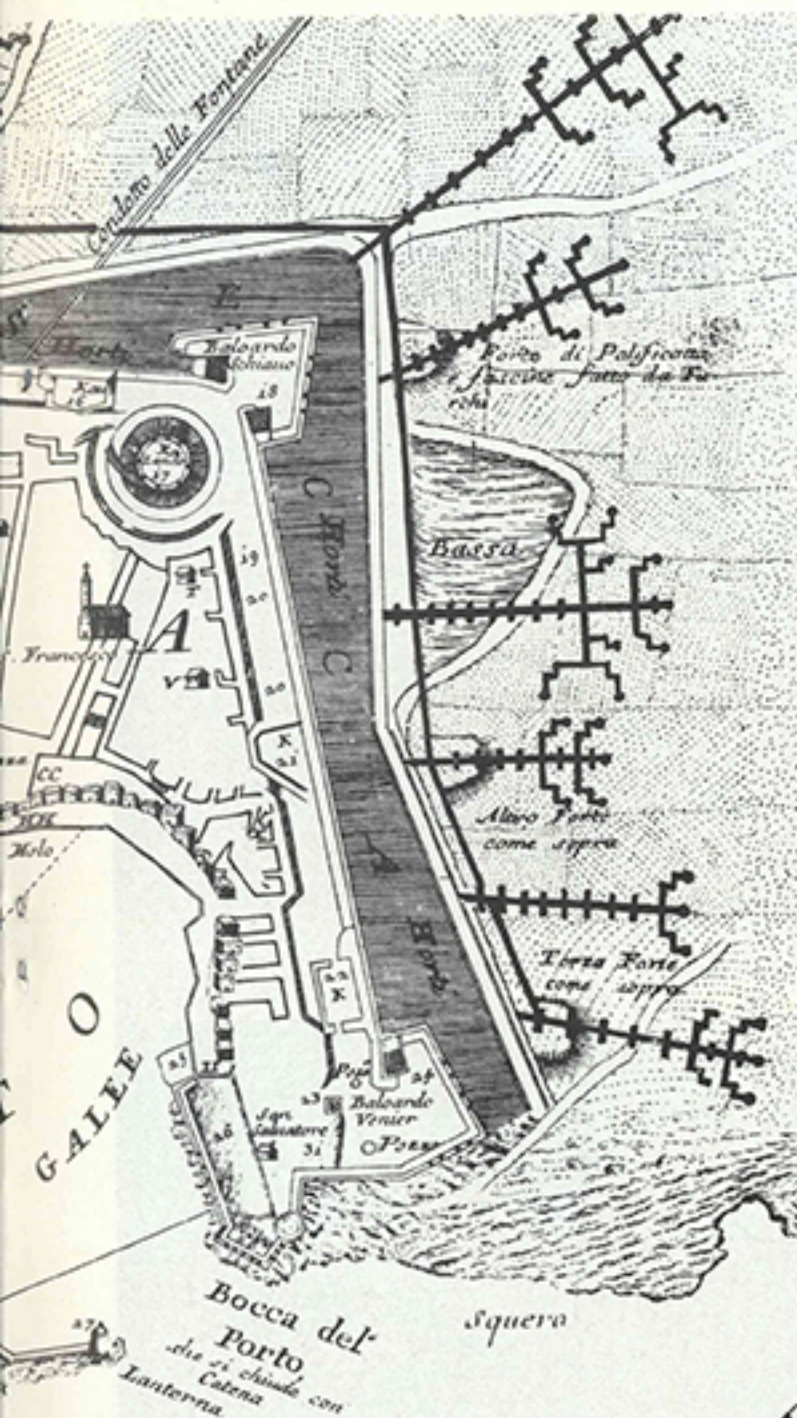
τά χανιώτικα....







- Fabbriche, che si trovano nella Canea nel tempo de Veneti
- A Case di Gio: Cocchiama
 - B Case d' Emanuele Rossi
 - C S. Salvatore di Gradonigo
 - D S. Paolo
 - E S. Michel Arcangelo
 - F S. Gio: l'Ermita
 - G S. Spirito
 - H M. ad. meno frotina
 - I S. Rocco
 - K M. ad. di S.eto
 - L S. Ermi
 - M S. Liberal
 - N S. Salvatore
 - O S. Giorgio
 - P S. Gio:
 - Q S. Pantaleon
 - R M. ad. di Berier
 - S Santa Chiara
 - T S. Pio Battista
 - V S. Caterina
 - X S. Anastasia
 - Y Case di Caropula Franchi
 - Z Case del Promarin
 - AA Corp. di Guardia Alla Piazza
 - AB S. dell'Erbe
 - AC Case del Canimatti
 - AD Ghetto degli Ebrei
 - AE Santi Apostoli
 - AF S. Gio: Teologo
 - AG Batteria fatta di nuovo con palificata con 9 Cannoni di bronzo da 50, e due di ferro da 30
 - AH Edificio e M. acina
 - AI Batteria, che domina il Porto con otto Cannoni di bronzo da 30, e da 50
 - AL Casa del Console
 - AM Porta, del Rimellino
 - AN Fortida vicino all'angolo del Baloardo Sabbionara



Città, e Fortezza
della

CANEA,

attaccata dall'Armi Venete sotto la condotta dell'
Ill.^{mo} et Ecc.^{to} S. DOM.^o MOCCENIGO Capitan Generale li 17 Lug.^o 1694

Dedicata

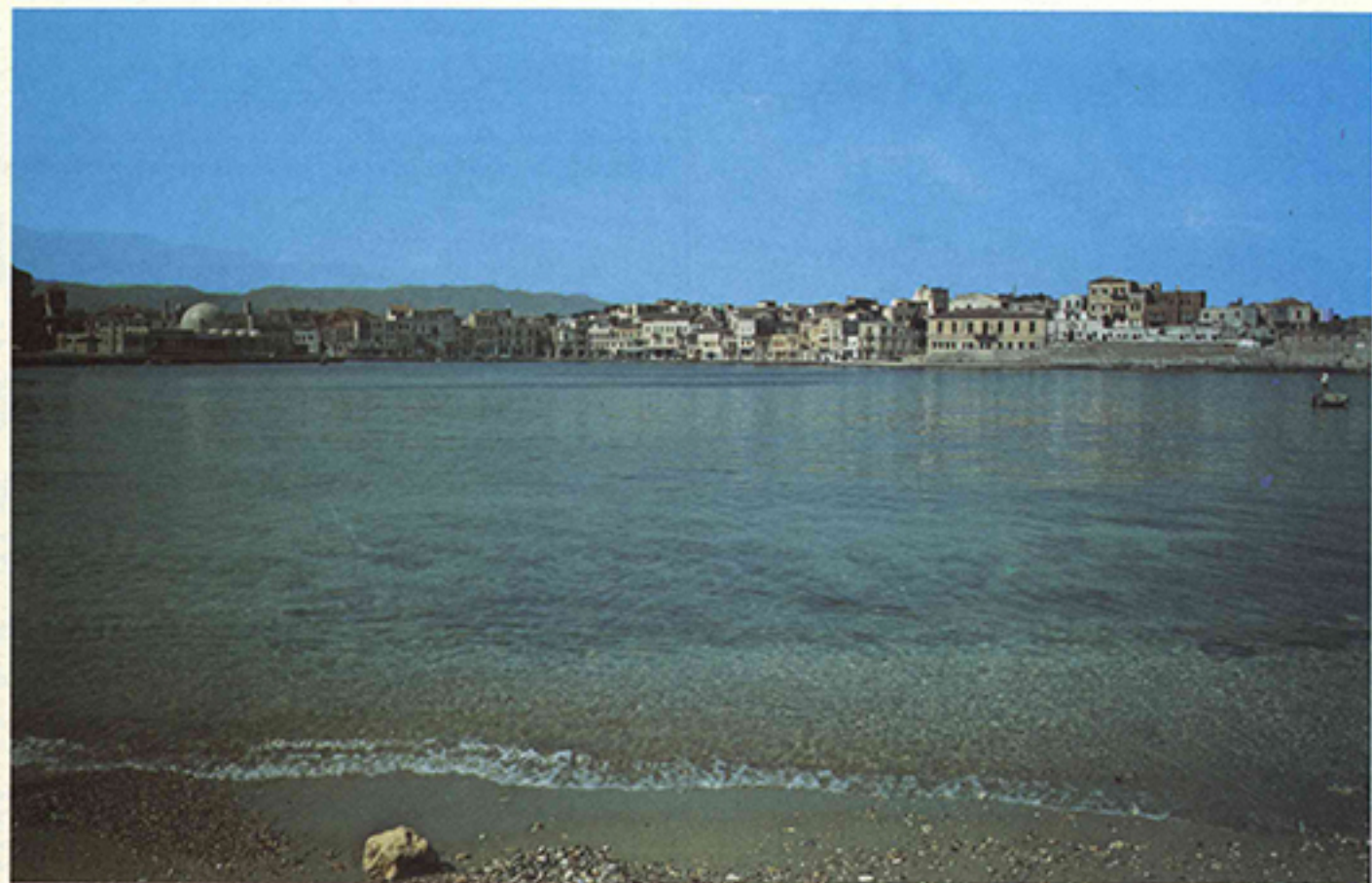
All' Ill.^{mo} et Eccellentissimo Signore
GIOVANNI PRIULI

Dal

P. Cosmografo Coronelli

- 1 Otto Cannoni da 30, di bronzo 4, e di Ferro 4
- 2 Cinque Corpi d'Arsenale
- 3 Fortino di Minan Bassa eretto nel 1649
- 4 Sette Cannoni di ferro da 30
- 5 Machina per fabbricare poluere
- 6 Cavaliero fatto da Turchi del 1696
- 7 Moschetteria coperta
- 8 Baluardo - S. Lucia con 8 Cannoni di Bronzo da 50
- 9 Cavaliero S. Lucia con 6 Cannoni di Bronzo da 30
- 10 Due Cannoni di ferro
- 11 Moschetteria coperta con 8 Cannoni da 50
- 12 Quartiere de' Stradiotti, horà de' Gianizzeri
- 13 Piazza forma con 6 Cannoni di ferro, con Case matte di sotto
- 14 Ponte Fermo, o parte Levatore
- 15 Mezza Luna fabbricata da Turchi con fossa
- 16 Cavaliero con 2 Cannoni di ferro
- 17 Cavaliero Lando, o S. Dimitri con 7 Cannoni
- 18 Babardo Schitauo, o S. Dimitri con 10 Cannoni di Ferro da 50, et un mortaro
- 19 Luogo rotto colle mine da Turchi, nel quale diedero la scalata
- 20 Moschetteria coperta
- 21 Cavaliero S. Atasio, fatto da Turchi nel 1647
- 22 Cavaliero S. Marco, fatto da Turchi nel 1676 con Cannoni 8 da 50
- 23 Monitione
- 24 Baluardo Venier con 7 Cannoni, ed un Mortaro
- 25 Peschiera
- 26 Riuellino con 18 Cannoni da 50, e da 60
- 27 Lanterna con 7 Cannoni di Bronzo
- 28 Riuellino con 2 Cannoni di Bronzo, e 4 di ferro
- 29 Luogo p. il quale s'haueua altre uolte priore ingresso nel Porto, con picciolette Barche
- 30 Forte, detto Carotua, fatto da Turchi nel 1650
- 31 Porta del Riuellino serrata

CRETICUM



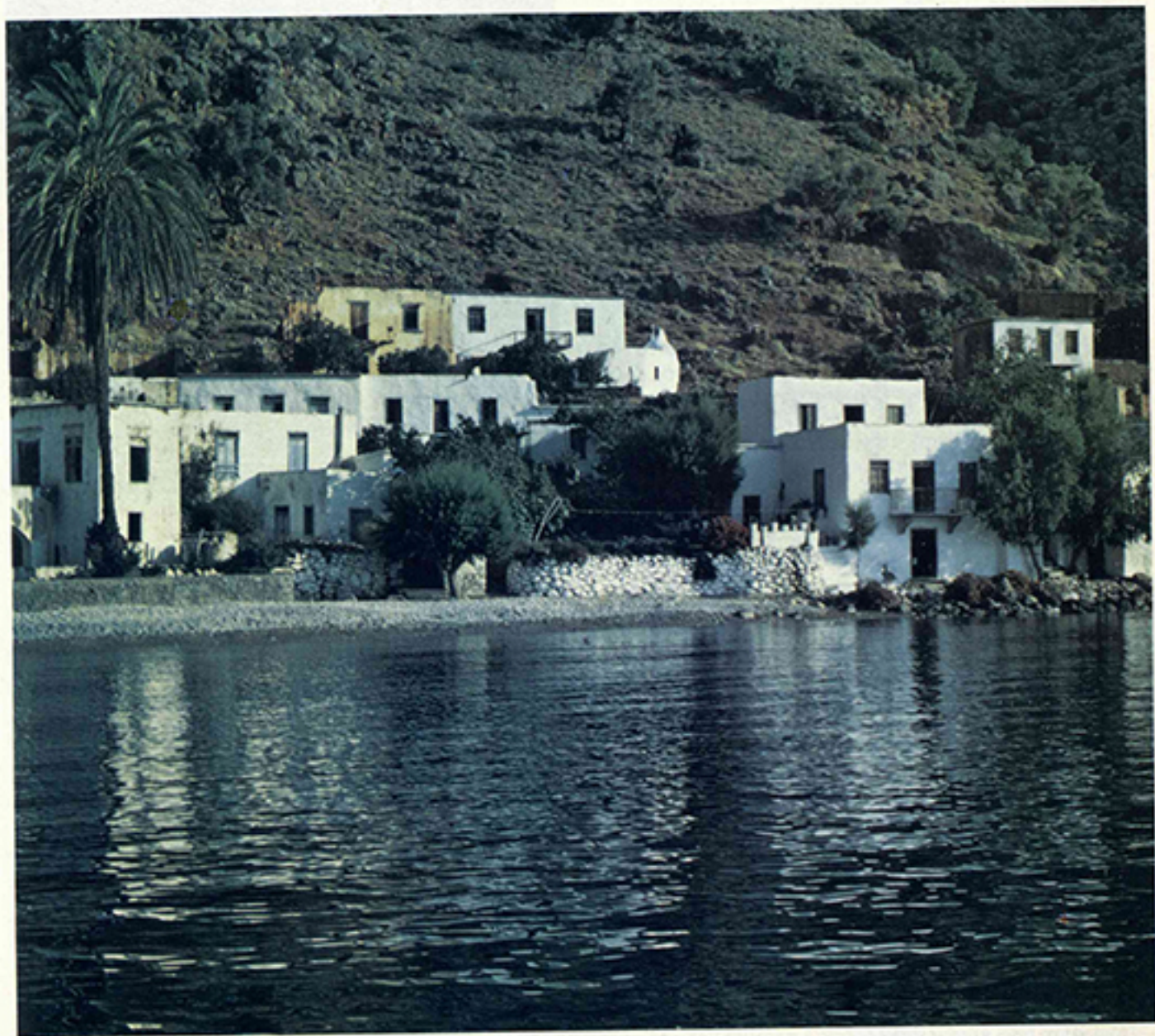
ΣΦΑΚΙΑ

Περπατώ τή φωτεινή, ψηλή παρουσία.

Τυλίγω γύρω στο σώμα μου
το δυνατό της χέρι, σφίγγοντάς το
γερά, ώσπου να νιώσω την ύπαρξή μου
να διαθλάται
σε ανεξίτηλα χρώματα.

Τις σημαδεμένες από το χρέος κορφές
άγναντέβω! Κ' ή ψυχή μου
σπιθοβολά, ίδιο μεράστρι.

Μιχάλης Γρηγοράκης



ο τωτής

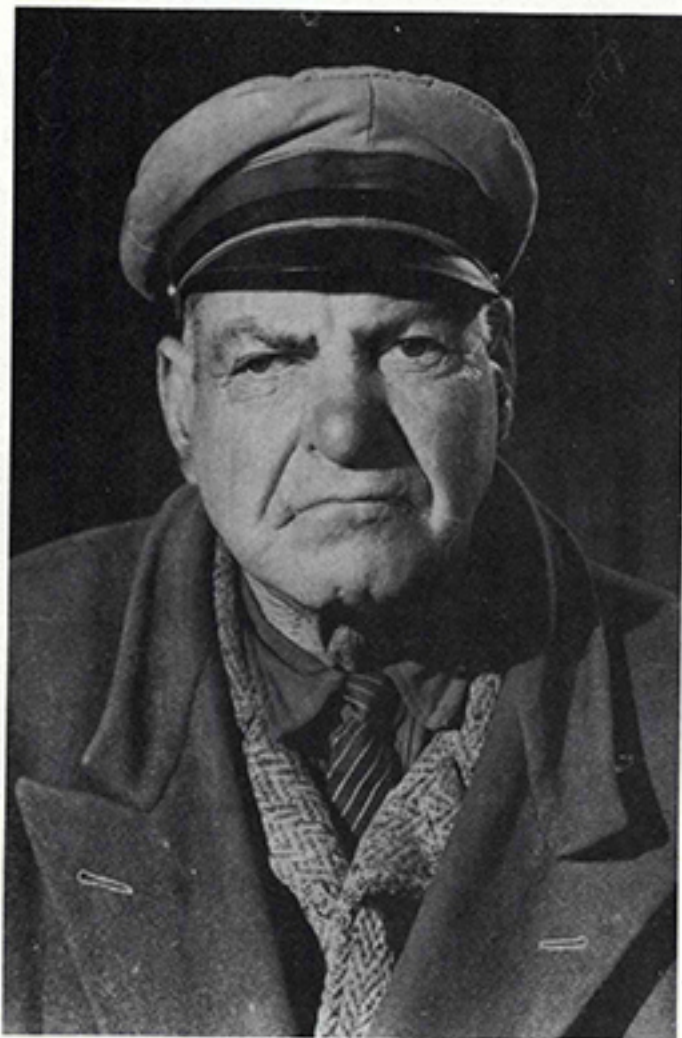
Ο Τωτής: "Ενας άπλοϊκός άνθρωπος, ψηλός, γεροδεμένος, κακομούτσουνος, κουρελοντυμένος και ξυπόλυτος, που για χρόνια πολλά τον ξέραμε σαν τροχονόμο, σαν προπομπό των κηδειών και σαν κουβαλητή των σάκκων του Ταχυδρομείου μας, όταν αυτό δεν είχε τα σύγχρονα μεταφορικά μέσα και ζητούσε γερές μά κέμπιστες χαμαλίστικες πλάτες για να πάει στα διάφορα πρακτορεία τους σάκκους της αλληλογραφίας. Και ο Τωτής (Κωστής 'Απαλαλάκης από τ' 'Ακρωτήρι) του ήταν ένα κένα γι' αυτό και μία μέρα τονε βρίσκουμε προσκολλημένο στο εργατικό του προσωπικό. Γιατί ο Τωτής μπορεί να μην ήταν από τη φύση προικισμένος με τέλεια σωματική διάπλαση και διανοητική εύχέρεια, ήταν όμως προικισμένος μεργατικότητα και μένα παράξενο αίσθημα εὐθυνοφοβίας. Δούλευε σά σκυλί χωρίς ώρες και τάξη και φύλαγε τα πράγματα που του έμπιστεύουνταν με τέτοιο πάθος, που ήταν αδύνατο να υποχωρήσει κιάν ακόμα επιχειρούσε να τονε δωροδοκήσεις. Στο σημείο αυτό άφηγούνται πως ο Τωτής παραλίγο να χτυπήσει άγρια με τη χειρούκλα του κάποιο που θέλησε, δωροδοκώντας τον, να του πάρει την τσάντα με τα ψώνια, που τουχεν έμπιστευτεί να πάει σπíti κάποιος υπάλληλος.

Ο Τωτής σεργιανούσε την πολιτεία πάντα ξυπόλυτος. Κι όταν ή πονοψυχιά μερικωνών του φόρεσε άρβύλες ο Τωτής δυσκολεύτηκε πολύ. Πριστήκαν τα πόδια του, τις έπτάξε, τις ξανάβαλε, τις ξαναπέταξε μέχρι που τις έσουνήθισε κουτσαίνοντας. Μά εκείνο που πολύ τον εύχαρίστησε ήταν το χάρισμα ένός... τροχαίου καπέλου, που με καμάρι και χαρά φορούσε μέχρι θανάτου.

Το σεργιάνι του Τωτή στην πολιτεία συνοδεύουνταν από πολλά πειράγματα που του έκαναν άλλα και που εκείνος έκανε.

Τους άστεϊσμούς ο Τωτής τους δεχόταν με ύφος καλοκάγαθο. Η άλλήθωρη ματιά του έπαιζε άθωα και ή ψευδή του γλώσσα τερέριζε μένα τέτιο τρόπο που σέ γέμιζεν εύθυμία. "Όταν όμως το πείραγμα παραγινόταν ή εξέφευγε των γούστων του ο Τωτής έθύμωνε άγρια, με άποκορύφωμα της όργης του το ξάπλωμα καταγής ανάσκελα. Το παρακάτω άνέκδοτο είναι πολύ έκφραστικό της όργης του.

Ο θάνατος του Τωτή, ήταν να τονε φιλήσει γυναίκα. "Ετσι μερικοί που θέλανε να γελάσουν πειράζοντάς τον, βρίσκουν τη Βαγιώ μία γριά μαντάμα που άσκημη τώρα κι άνήμπορη τριγυρνούσε στους δρόμους καλαμπορίζοντας και διακονεύοντας και της λένε: —"Έχεις τόσα Βαγιώ άνε φιλήσεις το Τωτή!... Κρυφογελά εκείνη, σιμώνει σιγά, κι όπως έκάθουνταν εκείνος δξω από το Ταχυδρομείο ξένιαστος, τονε φιλάει σθέλτα στο μάγουλο. Τινάζεται πάνω φρενιασμένος ο Τωτής, ψευδοθλαστημά, πέφτει κάτω κι άρχίζει να ταράζει. Λουφάζουν στα γραφεία των οί αίτιοι σκασμένοι στα γέλια και ο Τωτής σηκώνεται και χειρονομώντας κραυγάζει με τη ψευδόγλωσσά του: —Πάω κύιο, πάω κύιο α γείτε!...



ο Τωτής

Με τον Τωτή υπήρξαμε κάποτε... συνάδελφοι. Ύπηρέτησε κι αυτός τον χανιώτικο Τύπο, με το δικό του, το χαμαλίστικο τρόπο. Για πολύ καιρό σηκώνουνταν ξημερώματα και κουμπωμένος στο κουρελιασμένο και λερό παλτό του έπήγαινε στον «Παρατηρητή». Σκοπός του να πάρει το πάκο των έφημερίδων που τουχε χωρίσει ή διεκπεραίωση και να το πάει στο έφημεριδοπωλείο του Σπετσάκη.

"Ετσι όταν έγω, χειμώνα καιρό, έμπηκα διπλωτής στον «Παρατηρητή» έσμιγα με τον Τωτή κάθε ξημέρωμα. Βέβαια ο Τωτής με πρωτόβρισκε. "Ανοιγε την πόρτα βία, έλεγε το χοντρό ψευδοκαλημέρα, κάθιζε για να πάρει άνάσα και μετά ρωτούσε: -Ποιά μένα; Του έδειχνα το πάκο, το πλησίαζε μά πριν το άνασκαλιάσει άπλωνε χέρι εκεί που δίπλωνα τις έφημερίδες, έπαιρνε τρεις, τις έβαζε στην τσέπη κέγγυριζε κέφευγε.

Μι' από τις πολλές ημέρες θέλησα να τον πειρά-
ξω κέτσι όπως είχε πάλι απλώσει κέπαιρνε τις τρεις
έφημερίδες του είπα με ύφος αυστηρό: —Γιατί τις
παίρνεις; τις πουλᾷς;

—Αναποκοκκίνισε ο Τωτής, με κοίταξε με παράξε-
νο μάτι, έβγαλε τις έφημερίδες και μούπε άγρια:

—Οχι κύιε!...

—Αμ τότε;

—Γυὸ κυίου, μιὰ ικὴ μου!...

—Εγὼ εἶχα ὄρεξη γιὰ πείραγμα κέτσι συνέχισα.

—Μάφου δὲν ξέρεις νὰ διαθάζεις γιὰτί παίρνεις
δική σου;

—Γίνω Μαῖα!...

—“Α ἔχομε καὶ Μαρία;

—Άγρίεψε πολὺ ὁ Τωτής καὶ σὲ δυνατότερο τόνο
μούπε:

—Οχι κύιε κακὴ Μαῖα. Κεῖνη πύνει ρούχα μου!...

Κατάλαβα. Ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Τωτὴ δὲν ξεχνου-
σε νάνταμείθει κάθε πρωί, με μιὰ έφημερίδα, τὴ φτω-
χιά ἐκείνη γυναικούλα ποὺ τὸν καθάριζε καὶ ἴσως
στὸ φτωχικὸ της θάβρισκε ἀνάπαψη.

Μιχάλης Γρηγοράκης



κρητικός καί χριστός

Μιά βολά ἕνας Κρητικός πήγαινε στὴ χώρα. Μεσόστρατα ἀπαντή-
χνει ντου ὁ Χριστός, μεταμορφωμένος σὲ ἄνθρωπο καὶ ρωτᾷ ντονε:

—Γιὰ ποὺ με τὸ καλὸ σὺντεκνε;

—Γιὰ τὴ χώρα, τάπηλογᾷται ὁ ἄλλος εὐτύς.

—Ἄνέ θέλει ὁ θεὸς νὰ λές, συμβουλευγεῖ ντονε ὁ Χριστός.

—Θέλει δὲ θέλει νὰ πάω θέλω... τοῦ ξαναλέει με ἰνάτι ὁ Κρητικός.

—Νὰ λές ἀνέ θέλει ὁ θεός, ξανασυμβουλευγεῖ ὁ Χριστός.

—Εἶπα σου νὰ πάω θέλω, θέλει δὲ θέλει, τοῦ λέει πειστωμένος ὁ
Κρητικός.

Καὶ τοτεσὰς μανίζει ὁ Χριστὸς γιὰ τὸ ἰνάτι ντου, τότε κάνει
βαρθακό καὶ τότε ρίχνει σὲ μιὰ λίμνη ἐκεῖα παραδίπλα. Μὰ τότε λυπή-
θηκε σὲ λιγάκι καὶ τότε ξανακάνει ἄνθρωπο. Καὶ μιὰν ταχυὴ πήρε
πάλι γιὰ τὴ χώρα. Στὸ ἴδιο μέρος νάσου πάλι ὁ Χριστός.

—Γιὰ ποὺ με τὸ καλὸ;

—Γιὰ τὴ χώρα.

—Ἄνέ θέλει ὁ θεὸς νὰ λές.

Ὁ Κρητικός ποὺ σὲ τουτηνὰ τὴ συμβουλὴ θυμήθηκε τὸ παλιὸ
συμβάντο καὶ κατάλαβε στὴ θωριά τοῦ συνομιλητὴ ντου εὐτὸ ποὺ τὸν
ἔκανε βαρθακό, γαέρνει πρὸς τὸ Χριστὸ καὶ λέει ντου με ἰνάτι:

—Θέλει δὲ θέλει νὰ πάω θέλω, εἶδεμὴς... νὰ ἡ λίμνη...

(Ἀπὸ τὶς «Εὐθυμες Κρητικὲς Ἱστορίες» τοῦ Μιχάλη Γρηγοράκη)

ΑΠΟΓΕΜΑΤΙΝΟ

Κάτω στοῦ Φάρου τοῦ παλίου
τὸ λιμανάκι
πιάσανε ρυθμικὸ χορὸ
οἱ ψαρόβαρκες.
Τὴν πετονιά
χορεύουνε τὰ ψάρια.
Τὶς ἡλιαχτίδες πάπομεῖναν
τοῦ μεσημεριοῦ
ψαρεύει ὁ ψαρῶς.

ΓΡΗΓ. ΓΕΩΡΓΟΥΔΑΚΗΣ





ἡ μπαينوβγαροιά

Τοῦ Βασίλη Στ. Θωμαδάκη

—Κουνιαδάκι... Ἔε κουνιαδάκι... Μωρητοῦ Τζαμπιώ... Ποῦ τὸ λετε μωρή... Λώπης ἐκουφαθήκετε οὔλοι σας ντιμπιντούς...

Σὲ μιὰ στιγμή, μὲ τὰ πολλά, ἀκουσε τοῖ φωνὲς ἡ Φωτεινὴ, ἀπὸ μέσα πού ζύμωνε καὶ τοῖ φωνιάζει.

«—Ἐρχομαι κουνιάδα, μόνο ἀνήμενέ με μιὰ οὔλια, γιατί ζυμώνω καὶ τὰ χέρια μου εἶναι ὅλο ζύμες.»

Σὰν ἐπῆγε δὲ καὶ ξεμαντάλωσε ἡ Φωτεινὴ, ὀλοκόκκινη καὶ δρωμένη ἀπὸ τὸ ζυμωτό, ἡ Ζαφειριά, γνοιασμένη καὶ ἀνυπόμονη, τὴν ῥωτᾷ καὶ τοῖ λέει.

«—Ἐμάθετε μπρὲ κουνιάδα πράμα, ἴντ' ἀποκάνει ὁ Ἀντρουλῆς στὸ χάψι πού τὸν ἔχουνε; Ἐπῆγε κιανεῖς σας στὴ Χώρα ν' ἀποστραφ' ἴντα κάνει;»

Κι' ἡ Φωτεινὴ το' ἀπαντᾷ:

—Μὰ ἔμπα λωδὰ νὰ κάτσης νὰ τὰ πούμενε καὶ ξεστομάτου. Τὸ Μανωλιό, ἐπῆγε κείνο νᾶη τὴν εὐκὴ μου σήμερο στὴ Χώρα καὶ γάειρε κι' ἀπονωρίς, στὸ ξεσταλιστὸ ποθές, μόνο πετάχτηκε νὰ δρομιάση τὴν χτημασιὰ μας, ἔκει' ἀπὸ πάνω στὴ χαλέπα μας. Μὰ ἐξεποδαλίστηκε ἄδικα τὸ κουρεμένο, καὶ ταλαπόδερνε ὅλη νύχτα, γιὰ νὰ μπροκάμη νὰ μὴ ταυτέρου-ταυτέρου στὴ Χώρα νὰ κάμη τὴ δουλειὰ ντου. Ἡ πρώτη ντου δουλειὰ ἴτανε νὰ πάη στὸν Τοπανὰ πού ἔχουνε τὸν ἀφέντη ντου, κιοντεμῶς λωδὰ μουδὲ νὰ σιμῶση δὲν τὸν ἀφήκανε, γιατί πρέπει πῶς τὸν Ἀντρουλῆ τὸν ἔχουνε στηλομαχιασμένο στὴ «μπουλίτσα», καὶ δὲν κατέει δὲ κιανεῖς δουδουνέν του μπάρε μου κιανιὰ μπουκιὰ ψωμί, γὴ θὰ τὸν φάη κι' ἡ γι' ἀναφαγιά.»

Τότε ἡ Ζαφειριά, πολὺ ἀνῆσυχη καὶ γνοιασμένη τὴν ῥωτᾷ.

—Μὰ γιὰ πέ μου κουνιάδα, ἴντα ἔχανε μαθῶς μὲ τὸν Μπλαθῆ, κι' ἴντα λοῆς ἀρπαχτήκανε, γιατί ἀκουσα καὶ λένε πῶς τὸν μισέρωσε γιὰ καλὰ, καὶ πῶς στέκει στὸ διχοπέτυχο ν' ἀποθάνη. Λένε πῶς στὰ Σπιτάλια πού τὸν ἔχουνε, τὸν γυρίζουνε μὲ τὸ σκoinί, καὶ πῶς τοῦ θάβουνε μὲ τὸ μπαμπάκι τὸ νερό στὸ στόμα καὶ τὸ πίνει. ἴντα διαολικὸ δὲ ἴτανε κουνιάδα κι' εὐτό, νὰ συνοριστῇ τοῦ Μπλαθῆ καὶ νὰ τὸν ἀσθολῶση, κι' ἂν ἀποθάνη, ὁ ἀντρας σου θ' ἀπομείνῃ ἐπιζῶης στὸ χάψι.»

Κι' ἡ Φωτεινὴ γυρίζει καὶ τοῖ κάνει.

—Ἀχι κουνιάδα, μὰ ἐσὺ δὲ τὸν κατέεις τὸν Ἀντρουλῆ πῶς εἶν' ἀντίδικος καὶ δὲν ἔχει ἀπομονή, παρὰ μόνο μόνο νὰ τοῦ σύρη κιανεῖς ἴντι, δὲν τὸ ἔχει δροσιὰ νὰ τὸν σκοτώσῃ. Ντὰ ἐγὼ μόνο κι' ὁ Θεὸς τὸ κατέει, τὰ ὅσα ἔχω πατηρισμένα στὰ χέρια ντου, γιατί ἀπὸ τὰ νιῶτα ντου ἦτανε φουρλαντισμένος κι' ἀνταγιάντιστος, γιατί μ' ἔχει μισομισερωμένη, λέω πού δὲν τὸν ἔκανα καλὰ καθαρὰ πού μ' ἀναχούρδιζε καὶ μὲ πολέμα. ἴντα νὰ ἔκανα ὅμως ἀπούν' ἀντρας μου, μόνο τοῦ ἄεγα πολλές βολές. Θέμου συχώρεσέ μου, καὶ φώτισέ με ἴντα νὰ γενῶ κι' ἴντα νὰ κάμω γιὰ δὲ σὲ νταγιαντίζω. Πάλι ὅμως δὲν ἤθελα τὸ κακόν του. Μὰ κάτσε νὰ σοῦ πῶ, πῶς καὶ γιάντα φαωθήκανε μὲ τὸν Μπλαθῆ.

Ἐκε πέρα, στοῦ Μπέκο τὸ Λάκκο, πούναι δὲ τ' ἀμπέλι μας, ὡσκαθῶς τό, κατέεις, καὶ εἴμαστε σεφῆδες μὲ τὸν Μπλαθῆ, εἴχαμε εὐγαροσιὰ ἀπὸ μπαμπα μαλὶ καὶ τὸ θυμοῦμαι τάξε ὅσω χρονῶμαι, καὶ περνούσαμε ἀπὸ τὸ χωράφι τοῦ Μπλαθῆ, ἀπὸ τὸ γυραλάκι καὶ πχαίναμε στ' ἀμπέλι μας κάθε βολὰ, στὸ κλάδεμα, στ' ἀμπελοσκάματα, στὰ δισκαφίσματα, στ' ἀπυργίσματα, στὸ τρύγος καὶ κάθε πού θέλαμε.

ἴντα τ' ἀπανώδιωξε δὲ κι' εὐτηνοῦ τ' εὐλοημένου, καὶ μιὰν ἡμέρα ξαφνικὰ πάει καὶ ζευγαρίζει τὴν εὐγαροσιὰ, κι' ἀπόης ἀρχήνιξε νὰ χτίζῃ καὶ τοῖχο στὸ γυραλάκι, νὰ μὴν περνούμε. Νὰ τὸ κάμη κι' ἡ κακῶρα, νὰ πάη στὴν ὥρα πάνω ὁ Ἀντρουλῆς, ὄντὲν ἀπόχτιζε τὸν τοῖχο κι' ὅπως εἶναι ἀντίδικος καὶ μὲ τὸ λίγο λίγο παίρνει φωθιά, χύνεται καὶ τοῦ χαλὰ τὸν τοῖχο, κι' ἀρχινὰ ὁ καυγᾶς. Πιάνει δὲ ὕστερα μιὰ βολάκα ὁ Μπλαθῆς καὶ τὴν ἀσφεντουρά τ' Ἀντρουλῆ κι' ὅμως ἤθελ' ὁ Θεὸς καὶ τὴν ἔφαι ἀτζιφα στὸν ὦμο, καὶ τοτεσὰς ξεστελιώνει κι' ὁ δικός μου καὶ σηκώνει τὴν κατσούνα καὶ τοῦ θέτει τὴν κατσούνε καὶ τὴν ῥωτᾷ στὸ ριζαῦτι καὶ πέφτει χάμαί σὰ τὸ κολοκύθι κυλιομάτωτος.

Ἀρχινὰ τὸν δὲ ὕστερα τοῖ ραβδὲς ἀπὸ πάνω, καὶ πρέπει πῶς δὲν τ' ἀφῆκε φώληση γιὰ φώληση στὸ κορμί ντου νὰ μὴ τὴν μαμαδιάσῃ.

"Ότι κι' άκούσανε ύστερα την τρα-
θάγια γύρου γύρου, άναμαζώχτηκε
κόσμος, και τονέ παίρνουνε σηκω-
τό στην τάβλα και τονέ φέρνουνε
στο χωριό και την ίδια μένη ώρα το-
νέ τρέξανε στα Σπιτάλια. Μπρόφτα-
ξε δά ύστερα τὸ Καρακόλι, και πχι-
άνουνε οί ζαφτιγιέδες τὸν 'Αν-
τρουλή και τονέ τσελεκώνουνε,
και μιὰ και δυό, τονέ πήγανε τσε-
λεκωμένο στή χώρα, και τονέ χώ-
νουνε στο χάψι στην πουλίτσα.
'Εδά, δά μόνο ὁ Θεός τὰ κατέει
τά θάλια ντου. "Αχι κουνιάδα,
μά μάς τὰ θάσανά μας είνιε πολ-
λά, γιατί ὁφέτος τάξε, ὡσκαθώς τὸ
κατές κι' ἀπάτῃ σου, οὐλή ἡ χρονέ
ήτανε γιά μάς γουρσουζοχρονέ.
Στήν ἀρχή σπληνιάζει ἡ γι' ἀελάδα
μας, κι' ἐβγαλε κι' ἕνα θγαρτό στή
μουσταρέ σάν τὸ χελώνι, κι' ἔληξε
νά ψοφήση, ύστερα ἐκοράκισε ἡ
γουρούνα μας, κι' ἀπόης ἀβδελιάζει
ἡ προβατίνα μας, μουνουχιάζουνε
τὰ σπαρμένα μας, και δέν ἐβγά-
λαμε μουδὲ τὸν σπόρο, και στήν
ύστεργιά κοριζιάζουνε και τρεῖς ὁρ-
θες μου και μοῦ ψοφήσανε. Εἶναι
δά κουνιάδα γῆ δέν εἶναι μεγάλη
ἀτσιποδιά, και νὰ μάσε θρή κι' ἀπο-
πάνω ὁ καζάς τ' 'Αντρουλή. Θέ μου
συχώρεσέ μου... Εἶναι και τὸ λαμ-
πιώ μας στο Στρατός σάν τρεῖς χρό-
νους ἐδά, κι' ὄντὲ τοῦ σθουρίξη μᾶ-
σε γράφει μιὰ κατσούνε, κι' ἀπόης
κάνει ὀξω νοῦ. "Αχι κουνιάδα, ἀ-
κουσε νὰ σοῦ πῶ και τὸ ἄλλο. "Ε-
κατσα και μιὰν κλωσσοῦ, κι' ἐβεκά-
τση εἴκοσι ἀθγά, οὐλα θατεμένα ἔ-
να ἕνα, και μιὰς κοπανιάς τσῆ χτυ-
πά σάν τὴν τροζάδα και σηκώνεν-
τον ξαφνικά και τὰ παραιτά, και
μοῦ τὰ κόρνιασε, και μοῦ 'θγαλ'
ἡ γι' ἀφορεσμένη μόνο δέκα. "Υ-
στερα ὁμως καθίζω μιὰν ἄλλη, και
τσῆ θέτω εἰκοσπέντε κι' εὐτὰ οὐλα
θατεμένα, και στήν ἀρχή τὰ πύρω-
νε καλά, ξαφνικά ὁμως τσῆ χτυπά
κι' εὐτηνῆς ἡ τροζάδα, και τὰ πα-
ραιτὰ μιὰν ἡμέρα και στρώνει πέρα.

Παίρνω τηνέ κι' ἐγὼ ὀξαποπίσω και
τὴν ἐζύγωνα, κι' ὁπως ἦταν ἔτοιμη
νὰ ρουθάρη στή Στυλιανῆς τὸ σω-
χωράκι, θωρῶ κι' ἐκατέβαινε ἀπὸ τῆ
μεριά κεινηνά, ὁ σύντεκνός μου ὁ
Μαθιός και τοῦ φωνιάζω: —'Απάν-
τα σύντεκνε νὰ χαρῆς τὰ κοπέλια
σου τὴν κλωσσοῦ μου νὰ τὴν πιάσω,
κι' ἀνέ μπορῆς κιόλας κάτσε μου
τὴν σύντεκνε τὴν ἀφορεσμένη, μά
μιστὸ θὰ κάμης, νὰ μὴ μοῦ κορνιά-
σῃ τ' ἀθγά.

"Ο σύντεκνός μ' ὁ κακόρκος, σάν
νὰ σαρσίντισε και γυρίζει και μοῦ
λέει:

—Μὰ δὲ μπορῶ γω συντέκνισσα
νὰ κάνω εὐτῇ τῇ δουλειά, νὰ τζι-
ρητῶ και νὰ ζυγώνω τὴν κλωσσοῦ,
μόνο ἀστηνέ συντέκνισσα, μά μονα-
χήτῃ θὰ γαιέρη.

Κιοντεμῶς ἐγὼ τοῦ ξαναλέω.

—"Οἱ σύντεκνε, ἀν ἀνημένω γω
νὰ γαιέρη μοναχῇ τζῆ, θ' ἀποκρυ-
γιάνουνε τ' ἀθγά, μόνο σύντεκνε
ξάνοιξε νὰ μοῦ τὴνέ κάτσης ἀν μπο-
ρῆς, κι' ἀποῦ τὸ Θεὸ θὰ τὸ θρῆς.
Λέγε τσῆ κλοῦ, κλοῦ, νὰ κλωσσοῦ
μου νὰ και θὰ ἰδῆς πῶς θὰ κάτση!...

Κι' ὁ κακόρκος ὁ σύντεκνός μου,
καλὴν τοῦ ὥρα, ἔκανε ὁτι τοῦ 'πα
κι' ἐκατσέ μουτηνέ, ὁ Θεός νὰ τοῦ
γράφη χρόνους. "Εδεσά τὴνέ ὁμως
κι' ἐγὼ ύστερα στ' αὐτῇ τσῆ κοφί-
νας πού τσῆ 'χα τῇ φωλιάτῃ, κι'
ἐβγαλέ μου ἀποῦ τὰ εἰκοσπέντε τὰ
εἴκοσι, και τ' ἀποδέλοιπα ἀπομείνα-
νε οὔργια. Μὰ μαγάρι νὰ μᾶσε λεί-
πανε οἱ γι' ἄλλες νταλαθέρες τ' 'Αν-
τρουλή, και δὲ μὲ γνοίξε μένα,
μόνο δὰ θὰ πουλήσωμε ὅτι ἔχομε
και δέν ἔχομε, νὰ τὰ φάνε οἱ ντα-
θάδες κι' οἱ δικηγόροι.

Θέ μου συχώρεσέ μου.

Β. Στ. Θωμαδάκης



ΧΑΝΙΩΤΙΚΕΣ ΡΟΥΓΕΣ

"Αχ τῆς ζωῆς μου ὁ καημός!... Χανιώτικές μου ρούγες
πού μέσα στήν ἀπλοϊκή, ξέγνοιαστη πολιτεία
ἀπλώνεστε ἀρχοντικά σάν ἀετοῦ φτεροῦγες
νά σᾶς περνῶ, νά σᾶς θωρῶ καί νά μὴ σᾶς χορταίνω
καί τὴ χαρά, τὸ θαυμασμὸ μέσα μου νά πληθαίνω.

Μιχάλης Γρηγοράκης



Στενό του Τοννά



Ἀπὸ τὸν Τοπανα



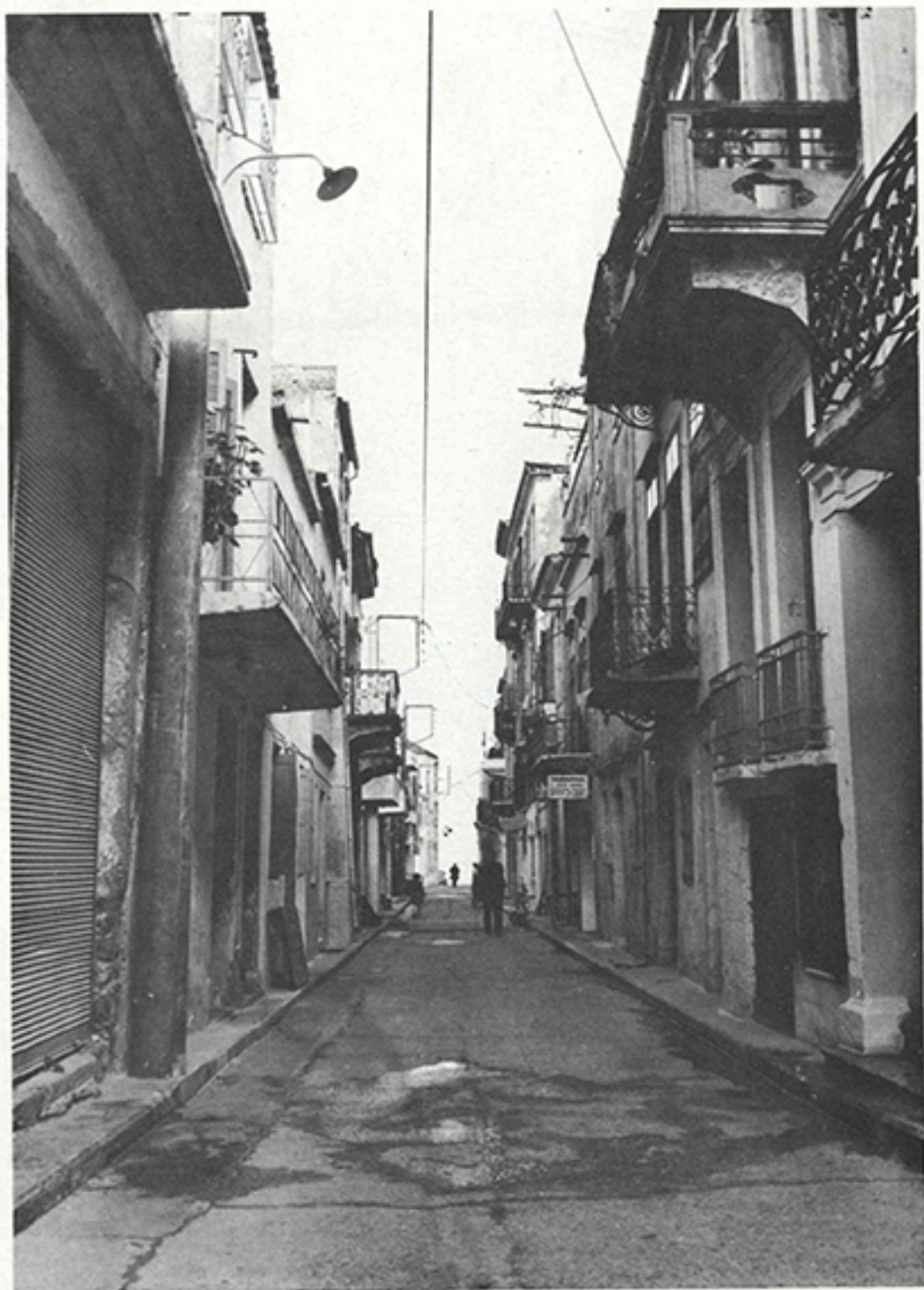
Ἁγ. Ρόκκος πλατεία καὶ στενὸ στὴ Σπλάντζα



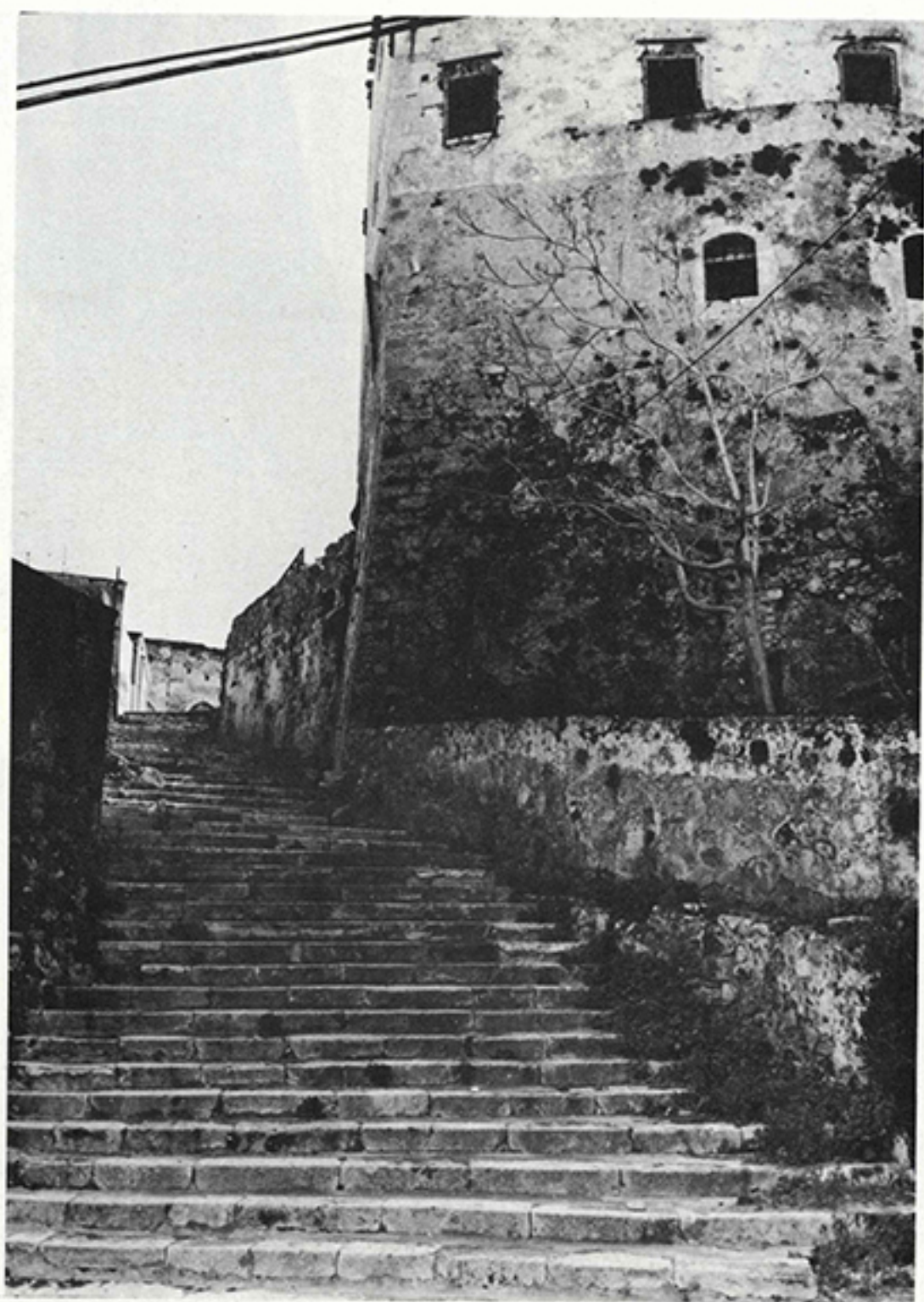
Μιά γωνιά του Σαντριθανιού



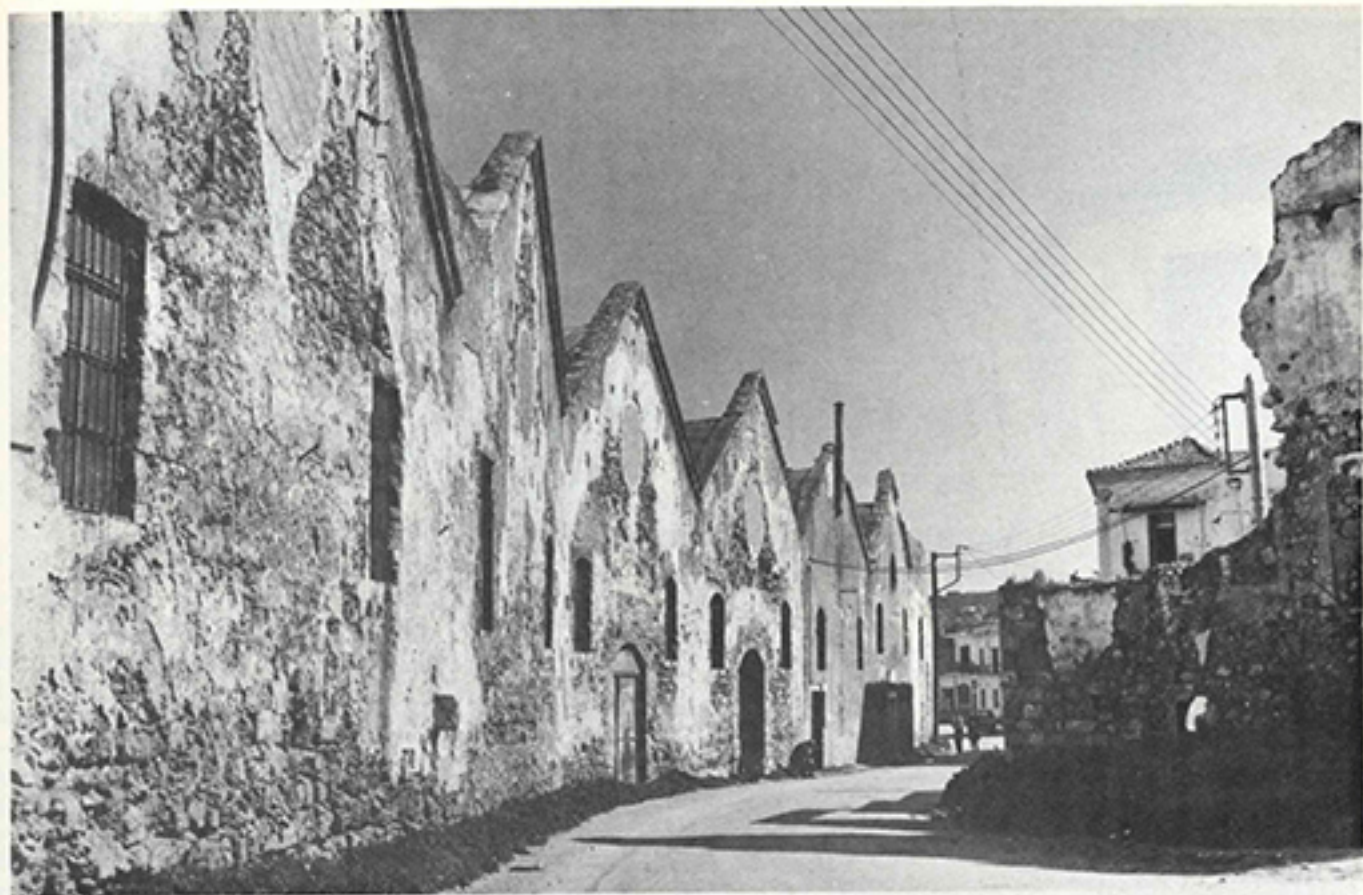
Ρούγα στο κάτω Κούμ-Καπλί



Ροῦγα τῆς Ὁθραιακῆς



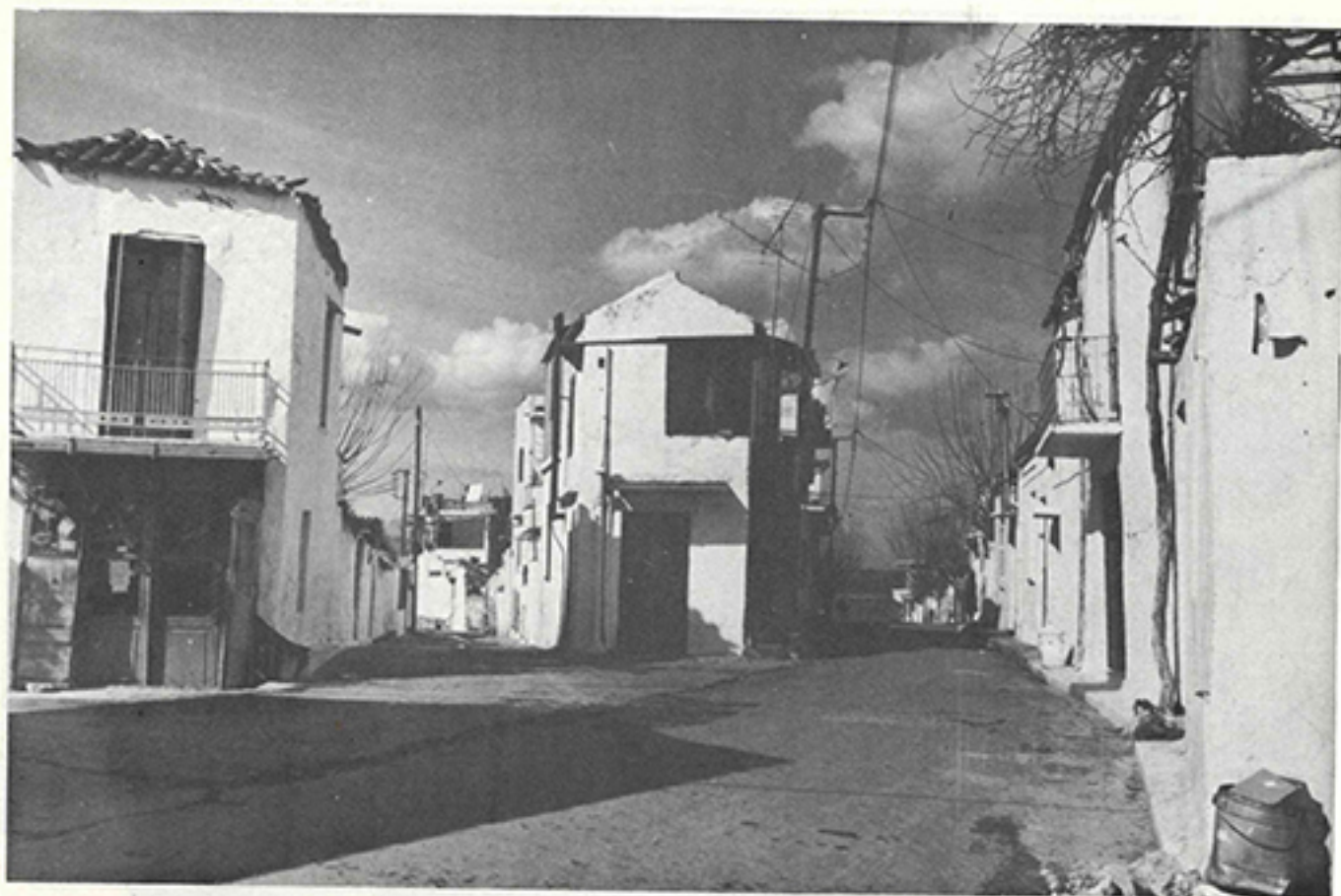
Ἀνηφοριὰ στὸ Καστέλλι



Δρομάκι στις Χιόνες



Πρός τὰ Σχοινοπλοκάδικα



Δίοτρατο της Νέας Χώρας



Από το πάνω Κούμ-Καπί

ή παλιά μας πόλη

ΠΟΥ ΘΑ ΒΡΗ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΗΣ:

Πέρασε πριν λίγο καιρό από τα χέρια μου, για υπηρεσιακούς λόγους, ή διαδικασία της προκηρύξεως διαγωνισμού, από τον Δήμο, για την εκπόνηση μελέτης «αναδείξεως και προστασίας της παλαιάς πόλεως Χανίων». Και το γεγονός αυτό, σε ώρες περισυλλογής, στις ώρες εκείνες που ο άνθρωπος, αποζητά την ξεκούραση του νου και του σώματος, ένα γεγονός τοῦ φέρνει στη σκέψη παλιά πρόσωπα και καταστάσεις, μουδωσε την εύκαιρία: Νά αναπολήσω την παλιά πόλη μας, όπως εγώ την έζησα, μέσα στα σκοκάρια της, τα παιδικά και τα έφηβικά μου χρόνια. Και να σκεφτώ: Είναι δυνατό, όσο και αν την αναδείξουμε, όσο και αν την αναστηλώσουμε, όπως ήταν πρώτα, να της ξαναδώσουμε την παλιά της ζωή, τους παλιούς της ανθρώπους και την ζωντάνια της, που μόνο εκείνοι που την έζησαν μπορούν να νοιώθουν την αξία της και τη μεγαλωσύνη της;

Μπορεί να ξαναστελιώσουμε, όπως ήταν παλιά, τη γραφική συνοικία του Καστελλιού. Πώς θα της δώσουμε όμως το πνεύμα της, τη ζωντάνια της, τους γραφικούς της τύπους; Είναι δυνατό να ξαναζήση το παλιό, το αξέχαστο, για εκείνους που το έζησαν, Καστέλλι με τα τυπογραφεία των Χανιώτικων έφημερίδων συγκεντρωμένα σ' αυτό; Πώς είναι δυνατό να ξαναζωντανέψη το καφενείο της μουρνιάς, εκεί στο δρόμο προς την Μεραρχία, όπου τις ηλιόλουστες μέρες, μαζευόντουσαν οι βετεράνοι της Χανιώτικης δημοσιογραφίας και μεταξύ ενός ταθλιού και μιάς πρέφας συζητούσαν και τα προβλήματά τους άλ-

λά και την πολιτική κατάσταση. Έκεί τις ώρες της μεσημεριάτικης ανάπαυλας συγκεντρωνόταν ο Γιάννης Αποκορωνιώτης, ο Μαρδοκωστής, ο Αντώνης Μπορτολής, ο Γιώργης Μπριλλάκης, ο Μανώλης Μπακλατζής, επαγγελματίες εκδότες έφημερίδων του μεσοπολέμου. Και γύρω τους οι φτασμένοι, τότε, συντάκτες τους, ο Κωστής Φουρναράκης, ο Γιάννης Βιστάκης, ο Στάθης Κοτρώνης, ο Σπύρος Μαρής, ο Γιάννης Μαθιουδάκης, ο Βασίλης Περπυράκης, ο Πέτρος Μαρκαντώνης, ο Ρούσος Κτιστάκης κ. ά. καθώς και οι νεοσσοί τότε Γιάννης Μανωλικάκης, Θρ. Χατζάκης και μερικοί άλλοι που μου διαφεύγουν τώρα. Συχνά παρέα τους και ο Κυριάκος Μητσotάκης (έκδότης του «Κήρυκα») και ο Αριστομένης Μητσotάκης (έκδότης της «Ήχώ της Κρήτης») μαζί με τον άχώριστό του Μαρματόγιαννη.

Μπορεί να ξαναδώσουμε στο Καστέλλι τις παλιές του καμάρες, τις γκρεμισμένες από τις γερμανικές βόμβες και τα παλιά κτίριά του, θα το δώσουμε όμως το καφενείο του Γιώργη του Μπυράκη; Το όμορφο εκείνο καφενείο που έσφυζε από ζωντάνια και όπου τα μεσημέρια και τα απόβραδα μαζευόντουσαν τα πρωτοπαλλήκαρα του βενιζελισμού της περιοχής με έπικεφαλής τον Γιώργη Παραδομενάκη, τον δυναμικό εκείνο Χανιώτη, αλλά και τον ίδιο τον καφετζή και έλυναν όλα τα πολιτικά προβλήματα του τόπου και άσπραφταν και θροντούσαν κατά του αντιβενιζελισμού, ενώ σε μιά γωνιά, ο Κοντογιάννης ο μαραγκός, γνωστός αντιβενιζελι-

κός, έπινε μόνος του και άμιλητος τον καφέ του.

Και ή Έβραϊκή όσο κι' αν αναστηλωθή όσο και αν πάρη την παλιά της μορφή δεν θα ξαναβρή την παλιά ψυχή της. Δεν θα ξαναβρή την ζωντάνια της, εκείνη που όσοι την έζησαν δεν μπορούν να την ξεχάσουν. Και δεν θα ξαναβρή την παλιά ψυχή και ζωντάνια της γιατί δεν θα υπάρχει το γραφικό έβραϊκό στοιχείο, που το έπνιξαν οι Γερμανοί στην κατοχή, στα άνοιχτά του Κρητικού πελάγους. Πώς θα ξαναζήση ή παλιά Έβραϊκή χωρίς το γραφικό Ραββίνο της, χωρίς τον δάσκαλο τον Όσμο, χωρίς τους Καμόντηδες, τον Βήτα και τους άλλους «μουσικάντηδες» που με τα θιολιά και τα μανδολίνα τους διασκέδασαν την εποχή εκείνη όλους τους Χανιώτες; Και αν ακόμη ξαναστηλωθή ή Συναγωγή τους τι το όφελος, αφού εκείνες οι γραφικές λειτουργίες τους με την συμμετοχή όλου σχεδόν του έβραϊκού στοιχείου δεν θα υπάρξουν πιά. Όπως δεν θα υπάρξουν και εκείνες οι τελετές των γάμων τους τις οποίες παρακολουθούσαν και πάρα πολλοί Χανιώτες Χριστιανοί.

Αλλά και το γραφικό το άνεπαγάληπτο Σαντριβάνι μας, το καμάρι των παλιών Χανίων, δεν θα μπορέση ό,τι και να το κάνουν να ξαναγυρίση στις παλιές, τις όμορφες και δοξασμένες μέρες του. Και πώς να ξαναγυρίση όταν δεν θα υπάρχουν πιά, ό,τι κι' αν γίνη, εκείνα τα ξεσηκώματα όλων σχεδόν των Χανιωτών, που έγιναν σε κάθε άφιξη του βαποριού της γραμμής. Όταν δεν θα

ΑΛΗΘΕΙΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

*Teng N. = Hengding B.

Andersson, G. and J. E. Eriksson. 1992. The effects of the 1991-1992 drought on the population dynamics of the European spruce sawfly (*Pristiphora abietis* L.) in Sweden. *Entomol. exp. appl.* 67: 1-12.

[illegible]

30

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

[illegible]

W. ATTALA, Y. HAITONG
THE UNIVERSITY OF ATTALA

[illegible]

By furthering and applying to
"Every one's Responsibility, Right
of view the different nations"

ΟΙ ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ ΑΝΕΛΕΥΣΑΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΠΙΣΤΕΥΣΑΝ, ΔΕΙΝΟΝ ΤΟΝ 'ΕΛΛΗΝΑ' 'ΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΚΑΙ ΔΕΔΕΥΜΕΝΟΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ.

ΣΟΒΑΡΗ ΚΡΙΣΗ!
ΑΓΓΑ ΤΥΠΟΥ

ΟΙ 'ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΙΜΟΙ ΔΙΟΡΓΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΕΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙΝΟΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΕΥΣΗΣ ΤΗΣ 'ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ' ΤΥΠΟΥ.

ΚΑΙΝΟΜΕΝΟΙ

КНРҮЭ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΑΡΧΩΝ

XANIA KTOU KET² A 1988 4 664

АВТОРЫ - АВТОРЫ КРАСНОЙ К. А.

ΨΥΧΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

[illegible]

*Eylem için ilgili kurumlar
İdare: İlçe - Belediye

[illegible]

10

[illegible]

100-443886-1

[illegible]

the 1980s, the 1990s, and the 2000s.

THAMATA

(Faint handwritten notes)

[illegible]

supply of
San. House
building

4. **Transportation**
 5. **Taxes**
 6. **Utilities**
 7. **Insurance**
 8. **Medical**
 9. **Education**
 10. **Recreation**
 11. **Religion**
 12. **Philosophy**
 13. **Art**
 14. **Science**
 15. **History**
 16. **Geography**
 17. **Politics**
 18. **Economics**
 19. **Social**
 20. **Law**
 21. **Business**
 22. **Industry**
 23. **Technology**
 24. **Environment**
 25. **Health**
 26. **Food**
 27. **Drink**
 28. **Smoking**
 29. **Drugs**
 30. **Alcohol**
 31. **Sex**
 32. **Relationships**
 33. **Family**
 34. **Children**
 35. **Elderly**
 36. **Disability**
 37. **Death**
 38. **Funeral**
 39. **Burial**
 40. **Cremation**
 41. **Organ Donation**
 42. **Will**
 43. **Estate Planning**
 44. **Trusts**
 45. **Gifts**
 46. **Charitable**
 47. **Non-Profit**
 48. **Government**
 49. **Local**
 50. **State**
 51. **Federal**
 52. **International**
 53. **Global**
 54. **World**
 55. **Universe**
 56. **Cosmos**
 57. **Space**
 58. **Time**
 59. **Life**
 60. **Death**
 61. **Rebirth**
 62. **Resurrection**
 63. **Immortality**
 64. **Paradise**
 65. **Heaven**
 66. **Hell**
 67. **Purgatory**
 68. **Limbo**
 69. **Limbo**
 70. **Limbo**
 71. **Limbo**
 72. **Limbo**
 73. **Limbo**
 74. **Limbo**
 75. **Limbo**
 76. **Limbo**
 77. **Limbo**
 78. **Limbo**
 79. **Limbo**
 80. **Limbo**
 81. **Limbo**
 82. **Limbo**
 83. **Limbo**
 84. **Limbo**
 85. **Limbo**
 86. **Limbo**
 87. **Limbo**
 88. **Limbo**
 89. **Limbo**
 90. **Limbo**
 91. **Limbo**
 92. **Limbo**
 93. **Limbo**
 94. **Limbo**
 95. **Limbo**
 96. **Limbo**
 97. **Limbo**
 98. **Limbo**
 99. **Limbo**
 100. **Limbo**

ἀκούγονται τὰ χαρούμενα συρίγματα τοῦ θαπορακιοῦ τοῦ Κοκολάκη ποῦ προάγγελλε τὴν ἀφίξη αὐτῇ καὶ ποῦ τραβώντας πίσω του τίς μαοῦνες ἐπήγαινε νὰ ὑποδεχθῇ τὸ θαπόρι ποῦ ἐφθανε, ἐξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. "Ὅταν δὲν πρόκειται νὰ ἀκουσθοῦν οἱ θροντερὲς φωνές τῶν ἀξέχαστων θαρκάρηδων (Σαλή, Τρικούπη, Ἀλευράκη, Πολιτόπουλων, Κολιακούδη κλπ.). "Ὅταν δὲν θὰ ξανακουσθοῦν τὰ χαρούμενα συρίγματα τοῦ ἀσπρου θαπορακιοῦ, τοῦ «Ἀκρόπολις» ποῦ ἐγίναν λυπητερά ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποῦ πέθανε ὁ Μεγάλος Κρητικός, ὁ Λευτέρης Βενιζέλος.

Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ζήσει ξανά τὸ παλὸ Σαντριβάνι ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχει σ' αὐτό, τὸ καφενεῖο τοῦ Μπουρνέτα, ὅπου μαζευόντουσαν οἱ παλαιοὶ Χανιώτες ἐφημεριδοπῶλες, ὁ Πλαστήρας, ὁ Γιαννακόφ, ὁ Ἀλευράκης, ὁ Σπετσάκης, ὁ νεαρὸς τότε Γιώργης Ὁρφανίδης καὶ περίμεναν εἴτε νὰ πάρουν τὰ ἀθηναϊκὰ φύλλα, πάντοτε κυκλοφοροῦσαν τρεῖς μέρες ἀργότερα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, εἴτε κάποιο παράρτημα τοπικῆς ἐφημερίδας (ἦταν τακτικὰ τότε τὰ παραρτήματα μέχρι τὴ δικτατορία τοῦ Μεταξά). "Ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχει οὔτε τὸ καφενεῖο τοῦ Μαυροκάφαδου;

Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορέσει ὅπωςδήποτε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν παλιὰ του αἴγλη τὸ Σαντριβάνι καὶ ἡ περιοχὴ του ὅταν δὲν θὰ μπορέσουν νὰ ξανασταθοῦν ἡ ταβέρνα τοῦ Μπάρμπα Ἡρακλῆ, μὲ τὴν πασίγνωστη στοὺς παλαιοὺς Χανιώτες φασολάδα τῆς, τὸ μαγέρεο τοῦ Μανώλη Νικολιδάκη, τὸ «Μὴ τὸ θιάζης» ὅπως λεγόταν, (κάτω ἀπὸ τὰ σκαλοπάτια τῆς «Πλάζας») τὸ ἀλησμόνητο ἐκεῖνο οἶνοπαντοπωλεῖο τῶν Λαμπάκηδων, ὅπου μπορούσε νὰ ἀγοράσῃς ἀκόμα καὶ μιὰ ἐλῆθ ἢ ἓνα σπέρτο ἢ ἓνα τέταρτο τῆς σαρδέλλας. Οὔτε θὰ μπορέσουν νὰ ὑπάρξουν ξανά τὰ ζαχαροπλαστεία τοῦ Ψαρουδάκη καὶ τοῦ Φραντζεσκάκη, στὰ ὁποῖα μαζευόντουσαν οἱ ἀρχοντάνθρωποι, ὄνομα καὶ πράμα, Χανιώτες καὶ οἱ δανδῆδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οὔτε καὶ τὸ ζαχαροπλαστεῖο τοῦ «Μέλι-Μέλι» ἐκεῖ στὸ Ἀράπ Τζαμί ὅπου τὰ ἀθῶα ραντεβουδάκια τῆς τότε μαθητιώσης νεολαίας.

Δὲν θὰ ὑπάρξουν ξανά αὐτὰ ὅπως δὲν θὰ ὑπάρξουν καὶ τὰ πα-

οῖγνωστα ἐμπορικὰ τοῦ Βατικιώτη, τοῦ Λούβαρη, τοῦ Κουτρομπά, τοῦ Ὑσμίου, τῶν Ἰσχακίδων καὶ τῶν Κοέν. Καὶ ποῖος ἀραγε σημερινὸς Χανιώτης θὰ μπορέσῃ νὰ ξαναστήσῃ τὸ περίφημο ἐκεῖνο λουκουματζίδικο τοῦ Θεοδωρῆ Κτιστάκη, τοῦ ἐκλεκτοῦ ἐκείνου Χανιώτη κι' ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, τοῦ θυμόσοφου, ποῦ ὅλοι ἀποζητοῦσαν τὴν συντροφιά του, τὴν ἐκλεκτὴ παρέα του καὶ ποῦ ἡ σκληρὴ μεταπολεμικὴ ζωὴ τὸν ἐξόρισε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ βρῇ ἐκεῖ τὸ θάνατο μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη πόλη, μακριὰ ἀπὸ τὸ Καστέλλι του ποῦ νοσταλγοῦσε μέχρι τὴν τελευταία του στιγμή.

Ἀλλὰ τί νὰ πρωτοθυμηθῇ κανεὶς καὶ τί νὰ πρωτογράψῃ γιὰ ἐκεῖνα τὰ παλὰ τὰ ἀνεπανάληπτα Χανιά μας, ὅταν μάλιστα τάζησε μόνο στὰ παιδικὰ καὶ τὰ ἐφηβικά του χρόνια καὶ ποῦ τὴ σκέψῃ καὶ τοὺς ὁρατισμοὺς του σκεπάζουν οἱ εἰκόνες φρίκης τῶν ἀνελέητων γερμανικῶν βομβαρδισμῶν τοῦ 41 καὶ οἱ φλόγες, ποῦ ἐβλεπε, ψηλὰ ἀπὸ τὴ Μαλάξα νὰ καίνε τὴν πόλη τὴν πολυαγαπημένη.

Μπορεῖ νὰ ξαναδῶσουμε στὰ Χανιά μας τὴν παλιὰ τους εἰκόνα. Τὴν ψυχὴ τους ὅμως τὴν παλιὰ καὶ τὴν ζωντάνια τους, ποῦ θὰ τίς βροῦμε νὰ τοὺς τίς ξαναδῶσουμε; Γιατί ἐφυγαν καὶ οἱ δύο. Τίς τραυμάτισαν βαρεῖα οἱ γερμανικὲς βόμβες καὶ οἱ σύγχρονοι ἐξελίξεις; ἢ μοντέρνα ἀρχιτεκτονικὴ, τὸ τσιμέντο τοὺς ἐδῶσαν τὴ χαριστικὴ βολή. Μπορεῖ ὅμως νὰ διατηρηθῇ ἡ μνήμη τους, ἂν οἱ νέοι λογοτέχνες τοῦ τόπου ἀσχολοῦνται, κάπου-κάπου, γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό. Εὐτυχῶς ἔχουν διασωθῇ οἱ ἐφημερίδες τοῦ καιροῦ ἐκείνου καθὼς καὶ πολὺ φωτογραφικὸ ὑλικό. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν καὶ δύο σχετικὰ βιβλία. Τοῦ Γιώργη Δημοτάκη καὶ τοῦ παλαιοῦ Χανιώτη δημοσιογράφου καὶ Δημοτικοῦ Συμβούλου κ. Μίνω Νικολακάκη, ποῦ ἦταν καὶ παραμένει λάτρης καὶ νοσταλγὸς τῶν παλιῶν Χανίων. Ὑπάρχει λοιπὸν ὑλικὸ γιὰ τοὺς λογοτέχνες μας γιὰ νὰ ξαναζωντανέψουν μὲ τὰ γραπτά τους τὴν μνήμη τῆς παλιᾶς πόλεως. Ἄς τὸ κάνουν. Εἶναι χρέος τους πρὸς τὸν τόπο ποῦ τοὺς γέννησε.

ΜΙΧΑΗΛ Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΑΚΗΣ

29 τοῦ ἰοῦλη 1938

ἱστορική μέρα γιά τά χανιά

Ἔτος 1938. Τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἰδιαίτερα τὴν Κρήτη, ἐμάστιζεν ἡ βασιλομεταξική δικτατορία ποὺ κηρύχθηκε στίς 4 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1936. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, εἶχε γονατίσει κάτω ἀπὸ τὰ θάρβαρα κτυπήματα καὶ τὶς ἀγριεὶς ἀφαιμάξεις τοῦ Κράτους τῶν Μανιαδάκηδων καὶ ἐκαλεῖτο, κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τοῦ θούρδουλα, νὰ προσφωγῇ σὺν Ἐθνάρχῃ, σὺν Πρῶτῳ Ἐργάτῃ καὶ σὺν πρῶτῳ Ἀγρότῃ τῆς Χώρας τὸν Ἰωάννη Μεταξά! Ἡ Κρήτη, πιστὴ στὴν ἀγωνιστικὴ ἱστορία της καὶ συνεπὴς στίς φιλελεύθερες παραδόσεις της, πάντα ἀδούλωτη στὸ φρόνημα καὶ στὴν ψυχὴ, ἀρνήθηκε νὰ προσκυνήσῃ κι' αὐτὴ τὴν τυραννίαν. Μὲ σφιγμένα τὰ δόντια, ὁ Κρητικὸς λαὸς περίμενε τὴν κατάλληλὴν ὥρὰ γιὰ νὰ ξεσηκωθῇ ἐναντίον της. Καὶ ὁ Χανιώτικος λαός, ὁ λαὸς τῆς ἱστορικῆς καὶ ἀδόμαστης δημοκρατικῆς Πρωτεύουσας τῆς Κρήτης, πάντα πρωτοπόρος καὶ πρωταγωνιστής, στοὺς ἐθνικοὺς καὶ δημοκρατικοὺς ἀγῶνες, διεκδικοῦσε κι' αὐτὴ τὴν φορὰ τὸ ἐπαναστατικὸν — ἀπελευθερωτικὸν προβάδισμα. Ἀπροσάρμοστος φύσει πρὸς τὶς ταπεινωτικὰς καὶ θάρβαρας συνθήκας τῆς πολιτικῆς σκλαβιάς, ἦταν ἰδιαίτερα ἀνυπόμονος καὶ ἀποφασισμένος νὰ ξεσηκωθῇ μιὰ ὥρὰ γρηγορότερα καὶ νὰ πετάξῃ τὸ ἀποφασιστικὸ ΟΧΙ τοῦ στὰ μούτρα τῶν Τυράννων. Πρῶτος καὶ μόνος αὐτὸς σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα εἶχε πρὶν διακηρύξει ἐδῶ στὰ Χανιά, μὲ τὴν παλληκαρίσια φωνὴ τοῦ Δημάρχου του, τοῦ Γιάννη Μουντάκη, μπροστά, πρόσωπο μὲ πρόσωπο, στὸ Βασιλιά Γεώργιο Β' καὶ στὸν ἐγκάθετό του δικτάτορα Μεταξά, τὴν ἀσυμβίβαστη ἀντίθεσίν του πρὸς τὸ ἀνελεύθερο καθεστῶς τους καὶ τοὺς εἶχε καλέσει νὰ ἀποκαταστήσουν τὶς συνταγματικὰς λαϊκὰς ἐλευθερίας πρὶν ξεσπάσῃ θίαια ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἀγανάκτηση τοῦ λαοῦ ἐναντίον τους.

Μάταια ὅμως στάθηκε ἡ προειδοποίησις αὐτή. Καὶ ὅταν ξημέρωσε ἡ 29η τοῦ Ἰοῦλη τοῦ 1938, ὁ Χανιώτικος λαὸς μὲ τὴν συμπαράστασιν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου, σήκωσε ἐπαναστατικὰ τὴ Σημαία τῆς Ἐλευθερίας, ἀποφασισμένος νὰ ἀνακτήσῃ τὶς ἐλευθερίας του μὲ κάθε θυσία. Μέσα σὲ λίγες ὥρες, τὸ τυραννικὸ καθεστῶς εἶχε καταλυθῇ στὰ Χανιά καὶ στὴν περιοχὴ τους. Καὶ τὰ Χανιά, ἐνοπλὰ ἐπανηγύριζαν καὶ ἐχαιρέτισαν μ' ἐνθουσιασμό μιὰ ἀκόμη φορὰ στὴ μακραίωνη, τὴν πολυπαθὴ καὶ ἀγωνιστικὴν ἱστορικὴ πορεία τους, μιὰν καινούργια λαμπρὴν ἀπελευθέρωσιν.

Δυστυχῶς, τὰ Χανιά χάρηκαν πολὺ λίγο τὴν ἀπελευθέρωσίν τους. Γιὰ τὸ ἐπαναστατημένον λαὸς τους ἔμεινε μόνος στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα καὶ ἀπομονωμένος ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους, γιὰ σφάλματα καὶ παραλείψεις ἄλλων, ποὺ δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ διατηρήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς ἐλευθερίας παρ' ὅλο πού ἦταν ἀποφασισμένος καὶ ἔτοιμος νὰ κάμῃ γι' αὐτὸ κάθε θυσία. Καὶ ἔτσι χάθηκε μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία γιὰ νὰ καταλυθῇ ἡ Βασιλομεταξική δικτατορία, πού, ξαίροντας τὴν ἐχθρότητα ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶχε καταληφθῇ ἀπὸ πανικὸ μόλις ἐφθασε στὴν Ἀθῆνα ἡ εἰδησιὰ τοῦ λαϊκοῦ κινήματος τῶν Χανίων.

Πάντως, ἡ 29η τοῦ Ἰοῦλη τοῦ 1938 εἶναι μιὰ μεγάλη ἱστορικὴ χρονολογία. Ἔχει δικαιοματικὰ καταλάβει μιὰ ξεχωριστὴ καὶ τιμητικὴ θέσιν στὴν ἱστορίαν τῶν λαϊκῶν ἀπελευθερωτικῶν κινήματων τοῦ Τόπου καὶ στὴν ἱστορικὴ μνήμην τοῦ λαοῦ μας καὶ ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὰ Χανιά μας, ἰδιαίτερα, μποροῦν νὰ τὴ θυμούνται καὶ νὰ τὴ μνημονεύουν μὲ περηφάνια.

A.M.M.

ὁ κρητικός μπροστά στο θάνατο

Ἐξ ὧν γνωρίζω, στή δημόδη μας ποίηση περιέχονται δέκα τουλάχιστο ακόμη τραγούδια πού ἀναφέρονται εἰς τὸν θάνατον. Σ' ἄλλο διεκτραγωδεῖται ἡ φρικτὴ θέση στὴν ὁποία περιέρχονται οἱ γονεῖς, ἡ μάνα ἰδίως, σὰ θάβουν τὸ παιδί τους, σ' ἄλλο ὁ πόνος καὶ ἡ ὀρφάνια τῆς συζύγου πού καθίσταται χήρα, σ' ἄλλο ὁ πόνος τῶν συμπολεμιστῶν, τῶν ὁμοεθνῶν καὶ τῶν συναδέλφων (τοῦ ἰδίου ἐπαγγέλματος) γιὰ τὸ θάνατο πού εὗρηκε ἕναν στρατιώτη τους ἢ ἕνα συνάδελφό τους σὲ νεαρὰ μάλιστα ἡλικία. Σ' ὅλα τὰ σχετιζόμενα μὲ τὸ ἀνθρώπινο τέλος κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὁ στιχουργὸς λαὸς ψέγει δριμύτητα τὸν ἀδυσώπητο χαρακτήρα, τὴ διψαλέα γιὰ πάροισμο ἀνθρώπινης ζωῆς ψυχὴ τοῦ Χάρου, ἐπὶ πλεόν δὲ ἐκφράζει μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα τὴν ἀδικία πού προσγίνεται εἰς τὸν ἄνθρωπο, τὸ προνομιοῦχο πλᾶσμα τοῦ Θεοῦ, νὰ χάνη τὸ ὑπέρτατο ἀγαθὸ τῆς ζωῆς σὲ ἡλικία μάλιστα κατὰ τὴν ὁποία δὲν εἶχε ὀλοκληρώσει τὴν ἀποστολὴν του στὸν κόσμο τοῦτο. Μὲ κάποιον τρόπο, στὸν Κρητικὸ εἶναι ἀφόρητὴ ἡ σκέψη κἄν, πῶς ἕνα ἀγαθὸ τόσο πολῦτιμο ὅσο ἡ ζωὴ πρέπει μιὰ μέρα νὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ. Τότε γιὰ τοῦ ἐδόθη; Αὐτὸ εἶναι τὸ παράπονο καὶ τὸ βαθύτερο νόημα, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, τῶν σχετικῶν μὲ τὸ θάνατο δημοτικῶν μας τραγουδιῶν.

Ἐξῆς ἐπ' ἀρκετὸν διάστημα εἰς τὴν Ἑπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ὡς διεπίστωσα, εἰς τὴν δημόδη μουσικὴν τῶν Θεσσαλῶν, τῶν Ρουμελιωτῶν, τῶν Πελοποννησίων, τῶν Μακεδόνων κ.ἄ. τὰ σχετιζόμενα μὲ τὸν θάνατον δημοτικὰ τραγούδια τῶν εἶναι κατὰ πολὺ λιγώτερα τῶν ἀναλόγων τραγουδιῶν τῆς Κρητικῆς δημόδους μουσικῆς. Καὶ εἰς τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν τὰ δημοτικὰ τραγούδια κατακρίνεται θέβαια ὁ Χάρος καὶ τὸν καταράται ὁ στιχουργὸς λαός. Ἀλλὰ ὅχι μὲ τόση πικρία καὶ μὲ τόσο παράπονο ὅσο τὸν καταράται ὁ Κρητικὸς καὶ κατὰ δευτέρον λόγον ὁ Μανιάτης, ἀπόγονος καὶ οὗτος Κρητῶν ἐν πολλοῖς.

Μήπως λοιπὸν ὁ Κρητικὸς διὰ μέσου τῶν αἰώνων δὲν ἠμπόρεσε ν' ἀποκτήσῃ τὸ θάρρος τῆς ἀντιμετώπισης τῆς σκληρῆς πραγματικότητος, μὲ λίγα λόγια μήπως ὁ Κρητικὸς ἀνὰ τοὺς αἰῶνας παρουσιάζεται ὡς ὑπὲρ τὸ δέον φίλαυτος, ὡς ὑπὲρ τὸ δέον ἀγαπῶν τὴν ζωὴν; Ἕνας ἐπιπόλαιος μελετητὴς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τῶν σχετιζομένων μὲ τὸν θάνατον παροιμιῶν μας θὰ ἐσχημάτιζεν ἴσως τὴν γνώμην ὅτι κατὰ τέτοιο συμβαίνει. Ἕνας προσεκτικὸς ὅμως μελετητὴς τῆς δημόδους μας μουσικῆς καὶ τῆς λαϊκῆς μας σοφίας πού θὰ ἐτύχαινε νὰ εἶναι καὶ κάτοχος τῆς ἱστορίας τοῦ Νησιοῦ μας θὰ εὗρισκε τὴν ἀληθὴ ἐξήγησιν τῆς τόσης ἀποστροφῆς καὶ τῆς τόσης πικρίας τοῦ Κρητικοῦ πού ἀντιμετωπίζει τὴν ἰδέαν τοῦ ἐνδεχομένου θανάτου. Καὶ ἡ ἀληθὴς αὕτη ἐξήγησις δὲν εἶναι, ὡς πιστεύω βαθύτατα, παρὰ ἡ πεποιθὴς ἢ βαθύτατα ριζωμένη εἰς τὸν κρητικόν, τῶν ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐντεῦθεν αἰώνων ἀλλὰ κυρίως εἰς τοὺς πρώτους ἀπ' ἐκείνου αἰῶνας — ὅτε καὶ συνετέθησαν κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῶν μέρος τὰ Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια γενικῶς — ὅτι εἰς τὸν κόσμο αὐτὸν εἶναι προνομιακῶς αὐτὸς καὶ μόνος προωρισμένος νὰ ἐπιτελέσῃ δέξια τοῦ ἀνθρώπου ἔργα. Τὸ δηλώνει καθαρὰ εἰς τοὺς στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Διγενῆ πού δὲν παραλείπει νὰ τονίσῃ ὅτι μόνον κατὰ «κερκέλια» νὰ εἶχεν ὁ οὐρανὸς καὶ μερικὰ «πατήματα» νὰ εἶχεν ἡ γῆ, θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ σείσῃ μὲ τοὺς στιθαροὺς του θραχίονας, κινουμένους ἀπὸ ἀκατάβλητη ψυχὴν, τὸ στερέωμα τοῦ κόσμου...

Ἀλλὰ τὸν ὑψηλὸν του τοῦτον προορισμόν, — αὐτὰ τοῦ ἔλεγαν ὅτι ἔχει αἱ παραδόσεις του περὶ τῆς λαμπρᾶς ἐκπολιτιστικῆς δράσεως τῶν ἀπωτάτων ἀλλὰ καὶ τῶν σχετικῶς προσφάτων προπατόρων του τόσο ἐπὶ τῆς Νήσου του ὅσον καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν (Μινωικὴ ἐποχὴ καὶ Βυζαντινὴ τοιαύτη) — δὲν ἄφηναν νὰ ἐκπληρώσῃ αἱ συχναὶ ἐπιδρομαὶ βαρβαρικῶν φυλῶν (ἔστω καὶ ἂν τινες τούτων ὀρμώντο ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκαλεῖτο συχνότατα ὀλόκληρος ὁ Κρητικὸς λαὸς νὰ διαθῇ τὸ κατῳφλιον τοῦ θανάτου, διὰ νὰ ἀφήσῃ εἰς τοὺς ἰσχυροτέρους του κατακτητὰς, τὴν ὠραίαν νήσον του διὰ νὰ ζήσουν αὐτοὶ εἰς αὐτήν.

Κρήτη τὸ φῖορε τῶ νησιῶ, κορῶνα τοῦ Λεβάντε,
π' ἀνάμεσα στὸ πέλαγος λάμπεις ὡς διαμάντε.
Κρήτη πού γέννησες Θεοῦς κι' οὔλοι σὲ μακαρίζουν
δὲν εἶνε κρίμα τὰ θεριά, τᾶγρια νὰ σὲ σκίζουν;
Εἰντὰ 'καμες τσὴ μοίρας σου, σ' αὐτὸ τὸ ριζικὸ σου
κι' οὔλοι σὲ παραιτήσασι στὰ χέρια τῶν ὀχθρῶ σου;
Κρήτη π' ἀνάθρεψες Θεοῦς μὲ τὴ δική σου θρῶσι
δὲν εἶνε κρίμα τὰ θεριά, τᾶγρια νὰ σὲ τρῶσι;
Κατὰρα πατρογονικὴ ἀπάνω σου τὴν ἔχεις
κι' ἀπὸ τὸν ἕνα θάρβαρο στ' ἄλλου τ' ἀνύχια πέφτεις;

(Τραγούδι τῆς κατὰ τὸ 1774 ἐξοντώσεως τοῦ
γενιτσάρου Ἰμβρ. Ἀληδάκη).

ὁ κρητικός μπροστά στό θάνατο

Πῶς ἀντιμετωπίζει λοιπὸν ὁ Κρητικὸς τὴν ἰδέα καὶ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ θανάτου;

Ὅπως εἶναι φυσικὸ — τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως, δηλ. τῆς πάσης θυσίας καὶ διὰ παντὸς τρόπου ἐπιβιώσεως, εἶναι τὸ ἰσχυρότερον σὲ κάθε ὑπαρξή. Ὁ Κρητικὸς τὸ θάνατο. Καὶ σὰν μιὰ μεγάλη ἀπορία τοῦ γιατί ὁ Ποιητὴς οὐρανῶν καὶ γῆς νὰ μὴ φροντίσῃ νὰ μὴν ὑπάρχῃ θάνατος στὸν ἄνθρωπο, στὸ ἀγαπητότερό του πλάσμα, προβάλλουν ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων οἱ κατωτέρω — γεμάτοι πριμιτιβισμό — στίχοι τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ:

Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ κι' ἐστόλισε τὸν κόσμον
μὰ ὁ Κύριος τρία πράγματα δὲν ἔκαμε στὸν κόσμον:
Γεφύρια εἰς τὴ θάλασσα καὶ γαστὴρ 'π' τὸν Ἄδην
καὶ σκάλες εἰς τὸν οὐρανὸ νὰ πηγαίνουν καὶ γιὰ γέρνουν...

Τὸν θάνατον, ὁ Κρητικὸς βλέπει μὲ φρίκην τοῦ νὰ μὴν ἀφήνῃ τὴν παραμικρὴ εὐκαιρία ποὺ τοῦ παρουσιάζεται γιὰ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀνθρώπινη ζωὴ. Τὸ μαρτυροῦν τοῦτο οἱ ἀκόλουθοι στίχοι:

Ὁψές ἀργὰ ἐξώμεινα κάτω στὸν κάτω κόσμον
στοῦ Χάροντα τὴ γειτονιά ἤμουνε ξωμεινάρης
κι' ἀργὰ ἔρχετον ὁ Χάροντας χλωμὶδς καὶ μαραμένος
κι' ἐμίλιε τῇ Χαρόντισσας κι' ἐροζονάριζεν τῇ.
— Ἀθρώπου μυρωδιὰ γροικῶ γῆ ποῦρι φαίνεται μου:
— Χάροντ' ἀπὸ τὸ μακελλεῖδ' ἔρχεσαι καὶ θὰ 'σαι κουρασμένος
καὶ πέσε νὰ ξεκουραστῇς μ' ἄνθρωπος 'πὶ δὲν εἶναι...

Ἰσὴν, ἂν ὄχι μεγαλυτέραν φρίκην τοῦ Κρητικοῦ ἐναντὶ τῆς ἰδέας τοῦ θανάτου μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον δημοτικὸ μας τραγούδι, γεμάτο φαντασία ἀλλὰ καὶ πόθο πρὸς τὴ ζωὴ, μ' ὅλα τῆς τὰ θάσανα:

Ἄν' ὄνειρο 'νείρευτ' ἔκα κι' ἤθελα νὰ σὰς τὸ 'πα.
Ἐνα θεριὸ μ' ἐπάτησε στὸ στήθος καὶ στὸ στήμα,
κι' ἀπῆτις καὶ μ' ἐπάτησε μὲ πιάνει ἀπὸ τὴ χέρα,
στὸν Ἄδην περπατούσαμε μιὰν Παρασκῆ οὐλ' ἡμέρα.
Ὁρῇ θουνὰ περάσαμε καὶ χαμηλὰ λαγκάδια
καὶ ποταμούς ἀπέραστους μὲ τὰ νερά κρουστάλλια.
Κι' ἀπῆτις κι' ἐπεράσαμε καθίσαιμ' ἓνα λίγο,
κι' ἐγ' ἀφορμὴ τοῦ γύρενα τοῦ Χάρου, νὰ τοῦ φύγω.
Πέ' μου νὰ ζήσης Χάροντα, νὰ ζήσ' ἡ γι' ἀφεδιά σου
σὲ ποιὸν τόπο θε' νὰ μὲ πᾶς καὶ ποῦ ν' ἡ κατοικία σου;
Στὸν τόπο τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐκεῖ θε' νὰ σὲ πᾶγω
κι' εἰς τὸν ἀμεταγέρτο, νάχης καὶ μὲ μεγάλο.
Καὶ παίρνει με καὶ πάει με σ' ἓνα μεγάλο σπήλιον,
ποῦ 'τονε μέσα σκοτεινός, δὲν τοῦ 'δουδεν ὁ ἥλιος.
Κι' ἐκεῖ γροικῶ καὶ τσοὶ νεκροὺς κι' ἠλέγαν οἱ καὶ μένοι:
Παιδιά κι' ὡς πότες θὰ 'μεστα στὸ σκότος φλακισμένοι;
Παιδιά καὶ νὰ τὸ ἰδοῦμε μπλεῖδ' τὸ φῶς καὶ τὴν ἡμέρα,
τὸν ἥλιο ἀπὸ τὸ ὄρανοῦς, τὸ δροσερὸν ἀέρα;
Τοῦτος ὁ κόσμος εἶν' κακός, γιατί δὲν ξημερώνει,
γιατὶ δὲν κράζει πετεινός, δὲν κηλαῖδεῖ τ' ἀηδόνι.
Κι' ἀπάνω κόσμος εἶν' καλός, γιατί ἔχει πρασιναδές
κι' ὁ ἥλιος τὸ ταχὺ ἀπὸ βγῆ χτυπᾷ εἰς τοὶ μαδάρες...

Ὅποιος προσέξῃ καλὰ τοὺς στίχους τοῦ παραπάνω τραγουδιοῦ, θὰ παρατηρήσῃ ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο, πῶς σημαντικὸ ἀπὸ τὴ φρίκη ποὺ αἰσθάνεται ὁ κάθε ἄνθρωπος — καὶ ἀσφαλῶς κάθε ζωικὴ ὑπαρξή — ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ ἐνδεχομένου θανάτου: Τὸ στοιχείο τῆς ὑπερτάτης ἐκτιμήσεως τοῦ κρητικοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔστω καὶ στὸν κόσμον τῶν σκιῶν. Δὲν ἀνέχεται ἡ ψυχὴ τοῦ στιχουργοῦ κρητικοῦ λαοῦ τὴν ἰδέα τοῦ περιορισμοῦ τῆς σ' ἓνα ὠρισμένο κλειστὸ καὶ σκοτεινὸ χῶρο, σὰν τὶς φυλακὲς καὶ τὰ κάτεργα τοῦ ἐπάνω κόσμου. Τί ἄλλο ὑποδηλώνει ὁ παρακάτω στίχος:

παιδιά κι' ὡς πότες θάμαστε στὸ σκότος φλακισμένοι;

Ἐπέστη ὁ λαὸς τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος τόσες ἐπιδρομές, τόσους ἐξανδραποδισμούς καὶ τόσες ὁμαδικές σφαγές (ὑποστηρίζεται ὑπὸ δοκίμων ἱστοριογράφων ὅτι οἱ ἐπιδραμόντες τῷ 823 μ.Χ. εἰς τὴν Κρήτην Σαρακηνοὶ Ἀραβες περιώρισαν διὰ σφαγῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπὶ 135 ἔτη παραμονῆς των εἰς τὴν Νήσον μας τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν αὐτῆς ἀπὸ 300 χιλ. ψυχὰς εἰς 50 χιλ. μόνον). ὅσας ὑπέστη ὁ Κρητικὸς λαός; Ὅχι θέβαια. Ἐφ' ὅσον λοιπόν, κάθε τόσο εἴτε εἰς γενικὰς περιπτώσεις, εἴτε εἰς μεμονωμένους τοιαύτας ὁ Κρητικὸς — ὁ νέος, ὁ ζωντανὸς ἄνδρας — ἀντιμετώπιζε τὸν θάνατον ἀπὸ τὸν ἐπιδρομέα ἢ ἀπὸ τὸν κατακτητὴν, φυσικὸν ἦτο ἡ Μοῦσα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ν' ἀσχοληθῇ τόσο ἐκτεταμένα μὲ τὸν θάνατον, ἀφ' οὗ οὗτος πάντοτε ἦτο ἀδίκος φόνος.

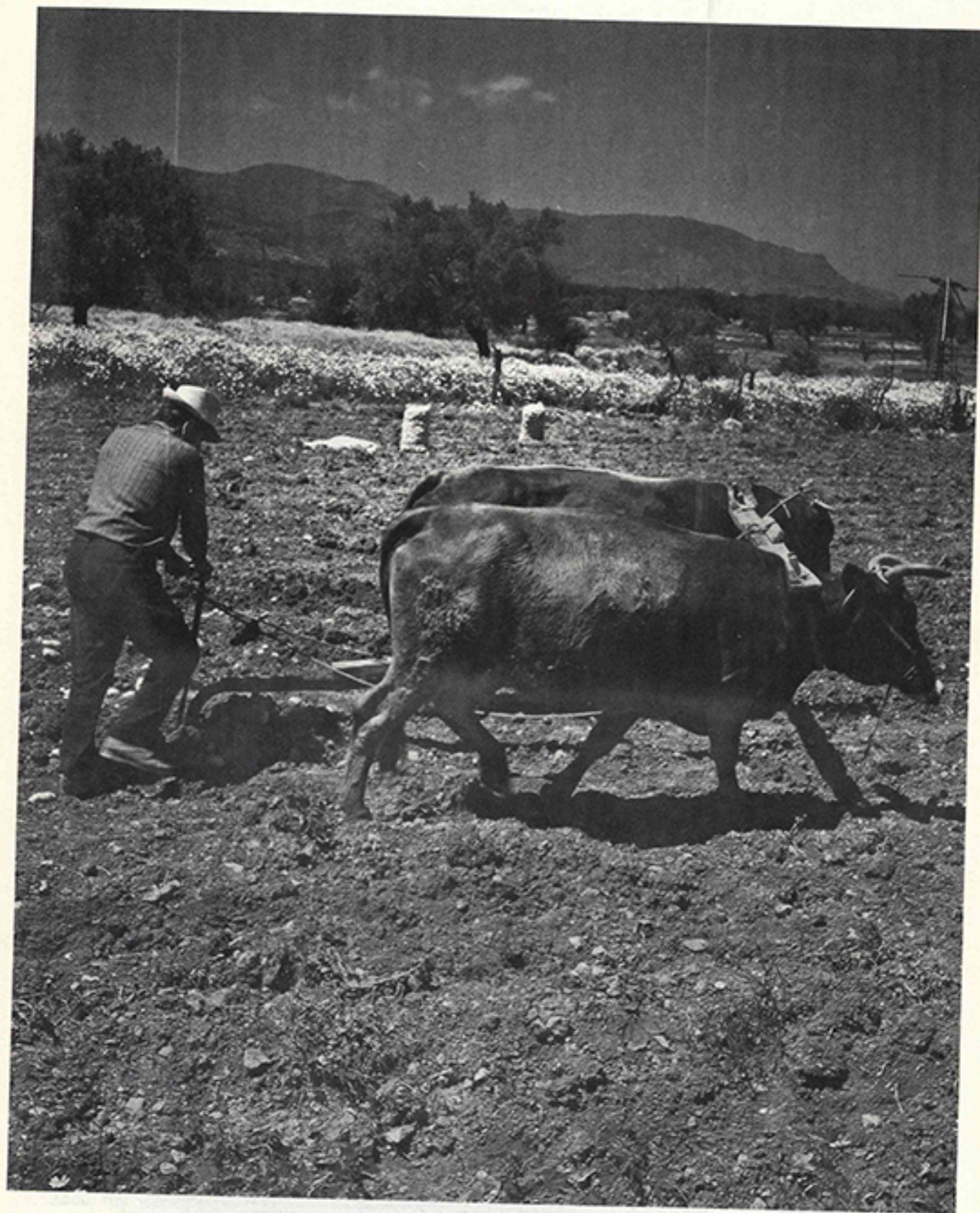
Μιά ἀκόμη ἀπόδειξις — κοντὰ εἰς πλείους ἄλλας — τοῦ ὅτι ὁ Κρητικὸς δὲν ἐδειλιούσε τὸν θάνατον οὗτος ἤρχετο εἰς ἐλπιδοφόρον ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ — κατακτητοῦ, εἶναι οἱ παρακάτω στίχοι, τῶν ὁποίων τὰ λόγια ὁ ποιητὴς λαὸς θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἔθνικοῦ μας ἥρωος Ἡρακλῆ Κοκκινίδη (ἐκ Κεραμουταίου Ἡρακλείου), τοῦ κατὰ τὸ 1867 ἡρωϊκῶς πεσόντος εἰς Γάζι Ἡρακλείου, εἰς μίαν περίπτωσιν καθ' ἣν πολὺ πρὸ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου του εἶχε τραυματισθῇ βαρύνως εἰς μάχην πρὸς τὸν κατακτητὴν παρὰ τὸ χωρίον Πυργοῦ Μονοφαταίου:

Τρέχουν οἱ φίλοι καὶ ρωτοῦν τὸν Ἡρακλῆ εἰντά'χει
αἷμα θωροῦν ἀπ' τῆ λαθὴ ὡσάν φυσικὴς νὰ τρέχη.
Ἐρχίζανε τὰ δάκρυα οἱ γ' ἐδικοὶ καὶ φίλοι
κι' ἐκεῖνος τοῖς παρηγορᾷ μὲ γέλιο εἰς τὰ χεῖλη.
Καὶ εἶπε «γιά τὴν πίστι μας γίνεται αὕτῃ ἡ μάχη,
χαρὰ 'στονε, στὸν πόλεμο, τὸ θάνατο ὁποῖος λάχη
Στὸν πόλεμο ὁποῖος σκοτωθῇ κερδίζει μὰ δὲ χάνει
κερδίζει ὄνομ' ἀθάνατο καὶ τῇ τιμῇ στεφάνι».

τοῦ ΘΡΑΣ. ΣΠΑΝΤΙΔΑΚΗ



Σπίτι στὴ Χώρα Σφακίων



Άπό τήν Κρητική Ζωή



Ἡ λεβεδιά 'ναι μιὰ πληγή
πού πάντα αἷμα τρέχει
Θέ μου καὶ πῶς τὴ νταγιαντᾶ
κειοσσᾶς ἀπὸ τὴν ἔχει.

Αναπαραγωγή Έγχρωμων
Διαφανειών
Εκτύπωσης
Βιβλιοδεσία



INTERGRAPH EEE

Ηράκλειον

Έγχρωμες διαφάνειες
Φωτογραφίες :

ΦΩΤΟ ΣΤΑΡ
Μ.Πλευριτάκης
(Πορτραίτο γέρο-Κρητικού)
Ε. Φραγκιαδάκης
(Σαμαριά)
Σ. Αποστολάκης

ΤΟ ΝΕΟ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΟ ΜΕΓΑΡΟ
ΤΟΥ ΦΟΙΝΙΚΟΣ

www



“Ο ΦΟΙΝΙΞ”
ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΥΡΟΥΣ

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

“Ο ΦΟΙΝΙΞ”

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΩΝ
ΣΤΑΔΙΟΥ ΚΑΙ ΟΜΗΡΟΥ 2 - ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ 32 951 (20 ΓΡΑΜΜΑΙ)

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗ «Γ.Ι. ΜΑΜ



ΠΛΟΙΑ

“Ενας στόλος από πετρελαιοφόρα πραγματοποιεί μεταφορές στο έσω-τερικό και χρονοναυλούται σε μεγάλους διεθνείς οίκους, αποκομίζοντας σημαντικό ναυτιλιακό συνάλλαγμα.



ΔΕΞΑΜΕΝΕΣ

“Εγκαταστάσεις (δεξαμενές) πετρελαιοειδών στη Θεσσαλονίκη, Έλευσίνα, Αμφιλοχία, Βόλο, Μυτιλήνη, Πύλο, Άγιο Νικόλαο και Ήράκλειο Κρήτης.



ΠΛΑΣΤΙΚΑ

Σε ιδιόκτητο εργοστάσιο παράγεται ή σειρά πλαστικών δοχείων για την τυποποίηση των θρυκτελαίων “GEM OIL” του συγκροτήματος “Γ. Ι. ΜΑΜΙΔΑΚΗΣ”.

ΠΙΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΙΔΑΚΗΣ»



ΜΙΝΟΣ BEACH

MINOS BEACH: "Ένα πολυτελέστατο συγκρότημα «μπάγκαλους» λειτουργεί στον Άγ. Νικόλαο Κρήτης και έχει αποσπάσει τις καλύτερες κριτικές από διεθνείς προσωπικότητες και τον διεθνή τύπο. Σύντομα θα λειτουργήσει και στο Ήράκλειο Κρήτης μία νέα ξενοδοχειακή μονάδα δυναμικότητας 500 κλινών περίπου.



ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ

ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ: Το άνετο και οικονομικό LADA 1200, το βελτιωμένο LADA 1200 SPECIAL, το εύρύχωρο LADA 1200 STATION WAGON, ή πολυτελής μπερλίνα LADA 1500S και το μικρό, οικονομικό ZAZ 968A, βρίσκονται σε μία από τις πρώτες θέσεις στις προτιμήσεις των αγοραστών.

Η νέα Corolla τὰ ἔχει ὅλα...



**...καὶ ὁμορφο ἐξωτερικὸ
καὶ πλήρες, πολυτελὲς ἐσωτερικὸ.**

Ὅσο γιὰ τὰ μηχανικὰ μέρη:
Εἰ αὐτὰ σᾶς εἶναι γνωστά. Κί' ἂν δὲν τὰ ξέρετε
ρωτήστε αὐτοὺς ποὺ ἔχουν Κορόλα...
Ἐμεῖς, ἀπλῶς, θ' ἀναφέρουμε ὅτι ἡ νέα Κορόλα
εἶναι **φαρδύτερη** (γιὰ περισσότερὴ ἀνεση
καὶ καλὴτερη εὐστάθεια) πρὸς **ἀεροδυναμικὴ**
(λιγώτερη κατανάλωση μὲ περισσότερὴ ταχύτητα)
καὶ **ὁμορφὴ** (ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ).
Toyota COROLLA sedan, 4 θυρῶν
Toyota COROLLA coupé 2 θυρῶν HARDTOP
γιὰ ἐνθουσιῶδεις ὁδηγούς.



**TOYOTA
COROLLA**
με περισσότερη φροντιδα...



ΚΙ
ΚΑΣΙΔΟΠΟΙΟΣ ΑΕΒΕ



ασφάλεια - άνεσις - ταχύτης
με τὰ σύγχρονα υπερπολυτελή σκάφη



Ε/Γ-Ο/Γ ΚΥΔΩΝ

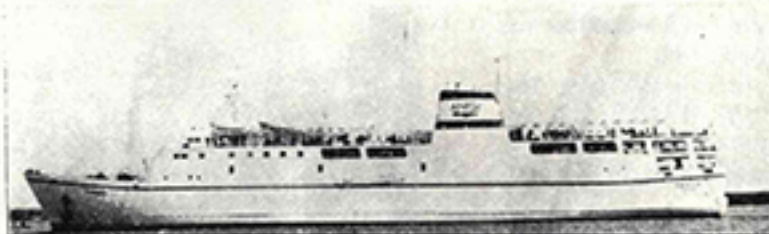
**ΠΡΩΤΟΝ ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΤΟΠΛΟΪΑΣ 1972**

Τοξιδεύετε
στην Κρήτη
με τὸ πλοίο
τῆς Κρήτης



Ε/Γ-Ο/Γ ΡΕΘΥΜΝΟΝ

**Ἡ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΕΙΞΙΣ
ΤΗΣ ΝΑΥΠΗΓΙΚΗΣ**



Ε/Γ-Ο/Γ ΚΑΝΤΙΑ

Ε/Γ-Ο/Γ ΚΥΔΩΝ. ΕΚ ΣΟΥΔΑΣ ΔΙΑ ΠΕΙΡΑΙΑ ΕΚΑΣΤΗΝ ΔΕΥ-
ΤΕΡΑΝ 21.00, ΤΕΤΑΡΤΗΝ & ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΝ 19.00, ΚΥΡΙΑΚΗΝ
18.00. ΕΚ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΔΙΑ ΣΟ ΔΑ ΕΚΑΣΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ
09.00, ΤΡΙΤΗΝ, ΠΕΜΠΤΗΝ & ΣΑΒΒΑΤΟΝ 19.00 **Ε/Γ-Ο/Γ ΚΑΝΤΙΑ ΚΑΙ ΡΕ-
ΘΥΜΝΟΝ.** ΕΝΑΛΛΑΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΩΣ ΕΞ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΔΙΑ ΠΕΙΡΑΙΑ 19.00, &
ΕΚ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΔΙΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ 19.00.

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΑΝΕΚ

ΠΕΙΡΑΙΩΣ : Λεωχάρους 1 & Ποσειδώνος
ΧΑΝΙΩΝ : Πλατεία Σοφοκλή Βενιζέλου
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ : 25ης Αυγούστου 33

Τηλ. 4175863 - 4179807
» 25656 - 23636
» 222481 - 222482

3.12
22/6
ΟΜΙΛΟΣ Ν. Ι. ΒΑΡΔΙΝΟΓΙΑΝΝΗ



ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Α.Ε.

Τα μεγαλύτερα εις την 'Ελλάδα δυναμικότητος 7.000.000 τόννων



Τα διυλιστήρια της Μότορ "Οίλ" ('Ελλάς) άνευ συμβατικών προνομίων και διευκολύνσεων είναι τὰ μεγαλύτερα της 'Ελλάδος με ικανότητα διύλισης 7.000.000 τόννων έτησίως, σημερινής αξίας κατασκευής 300 έκατ. συναλλαγματογόνων δολλαρίων. 'Η άποθηκευμένη ικανότης των είναι 2.000.000 κυβικά μέτρα και άπασχολούν περίπου 700 ύπαλληλους και τεχνικούς.

Οι ιδιόκτητες λιμενικές εγκαταστάσεις του Διυλιστηρίου της ΜΟΤΟΡ ΟΙΛ ΉΕΛΛΑΣ) είναι οι μόνες στην 'Ελλάδα εις τις όποιες είναι δυνατή ή πλευρίσις και έξυπηρέτησις πλοίων μέχρι και 300.000 τόννων. Με ικανότητα έκφορτώσεως 14.000 τόννων ώριαίως.

Τα Διυλιστήρια της ΜΟΤΟΡ ΟΙΛ ΉΕΛΛΑΣ) πλήρως αυτόματοποιημένα και έκ των πλέον συγχρόνων της Εύρώπης δύνανται νά καλύψουν δύο φορές την κατανάλωσιν της 'Ελλάδος εις λιπαντέλαια.

Τα Διυλιστήρια της ΜΟΤΟΡ ΟΙΛ (ΕΛΛΑΣ) σχεδιάστηκαν και έχουν κατασκευασθή κατά τρόπον πού εξασφαλίζουν άπόλυτη και άποτελεσματική πρόληψιν ρυπάνσεως του περιβάλλοντος.



ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ ΣΕΡΒΙΑΣ 2
ΑΘΗΝΑΙ - Τ.Τ. 125

ΤΗΛΕΦ. : 3246.311 - 15

ΤΗΛΕΓΡΑΦ. : "MOTOROIL", 208811

ΤΕΛΕΞ. : 215741 ΜΟΤΟ ΟΙΛ

Τ.Θ. : 914

